

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

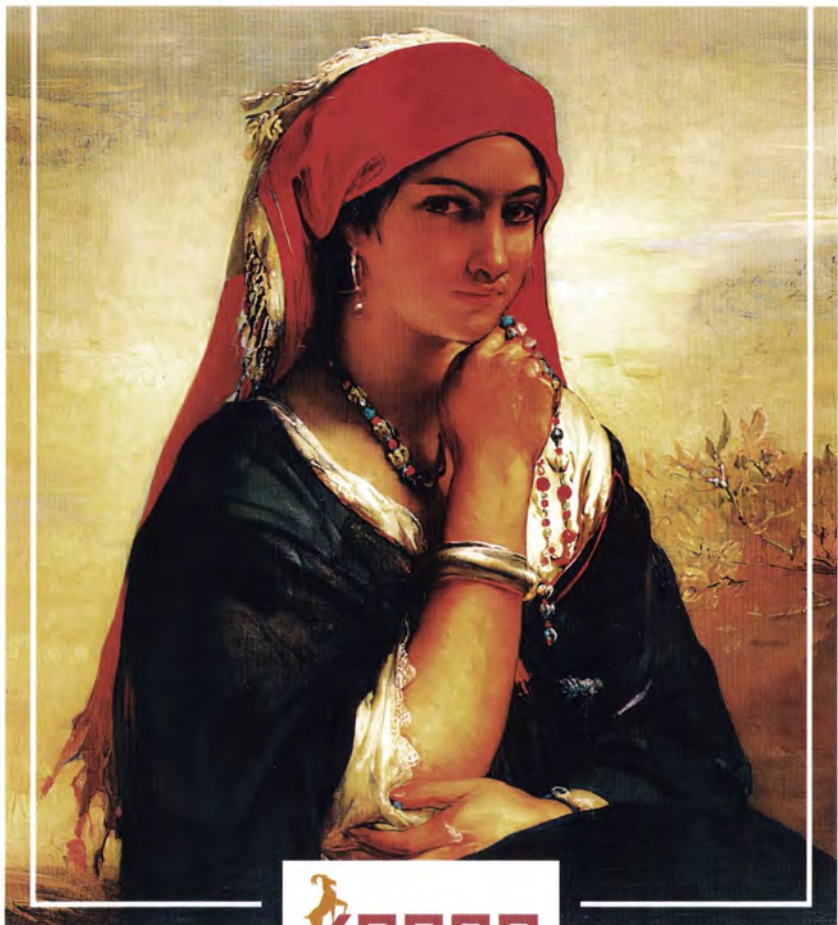
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

ONU BEKLERKEN

 KAPRA

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

ONU BEKLERKEN

Halid Ziya'nın *Onu Beklerken* adlı hikâye kitabı 1935 yılında yayımlanmıştır. Kitapta on altı hikâye bulunmaktadır. Halid Ziya, bu hikâyelerin bir kısmını *Tanin* gazetesinde, bir kısmını *Yedigün*'de, bir kısmını da *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlamıştır. *Onu Beklerken*'de; gazete ve dergilerde yayımlanmamış ve ilk defa bu kitapla okuyucuyla buluşan hikâyeler de vardır.

Halid Ziya'nın hikâyelerini okurken, bunların birer hikâye değil, kısaltılmış birer roman, bir romandan bir parça ya da büyük bir roman için hazırlanmış bir giriş olduğu duygusu hâkimdir. *Onu Beklerken*'deki hikâyeler, basit bir iskelete dolanan hayat ve sanat sırlarının ve bir buhurdan gibi tüten ruhun, altmış senelik sürekli bir inceliş ve yükselişin sonucunda kazandığı tahlil kudretinden doğmaktadır.

Halid Ziya'nın bütün rikkatini, bütün şuhluğunu, bütün vakar ve şahsiyetini ancak küçük hikâyelerinde görmek mümkündür.

– Mehmet Rauf

Kendinden öncekilerin vücuda getirmeye çalıştıkları hikâye dili Halid Ziya ile esaslı şeklini bulmuştur. Dil ile beraber hikâyeyi masaldan ayıran vasıflar da gene onun eserleriyle ilkin edebiyatımızda etraflı bir surette görülmüştür.

– Mustafa Nihat Özön

ISBN: 978-625-8076-37-0

KAPRA
YAYINCILIK

[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)
[/kaprayayinlari](#)

ONU BEKLERKEN / Halid Ziya Uşaklıgil

YAYIMA HAZIRLAYAN

Salim Çonoğlu

EDİTÖR

Davut Yıldız

SON OKUMA

Berrenur Özdemir

KAPAK GÖRSELİ

Jean-François-Portaels, Kolye

KAPAK TASARIM

REPAR TASARIM

SAYFA DÜZENİ

Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT

Repar Dijital Matbaası

BASKI

Nisan 2022 - 1. Basım

ISBN

978-625-8076-37-0

SERTİFİKA NO

40675

Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 46 41

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945)

Halid Ziya Uşaklıgil, aslen Uşaklı olan, İzmir'e yerleştikten sonra "Uşşakizâdeler" adıyla tanınan köklü ve zengin bir ailenin mensubudur. Halid Ziya, babasının halı ticareti için yerleştiği İstanbul'da 1865 yılında dünyaya gelir ve Mercan'daki bir mahalle mektebinde başladığı eğitimine Fatih Askerî Rüştiye'sinde devam eder. 1877 yılında patlak veren Doksan Üç Harbi, Uşaklıgil ailesinin işlerinin altüst olmasına sebep olur ve aile İzmir'e taşınmak zorunda kalır. Askerî Rüştiye'yi üçüncü sınıftayken bırakmak zorunda kalan Halid Ziya eğitime İzmir'de devam eder. İzmir Rüştiye'si ve Fransızca eğitim veren Mekitarist Mektebi'nde ortaöğrenimini tamamlar. Ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar dolayısıyla yükseköğrenime devam edemez. Bazı özel hocalardan aldığı İngilizce ve Almanca derslerinin yanında küçük yaşlardan beri tutkuyla sürdürdüğü tiyatro ve roman okumaları-na kendi başına devam eder.

1885 yılında İzmir Rüştiye'sinde Fransızca ve Türk edebiyatı öğretmenini olarak memuriyet hayatına başlayan Halid Ziya aynı zamanda Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesinde mütercim olarak görev yapar.

1893 yılında İstanbul Reji İdaresi Muhaberat-ı Türkiye başkâtipliğine tayin edilen Halid Ziya çocukluğunun geçtiği İstanbul'da yaşamaya başlar. Reji İdaresi'ndeki on altı yıllık görevinden sonra 1909 yılında II. Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Mehmed Reşad'ın başkâtipliğine tayin edilir. Üç yıllık başkâtiplik görevinden sonra sırasıyla Tütün İnhisarı İdare Meclisi başkanlığı ve Darülfünun Batı edebiyatı hocalığı görevlerinde bulunur.

Cumhuriyetin ilanından sonra aktif memuriyet hayatına son veren Halid Ziya tüm vaktini yazmaya ayırır. 1937 yılında oğlu Halil Vedat'ın intiharı Halid Ziya'nın üzerinde çok yıkıcı izler bırakır. Bu elim olaydan sonra daha da içine kapanan Halid Ziya Yeşilköy'deki köşküne kapanır ve ölümüne kadar burada tam bir inziva hayatı yaşar. Halid Ziya 27 Mart 1945'te hayata veda eder.

Türk edebiyatının en büyük romancıları arasında yer alan Halid Ziya'nın ilk romanları *Sefile*, *Nemide*, *Bir Ölünün Defteri*, *Ferdi ve Şürekâsı*, İzmir'de yayımlanan *Hizmet* gazetesinde tefrika edilir.

Halid Ziya'nın İstanbul'da yaşamaya başlamasıyla birlikte yazıları ve tefrika romanları da dönemin önemli gazete ve dergilerinden olan *Servet-i Fünûn*, *İkdam*, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta yayımlanmaya başlar.

Halid Ziya, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'le birlikte *Servet-i Fünûn* edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yerini alır. *Servet-i Fünûn* dergisinde yayımlanan *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu* ve sansür yüzünden tefrikası yarım kalan *Kırık Hayatlar* adlı romanları Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında sayılır. Özellikle *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilen *Mai ve Siyah* onu Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli romancısı yapar.

Roman, hikâye, tiyatro, hatırat, çeviri vb. alanlarda yetmiş yakın eser vermiş olan Halid Ziya Türk edebiyatının en üretken edebiyatçıları arasındadır.

Roman: *Sefile* (1885), *Nemide* (1889), *Bir Ölünün Defteri* (1889), *Ferdi ve Şürekâsı* (1894), *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924), *Nesl-i Ahir* (1990)

Öykü: *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* (1888), *Bir Muh-tıranın Son Yaprakları* (1888), *Küçük Fıkralar* (1896), *Bu muydu?* (1896), *Heyhat* (1896), *Bir Yazın Tarihi* (1900), *Solgun Demet* (1901), *Bir Şi'r-i Hayal* (1914), *Sepette Bu-*

lunmuş (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950)

Oyun: *Kâbus* (1918), *Füruzan* (1918), *Fare*, (1924)

Düzyazı Şiir: *Mensur Şiirler* (1889), *Mezardan Sesler* (1889)

Anı: *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940-42), *Bir Acı Hikâye* (1942)

Hitabet: *Birkaç Yaprak* (1898)

Edebiyat Tarihi: *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransa Edebiyatının Numune ve Tarihi* (1885), *Hikâye* (1889), *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransız Edebiyatı Dersleri* (1913), *Yunan Tarih-i Edebiyatı* (1912), *İspanyol Edebiyatı* (1913), *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1914), *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915)

Makale: *Kenarda Kalmış* (1924), *Sanata Dair* (1938-63)

Diğer: *Hesap Oyunları* (1890), *Fransızca Muallimi* (1889), *Tuhfe-i Letaif* (1890), *Mebhasü'l-kıhf* (1890), *Bukalemun-ı Kimya* (1890), *Kanun ve Fenn-i Vilade* (1893) *İlm-i Sima* (1893)

Çeviri: *Demirhane Müdürü* (G. Ohnet, 1888) *Nâkil*, (öyküler, 1893-94)

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
ONU BEKLERKEN.....	17
YÜREKTEN DOST	25
ESKİ VE YENİ.....	31
TÜRK ERİ.....	39
JACK'IN BORÇLARI	45
YENİ GELİNDEN	53
GEZGİNCİLİĞİN DUYGULARINDAN	59
HİKÂYE DEĞİL.....	67
DELİLER EVİNDE.....	75
BÜYÜK ADAM.....	83
HAZİN BİR CUMA	89
BİR GÜN İÇİNDE	95
BİR DAHA YOK.....	103
MAHALLENİN ÇAPKINI	109
DİŞLEK ZEHRÂ.....	115
KALEM OYUNCAKLARINDAN: KARA HALİL	127

ÖN SÖZ

Halid Ziya Uşaklıgil: Hikâyeciliği ve “Onu Beklerken” Üzerine

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle, “Halid Ziya'ya kadar romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur. Hepsi roman veya hikâyeye yazmaya hevesli insanlardır.”¹ Tanpınar'ın, “Halid Ziya'ya kadar” ifadesi, hevesle başlayan bir başlangıç ve emekleme devresine işaret etmektedir. Emekleme devresi olarak değerlendirebileceğimiz Tanzimat Edebiyatı'yla başlayan yenileşmenin, değişimin getirdiği edebî birikimden beslenen Halid Ziya Uşaklıgil, dönemin anlayışına uygun olarak yazdığı uzun hikâyeleriyle girdiği hikâyeye alanında Sâmipaşazâde Sezâi'nin *Küçük Şeyler* kitabının tesiriyle kısa öykücülüğe geçer. *Kırk Yıl* adlı eserinde bu etkiden şöyle bahsetmektedir:

Yine bir gün kitapçıda İstanbul'dan yeni gelmiş şeyleri gözden geçirirken Sâmipaşazâde Sezâi Bey'in Küçük Şeyler kitabını gördüm. Onu gençliğinde yazdığı Şir adındaki trajedisi ile en son eseri olan Sergüzeşt romanıyla ve ikisinin arasında birkaç makalesiyle tanır ve Namık Kemal mektebini geleceğin nesline bağlayacak bir üstat olarak selâmlardım. Küçük Şeyler beni çıldırttı. Sanat heyecanlarımın içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve neşeye yetişebilecek bir tahassüs bilmiyorum. Bu bana yeni bir ufuk, memleketin neşir ve sanat göğünde vaatlerle dolu parlak bir doğuş göstermiş oldu. Küçük hikâyelerin tercüme denemeleriyle geçen zamanların ve bu Küçük Şeyler kitabıyla

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1988, s. 289.

*mükerrer temasların bende biriktirmiş olması lâzım gelen bir heyecan yekûnu, âdeta gelecek yılların meşimesine düşerek hayata çıkmak zamanını bekleyip, titremeye başlamış bir gebelik tohumu meydana getirmiş olacak ki; yazı mesleğimde en çok sevdiğim küçük hikâyelerden kim bilir ne kadar yazmış oldum.*²

Babasının bir halı mağazası açmak için gittiği İstanbul'da 1865 yılında doğan Halid Ziya Uşaklıgil, Fatih Askerî Rüşdiyesi'ne kaydolmuş ancak 93 Harbi'nin sebep olduğu birtakım sıkıntılar sonucu ailesinin İzmir'e dönmesiyle eğitimine burada devam etmiş, Ermeni rahiplerinin Ermeni çocukları için İzmir'de açtıkları Mekhitarist Mektebi'ne kaydettirilmiş ve buradan 1883'te mezun olmuştur. İstanbul'da babasına ve babasının arkadaşlarına geceleri hikâyeler okuyan Halid Ziya, İzmir'de de dedesine yerli ve çeviri romanlar okumaya devam etmiş ve böylece bu okuma alışkanlığı edebiyata ilgisinin giderek artmasını sağlamıştır. *Kırk Yıl*'da da ifade ettiğine göre, okuldaki Fransız asıllı hocası Reymond Père'in onu hikâye yazmaya yönlendirmesi önemli bir ayrıntıdır: “Asıl sizi yazıda görmek isterim. Size kendi hakkınızda fazla bir fikir vermek istemeyerek yalnız şu kadar söylemeye lüzum görüyorum ki en çok hikâye etmede dikkate değer bir istidadınız var.”³

Halid Ziya, dönemin İzmir Valisi Halil Rifat Paşa'nın verdiği destekle, arkadaşı Tevfik Nevzat'la birlikte İzmir'in kültür hayatına büyük hizmetleri olan ve 1886 yılında yayın hayatına giren *Hizmet* gazetesini yayımlamaya başlar. Bu gazetede edebî olarak kendisini geliştirme fırsatı bulan Halid Ziya, İzmir devresi romanlarının yanı sıra, *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*, *Deli*, *Bu muydu?*, *Heyhat* adlarını taşıyan uzun hikâyelerini de yayımlamıştır. Halid Ziya, bu hikâyeleriyle, Çağın'ın ifade ettiği gibi, kullandığı anlatım teknikleri ve ele aldığı temalarla

2 Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1969, s. 302.

3 Uşaklıgil, *age.*, s. 112.

Servet-i Fünûn roman ve hikâyesinin ilkelerini İzmir yıllarındaki eserleriyle belirlemiş ve kendini ispatlamış bir yazar olarak İstanbul'a gitmiştir.⁴

Halid Ziya, 1893 yılında İstanbul'a geldikten sonra Recaizade Ekrem'in teşvikiyle Servet-i Fünûn topluluğuna katılır. *Servet-i Fünûn* dergisinde romanlarının yanı sıra bir kısmı çeviri on dokuz hikâyesi yayımlanır. Bu dönemde *Servet-i Fünûn* dergisi dışında *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde de hikâyeleri yayımlanır.

Cumhuriyet döneminde daha az eser veren Halid Ziya, 1923-1930 yılları arasında *Millî Mecmua*, *Güneş*, *Resimli Ay* ve *Hayat* dergilerinde hikâyelerini yayımlamıştır. 1930 sonrası çeşitli gazete ve dergilerde hikâye yayımlamakla birlikte özellikle hatıralarının da karıştığı hikâyeleri kitaplaştırır.

Yakın arkadaşı Mehmet Rauf, Halid Ziya'nın roman ve hikâyelerini karşılaştırdığı değerlendirmesinde, bizde en çok kısa hikâye yazmış bir yazar olduğunun altını çizerek, hikâyelerinin Halid Ziya'yı daha çok yansıttığını belirtir:

*Halid Ziya'nın bütün rikkatini, bütün şuhluğunu, bütün vakar ve şahsiyetini ancak küçük hikâyelerinde görmek mümkündür. (...) Romanları heyet-i mecmua itibariyle esas fikrini daha vuzuhla tahlile müsaade eder, hâlbuki küçük hikâyeler muharrirleri en esrarengiz istidad-ı ruhuna kadar daha çok küşade bırakır. Hâlbuki Halid Ziya bizde en çok küçük hikâye yazmış bir muharrirdir; bunlar her ne kadar birer kere okunmuş ise de o kadar unutulmuştur ki tekrar okumak yeni bir hazine keşfetmek zevkini verebilecek bir devre-i kıymettardır.*⁵

Hikâyeyi masaldan ayıran özelliklerin onun eserlerinde görüldüğünü ifade eden Özön'e göre, Halid Ziya ile hikâye kendi "dili"ni bulmuştur:

4 Sabahattin Çağın, "Halid Ziya'nın İzmir Devresi Uzun Hikâyeleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 21, sayı 3, 2019, s.1011.

5 Rahim Tarım, *Mehmet Rauf'un Hatıraları*, Özgür Yayınları, İstanbul 2001, s. 153.

Kendinden öncekilerin vücuda getirmeye çalıştıkları hikâye dili Halid Ziya ile esaslı şeklini bulmuştur. Dil ile beraber hikâyeyi masaldan ayıran vasıflar da gene onun eserleriyle ilkin edebiyatımızda etraflı bir surette görülmüştür. Bir eserin planı, eserdeki şahsiyetler, onların portre ve karakterleri, vakaların anlatılışı, vakadan vakaya geçiş gibi dikkat edilecek noktalar edebiyatımızda ancak o örneklerden sonra peyda olmuştur. Bunların yanında, fazla tasvir yapmak düşkünlüğü, bu tasviri yapmaya kalkışınca düşülmesi çok tabii olan süslü yazmak endişesi bu eserlerin belli başlı zaaflarıdır.⁶

Tanpınar da, Özön'ün ifade ettiği gibi Halid Ziya'nın kısa hikâyede bir yol açıcı olduğunu vurgularken, Halid Ziya'dan öncekileri acemice ve çocukça bulduğunu belirtir. Ona göre, "Halid Ziya'nın bizi taşıdığı zevk merhalesinden bu ilk eserlere bakarken, muharrirlerin safiyetine şaşırmamak kabil değildir."⁷ Tanpınar, Halid Ziya'nın edebiyatımız için nasıl bir konak olduğunu, *Sade Bir Şey* adlı hikâyesinden hareketle değerlendirmektedir:

Eseri içinde birkaç küçük parça, onun örneklerinden ayrılınca, dikkatini hayata toplayınca nerelere varabileceğini gösterir. Saatçi kardeşlerin özelliği budur. Bu küçük şaheser, bizde hikâyenin hemen hemen başlangıcıdır. Ani ihtilallerin adamı olsaydı, bu hikâyeden sonra sanatı çok değişirdi. Fakat kurulmuş çerçeveyi olduğu gibi kabul ediyordu.⁸

Hikâyelerinde romanlarına göre daha çok dış dünyaya yer veren Halid Ziya, bu açılışın getirdiği imkânlarla geniş bir konu perspektifinden dünyayı ve insanı kucaklar. Romanlarında olduğu gibi hikâyelerinde de bireyi önceleyen Halid Ziya, romanlarının aksine hikâyelerinde, kahramanlarını kapalı mekânlara hapsedmek yerine daha çok dışarıya yönlendirir. Hikâyelerinin zengin bir konu dağarcığına sahip olması,

6 Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s. 240.

7 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s. 63.

8 Tanpınar, *age.*, s. 278.

yazarın insanı ve hayatı gözlemlemesindeki başarısıyla ilgilidir. Kendisi de bu durumu doğrulamaktadır:

Bütün hikâye yazarlar bilirler ki mevzuu bulmak kadar kolay bir şey yoktur. Bütün sokaklar, bütün evler, bütün insanlar birer hikâye mevzuudur; gözlerinizi yumarak kütüphaneler dolduracak mevzuların içinde bunalırsınız. Hüner herhangi bir mevzuun idaresinde, tasvirinde, heyecan verecek bir şekle sokulmasıdır.⁹

Huyugüzel'in tespitiyle, realist hikâye ve roman anlayışına bağlı olan Halid Ziya, hikâyeleriyle dönemin sosyal hayatını ve insanlarını romanlarından daha fazla yansıtır. Yazar özellikle kısa hikâyelerinde dönemin gerçeklerine eğilir, kendi yaşantısından pek çok şey taşır.¹⁰

Halid Ziya'nın *Onu Beklerken* adlı hikâye kitabı 1935 yılında¹¹ yayımlanmıştır. Kitapta on altı hikâye bulunmaktadır. Halid Ziya, bu hikâyelerin bir kısmını *Tanin* gazetesinde, bir kısmını *Yedigün*'de, bir kısmını da *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlamıştır. *Onu Beklerken*'de; gazete ve dergilerde yayımlanmamış ve ilk defa bu kitapla okuyucuyla buluşan hikâyeler de vardır.

1930-1932 yılları arasında önce tarih, sonra da dil olmak üzere bu konularda araştırmalar yapılması için cemiyetler kurulması sonunda Türk Dil Kurumunun temelini atıldığı bilinmektedir. Daha önce Türk Ocakları bünyesinde Türk Dilini Tetkik Heyeti ile başlayan çalışmalar, Türk Ocaklarının kısa bir süre sonra Halkevleri'ne dönüştürülmesiyle yeni bir sayfaya girer. 12 Temmuz 1932 tarihli izin belgesinde kurumun ilk adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti şeklinde yer alır. Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığında, ikisi Dolmabahçe Sarayı'nda, diğeri ise yapımı o yıllarda tamamlanan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin büyük salonunda olmak üzere 1932, 1934,

9 Uşaklıgil, *age.*, s. 200.

10 Ömer Faruk Huyugüzel, *Halid Ziya Uşaklıgil, Hayatı, Sanatı, Eserlerinden Seçmeler*, MEB, İstanbul 1995, s. 58.

11 Halid Ziya Uşaklıgil, *Onu Beklerken*, Hilmi Kitaphanesi, İstanbul 1935.

1937 yıllarında üç kurultay toplanır. Bu kurultayların üçü de dilin sadeleştirilmesi konusunda önemli rol oynarlar.

Bu bağlamda, Halid Ziya da sadeleşme akımına kayıtsız kalmamıştır. *Onu Beklerken*'deki öyküler bu yoldaki çabasının sağlamasıdır. Bu hikâyelerin gazete ve dergilerde yayımlanmış hâlleriyle kitapta yer aldıkları hâlleri yan yana getirildiğinde Halid Ziya'nın dilde nasıl bir tasarrufta bulunduğu açıkça görülmektedir. Hatta “uydurmak veya yakıştırmak” suretiyle türetilen kelimeleri de kullanan Halid Ziya'nın bu hikâyelerinde daha sonra yaygınlık kazanmadığı için unutulmuş sözcükler de bulunmaktadır.

Her hikâyesi sanki bir büyük romanın başlangıcı olan Halid Ziya'nın *Onu Beklerken* adlı hikâye kitabındaki hikâyelerde de bir hikâyeciden çok bir romancı olarak karşılaşılmaması doğaldır. Kitaptaki on altı hikâye okunurken, bunların birer hikâye değil, kısaltılmış birer roman, bir romandan bir parça ya da büyük bir roman için hazırlanmış bir giriş olduğu duygusu hâkimdir. Nitekim Nurullah Ataç da, *Onu Beklerken* üzerine yazdığı bir değerlendirme yazısında şunu söylemektedir:

Bay Halit Ziya Uşaklıgil çoğu zaman hikâyelerine bir roman, hiç olmazsa bir “nouvelle” yazacakmış gibi başlıyor, sonra kısa kesiveriyor. Mesela “Yeni Gelin”den adlı parça. Onu okurken: “Belli, diyoruz, muharrir bir roman yazmak istemiş; nişanlı muharebede ölen bir kızın kederini, o hatıraya sadık kalmak arzusunu, sonra günlerin hep bir örnek geçişinden sıkıldığını, ne olursa olsun kocaya varmak hevesini, çirkin bir adama varmaya razı oluşunu, sonra onu sevişini anlatacak. Ama bunu yapmamış, romanın planını çizmekle iktifa etmiş. Öyle ki biz onda ruh haletlerinin değişişini anlayamıyoruz, kabul edemiyoruz, hepsi bize birer miracle gibi geliyor. “Dişlek Zehre” sadece bir esquisse olarak bırakılmasa, bize daha yakından gösterilse ne iyi olurdu! Bu halinde de tatlı tatlı, alaka ile okunuyor ama insanı kandırmıyor, yarı bırakılmış bir yazı hissi veriyor.”¹²

12 Nurullah Ataç, “Cereyanlar-Kitaplar” *Onu Beklerken*, Akşam; 9 Teşrin-i Sani 1935; s. 7.

Onu Beklerken adlı hikâye kitabının çıkışının sürpriz olduğundan bahseden bir başka değerlendirmede de, kitaptaki hikâyelerin konularının bulunamayacak şeyler olmadığından bahsedildikten sonra, bu kitaptaki hikâyelerin, o basit iskelete dolanan hayat ve sanat sırlarının ve bir buhurdan gibi tüten ruhun, 60 senelik sürekli bir inceliş ve yükselişin sonucu olan tahlil kudretinden doğduğunun altı çizilmektedir. Bu değerlendirme yazısına göre, üstat, asıl şaheserini sona saklamıştır.¹³

Sonuç olarak, Sâmpaşazâde Sezâi Bey'in tesiriyle başlayan hikâyeciliğinde romanlarında olduğu gibi başarılı olmuş ve küçük hikâye geleneğinin kuruluşunda katkı sağlamış Halid Ziya Uşaklıgil'in *Onu Beklerken* adlı hikâye kitabının yayımlanmasında başta Davut Yıldız olmak üzere tüm emeği geçenlere teşekkürü bir borç biliyorum.

Aksi belirtilmedikçe, sayfa sonlarındaki tüm açıklamalar yayıma hazırlayan tarafından eklenmiştir.

Dr. Salim ÇONOĞLU
Ocak 2022, Balıkesir

13 F. O., "Kitaplar Arasında", *Onu Beklerken*, Üstad Halid Ziya Uşaklıgil'in Hikâyeleri, Cumhuriyet, 11 Kasım 1935, s. 4.

ONU BEKLERKEN¹

Onu Afrika'nın kıssız, soğuksuz bir yurdundan ayırmışlardı. Çat Gölü² kıyılarından, Borno³ uluslarındandı. Gölün bitmez tükenmez güneşlerle kavrulan kızgın kumları arasında, bir hurma fidanı kadar ince ve levent yetişen bu ancak on altı yaşında kız, toprağın sıcak göğsünden çıkan bu çocuğun gönlü de yurdunun kızgın ve taşkın güneşi kadar duygu ve sevgi sıcaklıklarıyla doluydu. Ta içinde ülkesinin o güneşinden bir parçayla yola çıktı.

Bütün sefer esnasında, kendisini oradan oraya, uzun çöller arasından başlayarak sonra uçsuz, sonsuz bir su çölünün üzerinde sallanarak o noktadan bu noktaya, gecelerin gündüzlerin birbirine eklenmesinden bıkip usanmayan bir uzun yolculuğun her gün değişen manzaralarını aşa aşa götördükleri zaman, kendisini böyle memleketinden, çölünden, kendi göğünün güneşinden, anasından, babasından, küçük erkek kardeşinden, devesinden, o iri kara gözleriyle öper gibi bakan sevgili devesinden, sonra -bunu başka bir çarpıntıyla düşünürdü- ondan, çölün ıssız yerlerinde uzun uzun gezintiler, görüşmeler yaptıkları, kendisinden ancak iki yaş büyük eşinden ayırıp bilinemeyen bir maksat için tanınmamış âlemlere götüren kaderin bir geçici şakası arasından geçiyor vehmindeydi. Ve her gece gözlerini kaparken yüreğinde bir ümit: “Şimdi sen uyurken bu şaka birden bitiverecek; böyle dönüp dolaştıktan sonra yine kendini orada, yurdunun bir ağacı dibinde, onun dizlerinde uyanmış bulacaksın...” derdi.

1 *Tanin*; 8 Teşrin-i Evvel 1324(1908); nr. 82, s. 5-6.

2 Orta Afrika'da Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad sınırlarında yer alan bir göl.

3 Kuzeydoğu Nijerya'da yer alan bir ceylan.

Fakat ne yazık! Şaka bitmiyor, o hiçbir sabah onun dizlerinde, bir ağacın gölgesinde uyanmıyordu. Yeniden başka bir yabancılığa, başka bir âleme gözleri açılarak, uzanan yolları ölçemeyen, fakat zamanın geçişini tartıp bir uçurumun ta yanında bulunmak ürküntüsünü duyan yüreğinde bir pençenin demir tırnakları daha derinden kapanıyor, daha inciterek batıyordu.

O sırada acısından kıvrana kıvrana, pek alışık olduğu bir çömelişle, güvertenin bir kıyısında, küçük bir çuvalla bir hasır parçasından ibaret şiltesinin üzerine oturur ve uzun uzun, bu sudan çölün sanki kıvılcımlarla ışıldayan dalgacıklarına dalar giderdi. Bu oturmak değil, bir türlü büzülmekti. Yere oturduktan sonra dizlerini diker, ayaklarından birini basarak ötekinin üstüne kor, kollarıyla dizlerini kuşatarak sol eliyle sağ elinin bileğini tutardı. Ve böyle derlenip toplanıp küçücük narin vücudu daha ufalarak bir çocuk kadar çelimsizleşirdi.

Bu oturuş kendisince o kadar sevilmişti ki vücudu yavaş yavaş edinilmiş bir alışkanlıkla, en çok böyle oturmaktan dinlenirdi. Ve hiçbir yerini kımıldatmadan, başını bile çevirmeden, derin bir düşüncenin uyuşukluğunda donup kalmışçasına, saatlerce kalır, dalar giderdi. Düşünmezdi. Sürüngenerlere benzer bir yaşayışla, güneşte, gözleri yarı açık, fikirsiz, duygusuz dinlenen bir timsah baygınlığıyla dalgın durur, yalnız gözlerinin içinden, irade haricinde bir geçişle, memleketinin manzaralarını seyrederdi.

Ona ne bu yolculuğun sonuna, ne böyle oradan oraya sürüklenmesinin sebeplerine dair söz söyleyen olmamıştı. Bir gün, tek başına bir gezinti sırasında onu kollarından tutmuşlardı, “Bizimle geleceksin!” demişler, almışlar götürmüşlerdi. Ne karşı durmak elinden geldi, ne bağırıp çağırmak... Mini mini yüreğinde bir şeyler yapabilmek için kuvvet bulamamıştı. Hâlâ böyle düşünürken, düşüncelerinin arasına bir karşı koyma, direnme fikri, bir hareket emeli gelmiyordu.

Kendisini her kuvveti faydasız bırakan bir yüksek hüküm ve iradenin tesiri altında güçsüz, çaresiz, yalnız, ses çıkarmamaya, boyun eğmeye mecbur ve görevli buluyordu. Bir ümidi, tek bir tesellisi vardı: Zannediyordu ki yine o el, nihayet yorulacak ve onu tekrar çölüne atıverecekti.

Bir gün kendisini, işte ne zamandan beri üzerinde sürükledikleri suyun bir kıyısında, büyük bir binada, altınlara, ipeklere boğulmuş bir koca konakta buldu. Burada bütün yabancılardan bir kalabalık vardı. Onu bu kalabalığın içinde bir kadına götürmüşler, onun eteğine eğerek, “Öp!” demişlerdir.

Bu etek, onun yeni hayatında tapınılacak bir varlık demek oluyordu. Nasıl öpeceğini, ona nasıl tapınma merasimi yapacağını şaşırarak, yere kapanmış, dudaklarından beklenen öpmek borcunu korka korka ödemişti.

Burada herkesin, her şeyin yabancıydı. Etrafında gülenler, birbiriyle oynaşanlar, merdivenlerde aşağı yukarı koşa koşa inip çıkanlar vardı ve bütün bu kadınların, kızların, çocukların arasında o, gittikçe elemle ve hicranla kısılan dudaklarıyla, rengine daha fazla bir donukluk veren solgunluklarıyla yaralanmış bir hayvan sürüklenişine benzeyen yürüyüşleriyle, hele merdivenlerden inip çıkmak lazım geldiğinde bacaklarında titreyen bir gevşeklikle dolaşırdı. Evin içinde hareket ve hayat gürültüsü arasında onun, uykusunda yürüyenlere mahsus hâlden öyle hastalıklı bir mananın hüznün kasideleri dökülürdü ki ilk önce ona sataşmakla ya da onu güldürüp kendilerine ısıdırmaya çalışmakla yaşayan ev halkı, yavaş yavaş onun bu elem veren hüznü etrafında bir şefkat ve merhamet çemberi çizerek uzak kalmaya başlamışlardı. Bu çemberde yalnız bir şefkat ve merhamet duyusunu değil, biraz da onun hüznünden ve kederinden uzak bulunmak kaygısı vardı. Öyle ki günler geçtikçe artık ona söz söylememek, onun anlamayan gözlerince gülmemek bir âdet olmuştu.

İçlerinde ona açıktan açığa düşman olanlar, düşmanlık etmek için vesile arayanlar vardı. Hele dillerini anlayamadığı iki zenci kız daha vardı ki onun duygularına, düşüncelerine ortak olmak yerine, aksine, en büyük düşmanlarıydı. Bunların biri Bagirmi,⁴ diğeri Afnu'ydu.⁵ Dillerini anlamamakla beraber ruhlarını ne iyi anlayacaktı. Fakat onlar buna meydan bırakmamışlar, şu sonradan gelen için sönmek istemeyen bir düşmanlık göstermişlerdi. Bunlardan başka çocuklar vardı. Onlar, etrafını alırlar ve el ele tutuşarak, ona dillerini çıkararak ara sıra yaklaşıp ya ayaklarının ucuyla dokunmaya, ya elleriyle ötesini berisini gıdıklamaya çalışarak dönerlerdi. O zaman onda bir şey isyan eder, böyle etrafında anlaşılmaz şeyler söyleyerek oynayan çocukların arasında oyuncak olmaya karşı püsküren bir hisle yaralı yüreği kabarır, kara rengine daha koyu bir gölge düşerdi.

Bir gün yine onu böyle bir halkayla çevirdikleri zaman, dayanamamış, yürümüş, çocukların ikisini bileklerinden yakalayarak ellerinin kilidini çözmüş, kendisi de çekilip duvara dayanarak beklemişti. Çocuklar, onun bu beklemedikleri savunmasına ilk önce şaşmış gibiydiler. Çekilip uzaktan, hücum etmesi mümkün bir azgın hayvana bakarcasına bir müddet öyle, şaşkın şaşkın durmuşlardı. Sonra içlerinden biri, bütün evin içinde en yaramaz, en huysuz ve ona karşı en insafsız olanı, ağlaya ağlaya koşarak gitmişti. Ötekiler büyük bir vakaya hazırlanan gözlerle bakışarak ve hep öyle onun karşısında sinerek duruyorlardı. Sonra, hep o ağlayan, bağırان çocukla evin tanrıçası, bu altınlı dünyanın genç perisi, fakat etrafını yakıp kavuran afeti gelmiş, ilerlemiş, onun bulanık gözlerle bekleyen soluk yüzüne karşı gazabını püskürmüş, sonunda iki elinin iki şaklayan tokadıyla yanaklarını şamarlamıştı.

4 Bagirmi, Baguirmi Krallığı, 16. yüzyılda Çad Gölü'nün hemen güneydoğusundaki bölgede kurulmuş tarihi bir Afrika ülkesidir.

5 Afnu; Arza, al-Hausin vb. isimlerle anılırlar da genelde Hausa olarak bilinen etnik grup Nijerya'da en fazla nüfusu olan etnik gruptur.

O hep öyle duruyordu. Üstelik eli kımıldamadı, hatta yerinden kıpırdamadı, sallanmadı. Sonra o çekilince şimdi etrafında yeniden gülüp el ele tutuşarak oynamaya başlayan çocuklara karşı, duvara dayalı, baka baka, yavaş yavaş ağladı. İri iri sıcak damlalar, şimdi gittikçe solup donuklaşan, süzülüp çukurlaşan yanaklarının üzerinden ağır ağır yuvarlanarak yere damlıyordu.

Burada onun duygularına eş olacak, yüreğinin acılarını anlayabilecek kimse yoktu. İşte ne kadar, ne kadar zaman oluyordu ki, bir söz söyleyecek, bir küçük feryadını dinletecek kulak bulamamıştı. Bu yaldızlı eşyanın içinde hapsedilmiş olmak, bu kalabalığın arasında yalnız, daima yalnız kalmak, acılarının içinde scs çıkarmayarak, damla damla sönen yaşama kuvvetinin hüznüne gömülerek sanki her dakika bir başka zerresi yıpranarak ölüyordu.

Oh! Memleketine, çölüne, ışıldayışlarına o kadar alışkın olduğu kum denizlerine, anasına babasına, küçük erkek kardeşine, kara gözlü devesine, sonra her şeyden fazla ötekine, o düşüncelerinin, duygularının ortağı olan eşine ne büyük bir ihtiyacı vardı. Burada hiçbir şey yoktu ki memleketini, o kim bilir ne uzaklıkların içinde gömülen yurdunu gözlerinin önüne getirebilsin. Hatta rahat rahat düşünemiyordu bile... Yalnız kalmak, düşüncelerinin içinde bütün yüreğinin isteğiyle girip bir saat olsun onların arasında yaşamak bile mümkün değildi. Daima etrafında kaynaşan bu halk vardı. Yatağında bile, yanı başında uyumakta gecikenlerin gürültüsünden, uyuyanların horultusundan azap duyuyor, düşüncelerine ilişiksiz, pürüzsüz bir çizgi çizemiyor; kendisini memleketine, memleketinin hatıralarına kadar götürebilecek bir akış vermiyordu.

Bir gece, hayalinin içinde doğuveren bir güneşle, memleketin o parlak ve sıcak güneşiyle yatağında uyandı. Sanki gözlerini dolduran bir büyük ışık çağlayanı vardı. Bütün vücudu bu güneşin ateşiyle tutuşmuş gibiydi. Etrafına bakındı, karanlıktı ve bütün etrafından odayı dolduran yataklardan

kaba kaba nefesler yükseliyordu. Bunaldı. Nefes alamadı, o zaman yavaşça yatağından sıyrıldı, kapıyı açtı, çıktı.

Muhakemesinin üstünde bir iradeye uyarak hareket ediyordu. Oradan çıkınca bir aydınlık gördü ve birden gözlerini bir açıklık çekti. Buraya yürüdü.

Etrafına bakındı. Sonsuz gözü, lekesiz ufukları, donukça gözlerle kendisine bakan yıldızları ve bütün bu haşmetin üzerinde, ta yukarıda, ayın parlak, sarı safhasını gördü. Bir adım atarak eşiği geçti; yalının geniş damındaydı. O zaman derin bir göğüs geçirerek ve derin derin soluyarak sanki bu yaldızlı göğü o yıldızların baygın bakışlarını, ufukların mavi şerbetini içmek, onlarla kana kana doymak istedi. Ve elinde olmadan yaptığı bir hareketle kollarını uzatarak yukarıda, aya, o memleketinin geceler perisine bütün hasretle kavrulmuş yüreğini veren bir vaziyetle dua ellerini kaldırdı; sanki bir hamleyle olanca ruhunun ihtiyacını, kalbinin özlemlerini doyurmak isteyen bir kucaklayışla kendisine uzaklardan selam getiren bu gökler melikesini kucakladı.

İşte birinci defa olarak yurdundan, kendi göklerinden bir şeyle karşılaşılıyordu, işte nihayet ruhuna kutsal bir mekân, fikrine bir arkadaş bulmuştu. Oraya, yere çömeldi, oturdu, dizlerini dikti, kollarıyla dizlerini kuşattı ve o alışık olduğu vaziyetiyle toparlandı, büzüldü, başını kaldırarak aya baktı. Birinci defa olarak güldü, şimdi ayın sarı ışığıyla dalgalanan zayıf siması daha süzgün, daha soluktu. Fakat o ışığın altında vicdanî bir hazzın gülümsemeleriyle doluyordu. İşte ne kadar zamandan beri birinci defa olarak Çat Gölü'nün bu küçük mahlûku kendisini beklenmemiş bir saadete ulaşmış buluyordu. Kendi göğünün altında bulunmak vehmiyle memleketine yaklaşmış gibiydi ve ay, belirsiz ifadesiyle ona teselliler vererek, vaatler dökerek, ışıklarıyla, küçük Afrika kızını okşuyordu.

Öyle, karşı karşıya, bu iki sima, yukarıda sarı o iri ay, aşağıda bu solgun, süzgün mahzun çehre, birbirine bakarak,

biri tesellilerini akıtarak, öteki acılarını yükselterek saatlerce konuştular. Bu geceden sonra âdet edildi, bir saat gelirdi ki yatağının içinde uyanarak doğrulur, etrafına dikkat eder, yavaşça çıkar, oraya, o buluşma yerine koşardı. Artık mesuttu, fakat bu aşk buluşmalarının da hicranları, dargınlıkları, sitemleri, ayrılıkları oluyordu. Uzun geceler oldu ki orada karanlıkta bekler, bekler ve görünmek istemeyen bu gurbet dostundan bir ufak kavuşma zevki duyamayarak, yüreğinde derin bir hicranın zehirleriyle yatağına dönerdi.

Böyle bazen mesut, bazen mahzun ve ümitsiz, Çat Gölü'nün küçük kızı, her gün bir parça daha eriyerek, bir parça daha süzülüp solarak aylar geçirdi.

Bir gece yatağında üşüyerek uyandı, ne kadar zaman vardı ki oradan geceleri yatağına hep ümitsiz bir ayrılık duygusuyla dönüyordu. Bu gece titreyerek doğruldu. Şimdi onu üşüten, titreten, bir türlü ısınmaya imkân bırakmayan bir şeyi vardı. Omuzlarından, sırtından akan buzlu bir titremeyle daha fazla büzülüp küçülüyordu. Titreye titreye kalktı, çıktı. Ve birden kapıda ayın altın çağlayanını görerek, sevinçten çıldırmış, koştu; oraya, görüşme yerine koşarak oturdu. Hep o vaziyetiyle dizlerini dikerek, kollarını bağlayarak, başı yukarıda...

Bu gece sert ve çabuk esen bir rüzgâr, küçük küçük beyaz bulutları kovalayarak ayın üzerine yığıyordu; sanki görünmez bir el büyük bir yelpazeyle ufuklardan alay alay, beyaz ve kara, karışık şeyler toplaya toplaya oraya, ayın etrafına kümeliyordu. Bunlara uzun uzun, pek anlamayarak bakıyordu ve bakarken onu daha fazla titreten, üşüten, ince gömleğinin altında vücudu ısırان ve uyuşturan bir soğukla üşüyordu. Dikkat etmedi. Dalgın aya baktı. O, kendisine dargın gibiydi. Siması bir dargınlık manasıyla bulanıyor, sisleniyordu. Rüzgâr gittikçe daha keskin, daha sert, onu dakikadan dakikaya kalınlaşan ve kararan bulutlarla örtüyordu. Şimdi bütün gök baştan başa kaplanmış, bir kara perde altında kapanmıştı. Ve

ay paslanmış, küflenmiş bir renkle sanki geri geri çekilerek bulutların altında saklanıyordu.

Daha fazla üşüyordu, titriyordu ve sakır sakır⁶ titrerken çenesi çarpıyor, dişleri vuruyordu. Fakat hep o vaziyette, uyuşukluk içinde anlamayarak, bilmeyerek, sıcak memleketlerin ılık gecelerinden başkasını tanımayan bu küçük kız, şu garip hadiseyi keşfedemeyerek ayın, yüreğinin sırlarını bilen o dostun yeniden görünmesini bekleyerek, öyle duruyordu.

Bir dakika geldi ki bulutları kovalayan yelpaze sanki kırıldı ve bulutlar dökülmeye başladı. Küçük küçük, lapa lapa, ilk önce yavaş yavaş, sonra telaşla ve çabuk çabuk, düştü, düştü.

O, bu dökülen ve yüzüne gözüne sürünürken tırmalıyor zannedilen bulut parçalarından, birinci defa olarak böyle dökülüşünü gördüğü bu beyaz bulut parçalarından ürkmeyerek, fakat titreyerek, çenesi, dişleri çarparak, uykuya benzeyen bir uyuşukluk içinde, bekledi. Ayı bekliyordu, gözleri yukarıda, donuk bir leke gibi hâlâ yerini hissettiği dosta sessiz dualar yollayarak, artık kımıldanmaya da kuvvet bulamayan bir kendisini salıverişle, duruyordu.

Beyaz bulut parçaları artık kasırgalar yaparak, döne döne savrularak, iri iri, lapa lapa dökülüyor, yavaş yavaş bu güneş kızını örtüyordu. Ay, gittikçe daha donuk lekesinin altında daha az hiss olunuyordu, sanki o da parça parça dökülüyor, o da bu gece dostunu karlarla beraber örtmek istiyordu.

Sabahleyin onu evde bulamayınca kaçtığına hükmettiler. Sonra kartopu oynamak için çocuklar dama çıkınca orada kardan yapılmış, çömelmiş bir vücut, mini mini bir vücut buldular.

6 (ses taklidi söz) Çok kuvvetli ve aralıksız titremeyi anlatır.

YÜREKTEN DOST

Üç beş yazı arkadaşı, dostlardan, hani ya şu her vesileyle size candan bağlılıklarını yeminlerle söyleyen dostlardan konuşuyorduk. İkimizden biri dedi ki:

“Kimindir o söz? Allah beni dostlarımdan korusun, ben düşmanlarımla hakkından gelirim.”

Başka bir arkadaş gülümsedi, belliydi ki bir söyleyeceği var. Bunu hep anladık ve hep birden ısrar ederek söyledik. Hiç nazlanmadan başladı.

Herkesin, özellikle sanat hayatı mensuplarının, ressamlarla heykeltıraşların, bestekârlarla yazarların civarında bazen birer bazen aynı zamanda birkaç yürekten dostu vardır. Bu dost kelimesinin asıl manasını biliyorsunuz. Bunlar bir tane olsun, birkaç tane olsun organizması itibarıyla aynı mayadan, aynı türden tek bir örnektir, garip bir insanlık örneğidir. Bunlar sizin fikir ve duygu, meslek, sanat varlığınızın bir gölgesi gibi ömrünüzün daima ya yanı başında, ya arkasında yürüyen bir yoldaşdır. Ve bu gölgede de, bütün gölgelere ait, bir aslını bozmak, yamru yumru, eğri büğrü yapmak özelliği vardır. Çizgileri, şekilleri ya gülünç fazlalıklarla büyültür, omuzlarınızı çarpıtarak, sırtınızı kamburlaştırarak şişirir, başınıza kapılardan geçemeyecek kadar korkunç bir oran verir, vücudunuza uzun bacaklar, nasıl taşınabildiğine şaşılacak ayaklar yapıştırır; sizi sokaklarda türlü çarpıklıklara mahkûm ederek yürütür yahut sizi küçültür, küçültür, yusuvarlak, derlenmiş, toplanmış garip bir mahlûk yapar, sanki büzülmüş bir köste-

bek, kabuğunun içinde, ellerini, kafasını çekerek sinmiş bir kaplumbağasıdır. Öyle ki onun size verdiği şekilden utanırsınız, onun fırçasıyla varlığınızın bu tuhaf kılıklarını görürken asıl kendi çizgilerinizi unutarak hakiki şeklinizden şüpheye düşersiniz. Nefsinizi türlü bozuk vasıflarla dolu bir örnek gibi dünyadan silmek, böyle var olmaktansa bir an içinde yok oluvermek istersiniz. Fakat o sizi bırakmaz, bazen gülerek sizi teşvik eder, bazen kaşlarını çatarak size tehditler savurur. Yürekten dost vazifesini ihmal etmez, ressam iseniz elinize fırça verir, hakkâk¹ iseniz minkaşınızı² tutuşturur, yazar iseniz elinde kaleminizle gelir, “Haydi bakalım, iş başına!” der. “Herkes sizden eser bekliyor, siz kendi kendinize sahip değilsiniz, varlığınızı herkese borçlusunuz.”

Pekâlâ bilirsiniz ki bu yürekten dost, samimiyeti yalan söyletiyor. O yolda söylerken ne sizi, ne kimseyi düşünüyor. Tamamıyla inanmıştır ki etrafı, siz çalışsanız da çalışmasanız da asla aldırış etmemektedir. Ona lazım olan kendi vazifesine, dost vazifesine, yeni yeni vesileler bulmaktır. Onun benliği ve varlığı öyle yama bir hayattan ibarettir ki ancak sizin sanatınızda doyabilecek bir gıda bulacaktır. Sizin havanız onun ciğerlerine girmezse o sanki boğulacaktır.

Bu gölge, sizin yanınızda nasıl peyda olmuştur, bunu pek iyi bilemezsiniz. Araştırma vasıtalarından kaçan bir takım ufak tefek şeyler, onu sizin haberiniz olmadan vücudunuza yapıştırmış, sizden bir daha ayrılamayacak bir uzuv yapmıştır. Öyle ki silkinip kurtulmak, onun her işinize karışmak için yakanıza asılan elinden kaçmak, size gittikçe daha sokulup sanki derinizin arasına girerek daha iyi yerleşen bu ikinci şahsiyetten nefsinizi kurtarmak mümkün değildir.

Bu yürekten dost; imansız, insafsız bir zorbadır. Ben de bir zaman, uzak bir geçmişte, böyle bir dostun baskısı, zorbalığı, bir dakika ihmale uğramayan müdahalesi altındaydım.

1 Maden, taş veya tahta üzerine çelik kalemle oyma yapma sanatı, gravürcülük.

2 Maden, taş, tahta vb. üzerine yazı yazmaya, nakış ve şekiller yapmaya yarayan çelik kalem, hakkâk kalemi.

Âdeta onu görünce titrer ve yine ne çıkaracak diye ürpere-
rek sinerdim. Ve daima ondan ayrılırken dünyadan, hayattan,
özellikle kendi nefsimden, yazdıklarımın, yazacaklarımdan
bir tiksintiyle ayrılmış olurdum. Her şeyden, hele sanatım-
dan, kabiliyetimden, yeteneğimden şüphe veren bir şeyle,
içimde ağır bir taşla ve kollarımı iki yanıma sarkıtan bir gev-
şeklikle kalmış olurdum.

Telaşla gelir, beni bulur ve başlardı:

“Dün tefrikan³ fena değildi, yalnız fazla üzenti⁴ var.
Hayalden, süsten kurtulamıyorsun. Onlarla -parmağıyla ar-
kasında beklediklerini farz ettiği adamları, sanki ikimizin
arasında bilinen rakiplerini göstererek- Onlarla yine aramda
ateşli, yıldırımlı bir atışma oldu. Bilirsin a, olanca kuvvetimle
seni müdafaa ettim. Böyle tecavüzlere karşı hiç sakınamam,
bütün silahlarımı kullanırım. Fakat azizim, söz aramızda, sen
de yazılarına fazla hayal, fazla süs koyuyorsun. Bunlara be-
del fikir, evet, fikir lazım. Fikir hususunda da, neyse gücene-
ceksin... Susayım. Biraz da kelimelere, hele nahve⁵ dikkat
etmiyorsun. Yine geçen gün koskoca bir yanlış vardı.”

O zaman ben merak ederek, bu koskoca yanlış sorardım.
O, arardı, bulamazdı. Birlikte son yazıları gözden geçirirdik.
Böyle, o sabırsızlanarak, ben bu meydana çıkacak yanlışın
üzüntüsünden sinirlenerek okurken, birden:

“Nasıl, nasıl?” derdi. “Bir daha oku bakayım.”

Ben bir defa daha okurdum. O, kuşkulanan ayağa kal-
kar, okunan yere bakar, parmağıyla göstererek:

“Burasını nasıl okudun?” derdi.

O vakit iş anlaşılırdı. O koskoca yanlış sadece matbaanın
bir tertip yanlışından ileri gelmiş bulunurdu. Yürekten dost,

3 Gazete ve dergilerde arka arkaya yayımlanan ve birbirini tamamlayan yazılardan meydana gelen dizi.

4 Manevi hazdan yoksunluk.

5 Söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks.

bu keşif üzerine coşkunluğundan bir parça kaybederek, biraz tutkun, o yanlış matbaaya mı yoksa yazara mı bırakmak lazım geleceğinde bocalayarak dururdu. Sonra zorla birinci ihtimali kabul ederek, birden başka çeşit bir hiddetle taşırdı:

“İşte bu da sana mahsus ihmallerden biri... Niçin düzeltmelere kendin bakmazsın. Bu, sabahleyin paçalarının çamurlarını süpürmeden sokağa çıkmaya benzer. Sanatına karşı saygısı olan bir yazı adamı kendi işini ötekinin berikinin eline bırakmaz. Onlara kendisi bakar. Şimdi ne yapıyordun, yarının tefrikasına bakıyordun, öyle mi? İstersen karşılaştıralım. Mutlaka senin gözünden kaçacak yanlışlar vardır.”

O zaman ben mütevekkil bir itaatle müsveddeleri ona verir, düzeltme kâğıtlarını kendime alıkoyardım ve karşılaştırma başlardı. Birden, hence en beğenilmiş bir yerde beni durdururdu:

“Hele bakayım; işte bu güzel bir fikir! Evet, doğrusu hiç fena değil. Tebrik ederim. Lakin emin misin?”

Sorusunu birden açıklamayarak gözlerini kaldırır, tavanda bir noktaya diker ve okuduklarının hatıraları arasında arardı. Sanki beni istemeksizin, düşünmeksizin bir intihal vartasına düşmekten korumak isteyen bir dost kaygısıyla meşhur yabancı yazarları düşünürdü. Ben de, yüreğimde bir korkuyla beklerdim, nihayet burnunun üstünde sağ elinin şahadet parmağıyla bir çengel yaparak:

“Zannederim...” derdi, “ismini şimdi bulamıyorum, fakat bunun bir eşini bir yerde okumuşluğum var.”

Ve beni daha fazla bekletmek istemeyerek, yalnız kendi kendisine akşam evde kütüphanesinde bir araştırma yapmak vaadini veren bir vaziyet takınarak, düzeltmeyi takibe rıza gösterirdi. Bir aralık yine bir duruş olurdu. Bana değiştirilecek bir kelime, çizilecek bir cümle, ilave olunacak bir sıfat teklif ederdi. Ve ben uygun bulunca memnun ve bahtiyar, bitince de bu ortaklıktan kendi nefesine büyük bir başarı hissesi

çıkarak, sanki yazının bütün güzelliği kendisine borçluy-muşçasına:

“Nefis.” derdi.

Ben artık o tefrikadan emin olurdum. Ertesi gün yine ondan haber alırdım ki bütün onlar... -o, parmağının bir işa-retiyle gösterilen rakipler- mağlup ve perişan, bu tefrikanın muhakkak olan güzelliği altında ezilmiş olurlardı. Bunu bana söylerken, “Anlıyorsun a, bu zaferi bana borçlusun!” demek isteyen bir hâli vardı. O vakit her zamankinden farklı bir rahatlıkla bana benden bahsederdi. Galiba beni överdi, fakat bilinemez, nasıl övgülerinde beni üzen, tırmalayan, kendim-den şüphe veren, o dakikada artık yazmaktan vazgeçmeye karar verdiren, daha doğrusu, “Arkanda ben olmasam, sen böyle olmaktan çok uzak kalırdın!” diyor gibi olan bir hâl olurdu ve bu yürekten dost bana kendisinden kaçmak hissini verirdi. Kendi tarafından söylenen bu fasıl bitince bana baş-kalarından bahsederdi. Onun vasıtasıyla bana dair olan bütün fena fikirlerden haberdar olurdum. O, bunları reddederken, bazı bir noktada, “Fakat doğruyu da söylemek lazımdır...” diye başlayan ibaresiyle naklettiği itirazlardan bir kısmına kendine ait düşünceleri de ilaveye lüzum görerek, o malum rakiplerin bir tercümanı olur ve ben onu dinlerken gözlerimin beyazına kadar kızarak susar, boğazıma tıkanan bir şeyle boğulurdum.

Bilmem bu türden dost sizin de hayatınızda var mı? Böyle bir dosta sahip olmak için mutlak bir sanat mesleğine mensup olmak icap etmez. Onlardan hususi hayatta da vardır. Size gelip etraftan bilgi veren, sizi uyandırmak ve korumak için yüksek bir yerden vekâlet almışçasına himaye vazifesini gören, hayatınıza ait durumları günü gününe, saati saatine takip ederek sizi tenkit eden, varlığınızın muhitinde ne bulunursa ondan size bir sorumluluk çıkararak ya geçmişe ait bir hatanızdan, ya geleceğe ait bir düşüncenizden size karşı tenkit vesileleri bulan, kulağınıza eğilip şapkanızın biçimine,

gömleğinin rengine dair bir itiraz mırıldanan, elini uzatıp elbisenizin kumaşını muayene ederek:

“Aldanmışsınız!” diyen yahut bunu ince bularak:

“Yine nezle olacaksınız, bugün iyice serin...” diyen bu koruyucu yürekten dost öyle bir bitkidir ki her toprakta biter, her hava ve suyla büyüyüp yaşar.

Bence onun hatırası uzaklarda kaldı; fakat bilir misiniz, yerinin açık kalmasından, âdeta şemsiyesini unutmuş bir adamın elini boş hissetmesi gibi bir duygum var.

O zamandan bu zamana kadar yolumun üstünde bu türden filizlenmeye uygun birçok bitki gördüm, fakat pek ince bir koku alma hissiyle hemen onların mahiyetinden haberdar olur ve eskisini düşünürdüm. O; samimiyetine, temizlik ve saflığına yeniden bir delil vermek isteyerek bugün üstünü örten toprakları silker, mesafeleri bir saniyede geçerek bana kadar gelir:

“Sakın!” der. “Sakın buna inanma. Senin hayatında yalnız bir yürekten dost vardı, o kadar.”

Ve ben de ona sadık kalmak isteyen bir hisle bu boş yerin mümkün olduğu kadar az işgal edilmesine çalışarak, oraya talip olanlara sanki “Yok,” derim. Sadece dost olalım, evet bir dost, istediğiniz kadar. Fakat sıkı sıkı, bana her doğruyu söyleyecek, bütün hayatımın ufak tefeğine girerek sonsuz, ölçsüz bir müdahale hakkını kullanacak, yürekten bir dost? Asla.

Ve bunu ima ederken kalbimde, ta içimin derinliğinde bir ses, meşhur bir sözü tekrar ederek, “Bir tecrübe edileni bir daha tecrübeye kalkışan pişmanlıktan kurtulamaz.” der.

Bu sözleri bitiren arkadaşın yüzüne hep dalgın dalgın baktık. Hepimizin hayalinde bu türden dostların siması belirliyordu.

ESKİ VE YENİ¹

Birinci defa olarak kendisini, onunla, o eski karısının bu yeni kocasıyla karşı karşıya görünce, şu eski ve yeni unvanını, bizzat Hacı Zeynel Efendi bulmuştu. Hatta trenin ikinci mevkiinde oturacak bir yer bulup da yerleşirken karşısında boş kalmış bir yere onun, Hafız Tayyip Efendi'nin yerleştiğine dikkat eder etmez, soğuktan muhafaza için paltosunun iki iliği arasından koynuna soktuğu sağ elinin başparmağını kıvırdı, kendisine doğru bükerek içinden:

“Eski!” dedi.

Sonra parmağını karşısında oturan bu yeni güveye doğru uzatarak yine içinden:

“Yeni...” diye ilave etti.

Bu buluşundan pek memnun kalmış olmalıydı: Paltosunun iliklerini çözüp iç cebinden bir gazete çıkararak yanına koyduktan sonra ellerini gönül rahatlığıyla birbirine sürtüştürerek alay manası açıkça belli gözleriyle karşısındakine öyle bir bakışı vardı ki bu hareketinde ısınmak emelinden daha çok kendisini tebrik etmek ihtiyacının gizlendiğine hükmedilirdi.

Gazetesini yüzüne doğru kaldırarak okuyormuşçasına bir vaziyet aldı, fakat hakikatte hep onunla meşgul oldu. Bu zatı öteden beri tanırdı; gerçi selamlaşmazlar, görüşmezlerdi ama ne kadar zamandan beri ikisi de hemen aynı saatlerde Samatya'dan binerler; Sirkeci'de inerlerdi. Hatta onun ismi Hafız

¹ *Yedigün*, Cilt 4, Sayı 88, 14 Kasım 1934, s.17-18-19.

Tayyip Efendi olduğundan, adliyeye devam ettiğinden bile haberdardı. Muhakkak ötekine de sorsalar kendisinin Hacı Zeynel Efendi olduğuna, vilayet evrak odasında bulunduğu-na dair malumat beyan edebilirdi.

Demek, birbirini bilmeden biliyorlardı. Ne iyi etmişlerdi de şimdiye kadar meydana gelen konuşmak fırsatlarından istifade etmemişlerdi. Eğer vaziyetin zorluğuna bir de hâl ve hatır sormak külfeti ilave olunsaydı..

Hacı Zeynel Efendi, bu, hâl ve hatır kelimelerini zihninden geçirirken onların yanına, “El-iyazü billah!² Şemsa Hanım’ın kocasında hâl ve hatırın ne olacağından lehül hamd³ haberdarım, ve lehül hamd kurtuldum!” cümlesini ekliyordu.

Onun elinde de bir gazete vardı. Fakat o, elbette bütün bunlardan haberdar bir çekinişle başını gazetesinden kaldıramıyordu. Hacı Zeynel Efendi de doya doya incelemelerine devam ediyordu. Sanki birinci defa olarak incelemeye değer bir sima görmüş gibiydi. Evet, onda meydana gelen tesir bir yenilik tesiriydi.

Onu kendisinin eski karısına koca olmak sıfatıyla asla tasavvur etmemişti. Bu sıfat onu tam olarak değiştirmiş, kimliğine yorumlanması mümkün olmayacak esrarla karışık bir başkalık katmış gibiydi.

Karşısında hep gazetesine gömülmüş görünen bu zat artık nazarında Samatya istasyonundan binip Sirkeci’de inen, şöyle belirsiz bir surette adliyede memur Hafız Tayyip Efendi diye bilinen alelade bir adam değildi.

Hacı Zeynel Efendi zihnine hücum eden hatıraların darbelerine karşı koyamıyor, başını sallıyor:

“Biçare adam!” diyordu. “Şemsa Hanım’ın kocası! Sen esirge ya Rabbi! Gerçi koca konak! Ulu ceviz ve erik ağaçlarıyla geniş bahçe! Kışın odun ve kömür düşünmeye ihtiyaç

² Allah’a sığınırız, Allah korusun, Allah saklasın mealinde dua.

³ Allah’a hamdolsun.

yok. Bakkalın, kasabın hesabını ay sonunda göreceksin de-
ğilsin. Kazasker⁴ efendi merhum onları vaktiyle düşünmüş,
genç karısına kendisinden sonra arzusu kadar koca de-
ğiştirecek gelir bırakmış. Cömert ihtiyar! İnsan altmışından sonra
Sultan sarayından çıkma bir taze çırak⁵ alınca böyle olmalı,
son senelerini...

Hacı Zeynel Efendi düşüncesinin bu noktasına gelince,
gülümseyerek kendi kendisiyle alay geçerek şairane bir cüm-
leyle fikrini tamamlıyordu:

“...Son senelerini genç, peri gibi bir güzelin kavuşma ate-
şiyle yakınca...”

Bu cümlelerin hayalindeki heybetten ve ifadesindeki gü-
zellikten gayet memnun, devam ediyordu:

“Evet, yanınca, arkaya kalana da zararları ödeyecek kadar
han ve hamam hissesi bırakmalı. Hatta terzinin hesabını bile
düşünmemeli.”

Bu son fikir üzerine Hacı Zeynel Efendi’nin gözleri me-
raklı bir şekilde Hafız Tayyip Efendi’yi tepeden aşağıya ka-
dar süzdü ve derhâl elbisesinin etrafında da Şemsa Hanım’ın
hayalini uçuyor gördü. Az kaldı yine kendisini zapt edeme-
yerek bir soru soracaktı:

“Şu herkesin bildiği terzi değil mi? Bahçekapısı’nda,⁶
hani ya köşeye doğru bükülmeden evvel.”

Âdeta susmak için dudaklarını büzdü. Şimdi sinirleniyor,
yerinde rahat oturamıyor, dakikadan dakikaya huzursuz eden

4 Eskiden ilmiye sınıfının en yüksek rütbelerinden biri. Osmanlı Devleti’nde Ru-
meli kadılarının başında bulunan kazaskere Rumeli kazaskeri, Anadolu kadılarının
başında bulunana da Anadolu kazaskeri denirdi.

5 Saray ve konaklarda çalıştırılan cariye ve köleleri geçimini sağlayarak ayrı ev
bark sahibi etmek.

6 Bahçekapı, İstanbul’un Fatih ilçesi sınırları içinde bulunan şehrin en eski semt-
lerinden biridir. Eminönü ve Sirkeci arasında, Yeni Cami’nin hemen arkasında
bulunan Bahçekapı Sema, adını İstanbul’un deniz surlarının Haliç ağzına açılan
kapılarından biri olan “Bahçe Kapısı”ndan almaktadır.

bir duyguyla bu aralık, burada şu herifin karşısında bulunmanın daha doğru olacağına karar veriyordu. Nihayet onunla meşgul olmamak için bütün kalbiyle:

“Ne yapalım? Biz de o terziden geçtik, hatta iki kere. Fakat Allah üçüncüsünden korudu. Size inşallah; dördüncüsü, onuncusu, yirincisi de nasip olur,” dedi ve gözlerini gazetesine indirdi.

İndirdi, lakin okuyamadı, o evlilik macerasını düşündü.

Otuz beş yaşına kadar kendisine göre mesut bir hayatı vardı. İhtiyar validesiyle hacdan dönüşüne kadar küçük evlerinde başka bir vücudun refakatini düşünmeyerek, huzurlu bir şekilde yaşıyordu. Validesinde de aynı düşünce olsaydı, konu komşu onları bu rahat ve huzurlu ömürde serbest bıraksaydı hiç bu evliliğe karar vermeyecekti. şemsa Hanım meselesini bir gün getirip küçük evin sakin havasına atıvermişlerdi. Kazasker eşiydi, dediler; konaktan, gelirden bahsettiler. Sultan sarayından çıkmadır diye övdüler; sarı saçlı, mavi gözlü, pembe beyaz, o kadar da geçkin değil, nihayet kırkında ya var ya yok, dediler...

O hep karşı koyuyordu, fakat her gün karşı koyuşundan bir nebze kırılıyordu. Bir gün evlilik fikriyle onun karşı koyma gücü arasındaki buz tabakasının eriyeye eriyeye tamamen buharlaşmaya uygun olduğuna dikkat edenler bu müsait ruh hâlinden istifade acele ettiler. Ve Hacı Zeynel Efendi, biraz harap, fakat hâlâ muhteşem, selamlık⁷ dairesinin bir bölümünde oturan bu büyük ve تنها konağa efendi oldu.

Efendi...

Hacı Zeynel Efendi bu kelimeye yine kendi cevap veriyordu:

⁷ Eskiden saray, konak gibi büyük meskenlerde ve evlerde erkek misafirleri kabul etmeye mahsus hölüm.

“Efendi değil, uşak!”

Evvela pek iyiydi, iki hafta, üç hafta... Gerçi Şemsa Hanım’ın öyle kırkında değil ellisine pek yakın olduğuna dikkat etmemek mümkün olmamıştı. Bununla birlikte saçlar, bilinemez nasıl, hâlâ sarıydı. Gözleri maviydi, dişler muntazamdı ve dedikleri pek doğruydı, pembe beyaz güzel bir kadındı. Hele muhakkak pek genç kalmıştı...

Lakin... Daha ilk günlerinden itibaren hesap ediyordu. Kazasker efendi onu ancak yirmi beş yaşında almıştı, ancak birkaç sene beraber yaşayabilmişti. Bu yirmi sene içinde Şemsa Hanım’ın kaç senelik dul hayatı vardı? Kazasker efendiyle Hacı Zeynel Efendi arasında kaç koca, Şemsa Hanım’ın tutuşkan gençlik ateşine yanmıştı?

Evde yeni tutulmuş bir uşaktan, Anadolu’dan getirilmiş iki çocuktan başka kimse yoktu ve bu boş konağın bütün karanlık köşeleri, boş odaları, sessiz merdivenleri, korkunç bodrumları, somurtkan ve dargın bir kabalıkla sırlarını vermemek için direniyordu.

Nihayet, yavaş yavaş başının üstünde adedi malum olmayan eski kocaların onu sürekli takip eden hayalleri dolaşırken, sırtının üzerine de günden güne ağırlığı artan bir hakikat çökmeye başladı: Asıl koca o değil Şemsa Hanım’dı. Sabahleyin yataktan dışarı, ilk adımdan başlayarak gece oraya dönüş dakikasına kadar Şemsa Hanım’ın bütün tavrı ve edası, yüksekten konuşan sesi, emir veren bakışları, konağa, sofraya, hizmetçilere, özellikle nefesine ait tasarruf hakkını her vesileyle ima eden ve hatırlatan hâli, hatta kocasına ev eşyasından birine sahip oluyormuşçasına:

“Gelsen a, otursan a, baksan a, yesen e...” emirlerini verirken her dakika mesafeleri tayin eyleyen, karşılıklı vaziyetlere bir mertebe çizen zorbaca bir baskısı vardı ki en sabırlı mizaçları isyana sevk ederdi. Sonra?

Evet, dedikleri pek doğrudu, Şemsa Hanım’a hiç geçkin denemezdi, bilakis...

Hacı Zeynel Efendi bu hakikati itiraf ederken başını gazetesine daha fazla eğmek üzereydi. Tren sarsıldı, artık Sirkeci’deydiler.

Bugünden sonra Şemsa Hanım’ın eski ve yeni kocaları haftada üç beş kere tesadüf eder oldular. İkisnin ilk hareketleri ayrı arabalara, farklı noktalara yerleşmek olurdu. İkisninde de birbirinden sıkılan bir his vardı. Lakin bazen onları birbirlerinin karşısına koymaktan haz alan bir tesadüfün eziyet veren maskaralığına mahkûm kalırlardı.

Bu türden tesadüflerin oyunlarına kurban ola ola yavaş yavaş bir alışkanlık da ortaya çıktı. Fakat aralarında münasebet gün geçtikçe manasını değiştiriyordu. Önce eski kocasının bakışında bir alayın şişleri vardı, hatta bu alaycı bakış duvarları deliyor, evliliğin mahrem bucaklarına kadar gidiyor, yatağın etrafında dönüyor, yeni kocasının omzuna vurarak kaba bir şaka yapan laubali dost sıfatıyla: “Nasılsınız bakalım? İnşallah iyisinizdir?” diyerek bu sorunun içine türlü çapkın manaların münasebetsizliklerini koyuyor gibiydi.

Zaman geçtikçe onun neşesinin kaybolduğunu, gözlerine bir bulut düştüğünü, alnında bir çizgi belirdiğini, paltosunun omuzlarından düşecek gibi olduğunu fark eyledi. Ve hastasında hastalığın ilerleyip ilerlemediğini inceleyen bir doktor merakıyla ondan evlilik hayatının farklı safhalarını keşfetmek istedi.

Diğerinde de ona karşı düşmanlığını gizleyemeyen bir hâl vardı. Sanki yeni koca eskisine, “Siz tahammül etseydiniz ben bu tehlikeye düşmemiş olurdum. Anlıyorsunuz ya, eğer ben günden güne daha yorgun, hayattan daha bıkmış, içine düşülmüş girdaptan kurtulmak çaresini bulmaktan daha aciz görünüyorsam bunun asıl sorumluluğu size ait.” demek istiyordu.

Böyle haftalarca devam etti. Bir gün Hafız Tayyip Efendi'nin kaşlarında öyle bir çatıklık, şiddetli bir baş ağrısından mustarip olmuşçasına simasında öyle bir buruşukluk vardı ki Hacı Zeynel Efendi hüküm vermekte tereddüt etmedi: Bugün yine ya omzundan kakılarak, “Sana söylüyorum, sağır mısın herif?” nazik hitabıyla gönül alınmış yahut sabah kahvaltısında, “Tıkıştırmaktan başka bir şeye aklın ermiyor. Sana konuşmanın yolunu öğreten olmadı mı?” iltifatıyla evden kapı dışarı edildi. İhtiyar kazaskerin koca konağında insan sadece horul horul uyuyunca böyle olur.

Hacı Zeynel Efendi'de bu, bir tür öç almak gibiydi, açığa çıkan açığa bunda bir lezzet buldu. Lakin daha sonraları onu âdeta çökmüş, âdeta etrafından, özellikle kendisinden medet umar bir hâlde görmeye başlayınca lezzet hissi merhamet hissinin önünde silindi. İçinden onun da bir gün karar vererek bu zalim ve despot karının zincirinden kurtulmasına dua etti.

Bir gün bu duasının kabul olunduğuna hüküm verdi. Hafız Tayyip Efendi'nin sanki üzerinde yeni bir hayatın şifa getiren havası geçmişçesine öyle şen, öyle gülümseyen, şuh bir hâlini gördü ki tereddüde mahal kalmadı. Hatta onda Hacı Zeynel Efendi'ye karşı bir dostane ifade, yaklaşmak arzularını saklayamayan bir hoş hâl bile vardı. Nasıl oldu, bilinemez, gazeteleri değişmek bahanesiyle birinci defa olarak birbirlerine söz söylediler, beş dakika sonra ahbap oldular. Sanki o zamana kadar uzaktan tanışmamışlarcasına isimlerini, memuriyetlerini haber verdiler. Aralarında nasıl tabir olunmak lazımdır, mevcut olan evlilikten kaynaklanan akrabalık bağlarına kesinlikle bir imada bulunmaksızın; biri nihayet boşanmış olduğunu söylemek, diğeri de maceranın neticesini anlamak merakıyla tutuşuyordu.

Nihayet Hacı Zeynel Efendi buna bir çare buldu:

“Ne semtte ikamet buyuruluyor efendim?” diye bir soru yuvarladı. O, derhâl bu sorunun asıl manasını pekiştiren bir sesle:

“Samatya’da efendim, istasyona iki dakikalık bir mesafede...” diye cevap verdi.

Hacı Zeynel Efendi hemen içinden bu cümleyi tercüme etti, “Boşanmış, konaktan ayrılmış, kendi evine gelmiş!” dedi.

O gün beraber yürüdüler, biri Babıali⁸ yokuşuna bükülmek, diğeri Salkımsöğüt’e⁹ sapmak üzere birbirlerinden ayrılırken Hacı Zeynel Efendi, Hafız Tayyip Efendi’nin elini sıktı.

Bunda, candan ve gönülden bir:

“Geçmiş olsun!” tebriki vardı.

Bugünden sonra Şemsa Hanım’ın eski ve yeni kocaları, aynı tehlikeli durum içinde yaşamış adamları birbirine bağlayan bir muhabbet bağıyla dünyanın en iyi dostları oldular ve ikisi de kendilerinden sonra gelecek olanı ortak bir merakla sessizce bekleyerek aralarında hiçbir zaman atlatılan tehlikenin lafını etmediler.

8 Osmanlı Devleti’nin idare merkezi (Tanzimat’tan önce sadece sadrazamların makamı ve ikametgâhı iken daha sonra bazı önemli bakanlıkları ve daireleri de içine almış, zamanla İstanbul’da bu dairelerin bulunduğu Sirkeci ile Cağaloğlu arasındaki semtin adı olmuştur).

9 Sirkeci’de Salkımsöğüt Caddesi.

TÜRK ERİ¹

Yeşilköy’de Balkan Harbi’nden kalan bir intiba:

Her gün sabahleyin karanlıkta başlardı. Zaten bu gamlı göğün sislerle, bulutlarla, yağmurlarla yüklü siyahlıkları arasında geceleri gündüzlerden ayıran büyük bir fark yok. Uzun günlerden beri ağaçların çıplak dallarına, kırların çamur göllerine ve bütün köyün etrafında, özellikle Fener’den² başlayarak Bakırköy havzasına hâkim sette ıslak beyazlıklarının sabırlı hüznünü seren asker çadırlarına, güneşten küçük bir ışık tesellisi gelmemişti.

Böyle yıldızsız geceler sabahsız gündüzlere, bilinemeyen, sessiz, sanki garip bir esrar tezgâhında gizli gizli gölgelerden oluşmuş kefen dokuyarak, bu uğursuzluk saatlerini sara sara birleşip gidiyordu.

Artık son kuvvetlerini sarf ederek kandilimin hafif ışığı odamın soğumuş havasına titrek bir hayat nefesi serpmeye çalışırken onların gürültüsünden uyanır, yatağımın içinde gözlerimi tavanda dalgalanan gölgelere dikerek dinlerdim.

Onlar, aralıklı bir şekilde birbiri ardınca gelirken, takım takım, bazen birbirine takılmış hayvanları koşturarak, bazen

1 *Tanin*; 27 Rebiülevvel 1332 (1914); nr. 1856, s. 3. [*Tanin* Gazetesi’nde *Türk Neferi* adıyla yayımlanmıştır. Girişinde, Ayestefanos, Kânunusani 1328 (1913) notu vardır.]

2 Marmara Denizi’nden seyirle İstanbul Boğazı’na giriş yapacak olan gemilerin boğaz giriş rotalarını tespit etmek için gördükleri ilk fener İstanbul Yeşilköy Feneri’dir. Yeşilköy burnu üzerine 1856 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından taş kule olarak inşa edilen bu fenerin ilk adı Ayestefanos Feneri iken daha sonra semtin ismine uygun olarak Yeşilköy Feneri olarak değiştirilmiştir.

yorgun adımlarla ağır ağır ilerleyerek geçerlerdi. Bu manzarayı o kadar gördüm, onun bütün safhalarına, manzaralarına o kadar alışık oldum ki yalnız seslerini dinlerken gözlerimle de görür gibiydim.

Hiç olmazsa askeri; çadırları içinde, kazanlarının altında ateşle, çantalarında ekmekle barınmış ve doymuş bilmekten yüreğimde bir iç huzuru olurdu. Harbin ilk aylarında İstanbul kapılarında bile doyurulamayan zavallılardan sonra nihayet çadırlarla ambarların arasında mekarilerin³ muntazam seyrini görmek ciğerleri sıkıp ezen o müthiş pençeyi biraz gevşetirdi.

Bazen evin önünden giden dar yaya kaldırımını takip ederlerdi. O zaman hayvanların taşlara çarpan ayakları odama, yatağıma kadar aksini gönderirdi. Böyle dizi ile geçerler, birbirine yüklenmiş dört, beş, altı hayvandan kiminin ipi gerilerek, kimi önündekine yetişmek isteyen bir aceleyle arkasındakileri sürükleyerek düzensiz gümbürtülerle koşarlardı. Ve ta öndeğinde boz kaputunun içinde büzülmüş, başlığını geçirmiş, ayakları boşta sallanarak, sıçraya sıçraya giden, bütün zorluklara ve engellere, bütün sıkıntı ve meşakkatlere, kışın ısırın havalara, kırların boğucu rüzgârlarına, taşlara, çamurlara sonsuz tahammül ve tevekkülünün karşı koyuşunu diken o vardı: Türk oğlu, Türk eri.

Uzun bir zaman geçerdi, yalnız yaya kaldırımının taşlarını döven bu karışık hayvan nallarını yahut öteden daha kestirme olsun diye tarlalara dalmış katarların geçişinde çamurların sağır seslerini işitirdim.

Bu çocukların aralarında bir kelime konuşulmaz, hepsi birbirinin arkasına takılıp giderken eksik kalmış bir uykuyu tamamlıyorlar yahut yalnızlıktan haz alan bir düşüncenin bulutları içine gömülüyorlar gibidir. Bazen de taşkın bir neşeyle, coşkun bir konuşmayla keyifli keyifli konuşan bir kafiye geçerdi. Bu, ağır ağır yürür, oraya kadar gitmek için bol bol

3 At, deve, katır gibi eşya taşımak için kiralanan hayvan, yük hayvanı, bu hayvanlara yükletilen eşya.

vakit olduğuna inanarak başlanmış bir muhabbetin tatlılıklarında gecikerek ilerlerdi. Bu sohbet bana kadar bir mırıltı şeklinde gelirdi, fakat mırıltının umumi bir manası olurdu ki esasını anlatmış olurdu. Bu, mutlaka dizlerine kadar çıkan çamura, kemiklerine kadar işleyen yağmura, nefeslerini tıkayan rüzgâra rağmen yine şuh bir şaka, tuhaf bir macera, ta uzaklarda kalan köye ait bir mesut hatıra, çadırın o gece hayatına dair tuhaf bir vaka olmalıydı. Ben bilirdim ki Türk oğlu söylerse mutlaka gönlünün bir neşesinden, bir saadetinden laf açacaktır. Onun ağzında şikâyetin dili susmaktır.

Bazen sohbet uzaktan uzağa, savrulan rüzgârların arasından fırlatılmış kısa cümlelerle, tek kelimelerle cereyan ederdi. O gün giden bir katarla arkadan gelen bir katar arasında, yaya kaldırımını takip eden bir dizi ile elli adım öteden geçen bir takımın mesafesini aşarak, alınıp verilmiş selamlar, alınıp verilmiş haberler, semeri dönmüş bir hayvan yahut sakınılacak bir bataklık için gönderilen ihtarlar, ekseriyet üzere sözlerin çıplaklığından yalan bir utanma ile çekinmeyen şakalar olurdu ki bu kış semasının somurtkan hüznünü bir saniyelik parlayışıyla şimşekleyerek yırtardı.

Bir dakika gelirdi ki kandilimin çıtırdayan bir hayat bakiyesi bana son bir veda gülümsemesi yollayarak sönerdi. O zaman fırlar, pencereme gider, perdeyi açardım. Onlar hâlâ takım takım geçerlerdi. Bazen ta penceremin önünde dururlardı; orada bahçe kapısının yanında, duvarın bir seddi vardır ki yorgunlara bir dinlenme dakikası hediye etmek için davet eder gibidir. Burada eğlenenler, hayvanlarının yularını koluna takıp oturanlar, bir sigara sarıp dumanını buzlu havaya savuranlar olurdu.

Burada beş on dakikalık bir dinlenme imkânı bulmak için ıslak ve uyuşuk parmaklarının arasında sigarasını sarmak için uzun uzun uğraşan, sonra bu zor işte başarılı olunca onun keyfini gülümseye gülümseye çıkaran kaç Türk çocuğunu gözlerimle okşayarak seyrettim ve hemen her defasında

o dinlenen askerlerle, o bekleyen hayvanlar arasında bir tür konuşma, birisinin cana yakın bir sesle söylemesinden ötekilerin baygın ve sevinen gözlerle dinlemesinden ibaret bir sohbet olurdu. Hayvanların birbirine sokularak, aralarındaki iplerin mesafelerini ortadan kaldırıp hepsinden bir küme yapan bir toplanmaları ve onun etrafını alıp bir arada birikmeleri, gözlerinin o tatlı bakışıyla, kulaklarının anlamaya gayret eden bir dikilip titreyişiyle beklemeleri vardı ki aralarına bir sevişme ve bağlanmanın sıcak havasını kor gibiydi.

O nedir? İşitmezdim. Fakat ötekiler anlıyora benzerdiler. O, yavaş yavaş söyler, bir taraftan koklamak için burunlarını uzatan hayvanlara tütününün dumanını savururken, kendisine bağlı bir iş için onları beklettiğinden utanıyormuşçasına nezaketle oyalamaya çalışan bir sesin tatlılıklarını duyar gibiydiler.

Aralarında hiçbir sert ve kaba muamele görmedim. O, öyle sevmek ve acımak duygularıyla dolu, berikiler de hep onun dileklerine uymak için alışıık görünürlerdi. Bu adamla o hayvanlar, beraber geçilecek yolların yorgunluklarını, beraber çekilecek ezaların sıkıntılarını, beraber taşınacak musibetlerin ağırlıklarını hafifletebilmek için manen birleşmeye, kalben sevişmeye lüzum görmüşler; şu karışık hayat muammasının içinde garip bir mantığın uyarısını dinleyerek bu ortaklık felsefesini bulmuşlardı.

Bir gün asker biten sigarasını attıktan sonra:

“Haydi bakalım!” dedi.

Bu emrini gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim onlar da anladılar ve hemen davrandılar. Kılavuz kendiliğinden gelip boynunu uzattı, ötekiler sıralarını bulmak için bakiştılar. O, seddin üzerine çıktı, hayvana atladı, kılavuz hemen yürümeye başladı. Lakin yedektekiler sıralarını bulamadılar; aralarında bir ağaç kaldığı için hepsi birbirine karıştı. Kılavuz yürümek için çekiştirirken ötekiler yularlarıyla asılıyorlardı.

Ya ip kopacak, ya genç ağaç kırılacaktı. Ve belliydi ki bütün yularları gerilip kısılan hayvanlar işkence içindeydi.

Asker başını çevirdi, işi anladı ve birden yere atladı. Bekledim ki sıralarını bulamayan, bu karışıklığa sebep olan özellikle onu bu fazla zahmete koyan hayvanlara köpürmüş bir hiddetin sağanakları düşecek. O sadece, galiba ufak bir serzeniş yaptı; yumuşaklığından bir zerre kaybetmeyerek kılavuzu yanaştırdı. İpleri gevşettikten sonra çözdü. Kısa kısa gülüşlerinin, ufak ufak şakalarının arasında söylenişleri vardı. Onun yaradılışında öyle bir bilgi vardı ki “Kazalara karşı şakacılık en büyük hikmettir,” diye ona inandırmıştı. En evvel ağacı kurtardı, sonra birer birer ipleri bağladı ve tekrar, “Haydi bakalım!” diyen bir emrine karşı, yine boynunu uzatan kılavuza bu defa binmek istemeyerek onu yedeğine aldı ve kendi öne düşerek çamurların içinde yayan yürümeyi tercih etti.

Bugün iskeleye doğru giden büyük caddeden geçiyordum. Soğuk ve ıslak bir gündü, yağmur yağmaksızın bulutların altında donmuş bir suya benzeyen bir hava teneffüs ediliyordu.

Birden تنها sokakta uzaktan bir küme gördüm; ayakta bir genç askerle çamura düşmüş bir at. Yaklaştım. Bu fevkalade bir şeydi. At; iri, muhteşem hayvanlardan biriydi. Galiba harp teklifleri cümlesinden olmak üzere askerî idaresince alınmış bir araba beygiri ki uzak kalmış bir tantananın ihtimamlarla, itinalarla geçmiş mesut saatlerinden sonra nihayet işte sıkıntılı hayatının şu zor yolunda yıkılmış, düşmüştü.

Asker, mutlaka Anadolu’nun fakir bir köyünden, iyi beslenememiş, fena büyümüş, cılız, kuru, donuk, cansız gözlelerinden, renksiz teninden büyümeye fırsat arayan bir hastalığın tohumları sezilen, kavruk kalmış bir çocuktü.

Ve bu sağlam olmaktan çok hastaya benzeyen çocuk, kışın sulu ve buzlu rüzgârına rağmen sırtından ceketini çı-

karmış, ayaklarının dibinde can çekişen o iri hayvanın geniş nefeslerle körüklenen karnının üstüne atmıştı.

Yırtık gömleğinin altında çıkık omuz kemikleri belirerek derin bir acizlikle iki tarafından eller sarkıyor, gözleri sokağın tenhaliğini yalayarak bir yardım dileniyordu.

Beni görünce onların donukluğunda bir parıltı belirdi, beni görünce çamurun üstüne düşmüş başını kaldırmaya çalışarak atın da ıstırap çeken gözlerinde yalvaran, şifa ve teselli bekleyen bir bakışın baygın yardım isteğini gördüm. Fakat kuvvetinin üstünde olan bu hamlesinden sonra başı yine çamura düştü ve üzerinde askercığın soluk ıslak ceketi inip çıkan karnının sık sık körüklenen solumalarıyla dakikadan dakikaya daha fazla ölerek can çekişmeye devam etti.

Her şeyden evvel çocuğun bu ölen hayvana bir parça sıcaklık vermek için titremeye rıza gösteren cılız gövdesine baktım:

“Oğlum! Elbiseni çıkarmamalydın!” dedim.

Başını sallayarak:

“Ne yapayım efendi,” dedi “dayanılır gibi değil ki, baksan a bir kere şu hâle...”

Cevap vermedim. Bu çocukla uzun uzun bakiştık. Bu dakikada şu iki cümle arasında onunla bir ortaklık içinde geçirilmiş uzun asırların vazgeçiş ve sıkıntı hayatını yeniden yaşamış olduk. Bütün ırkın türlü tarihî felaketleriyle, bahtı kara levhalarıyla, onun titreyen, benim sislenen gözlerimizin içinde bir şimşek her şeyi birden aydınlatarak göstermiş oldu. Bu bakış bir koca tarih kadar zengin, acı bir hikâyeye kadar tesirli, geniş bir sefalet mahşeri kadar coşkunlukla doluydu. Gözlerimizin bu ağlayan manasında öpüşür gibi sarılıp dolanan, sonra kopup kırılıyorcasına ayrılan bir kucaklaşma vardı.

Ah! Sen, güzel, mert, temiz, her şeyden iyi Türk çocuğu; kendini unutup can çekişen hayvanına yüreği sızlayan Türk eri...

JACK'IN BORÇLARI¹

Ona niçin Jack ismini verdim ve hiç tereddüt etmeden buna karar verdim. Ben ki hayvanlara, mesela kedilere ve köpeklere Garp şivesinde isim takanları, hatta sevdiklerinin ve çocuklarının isimlerini yine biraz Garp boyasına sokmak için kısaltarak ve hafifleterek mesela Bibi, Bobo, Lili, Koko, Toto diye çağırınları onaylamam. Nasıl oldu da onu tostoparlak, parıl parıl yanan kuzguni bir siyahlıkla siyah, yalnız göğsü ve ayakları sanki çizgilerine küçük bir sapma müsaadesi vermeyen bir fırçayla muntazam boyanmışçasına beyaz görünce derhâl bu renk bende İngilizlerin meşhur Eton² müessesesine mahsus kıyafeti ve o kıyafetin altında pek sevimli, pek tatlı bir simayı uyandırmış oldu ve ona derhâl, bir seyahat esnasında, bir kibar otelde tanınmış, sevilmiş, sokulgan bir İngiliz çocuğunun ismini verdirdi.

İngiltere'nin pek asil bir ailesine mensup, ancak on iki yaşında olan bu neşeli ve şen çocuk benimle hemen pek iyi bir dost olmuştu ve bütün gününü öğretmeniyile, mürebbiyesiyle türlü spor kıyafetlerinde geçirdikten sonra, akşam yemeği için otelin mükellef yemek salonuna, validesinin masasına gelirken, beyaz geniş yakalı siyah bir smokinle, etekleri

¹ *Yedigün*, Cilt 3, Sayı 67, 20 Haziran 1934, s.18-19-20.

² Eton College, İngiltere'nin en eski ve seçkin özel okullarından biridir. 1441 yılında Kral VI. Henry tarafından kurulan okul sadece 13-19 yaş arasındaki erkekleri, yatılı olarak kabul etmektedir. Okul İngiltere'deki diğer okullara kıyasla çok daha üstün standartlar sunar. Ayrıca okulun mezunları arasında birçok ünlü başbakan, aristokrat, prens, bilim adamı ve yazar vardır. Okulun mezunları *Old Etonians* (Eski Etonlular) olarak bilinir.

kesik bir frak³ arasında Eton mektebine mahsus elbisesini giymiş bulunurdu. Ve oturmadan evvel bütün gün yüzünü ve gözlerini terk etmeyen tebessümlerin bir küçüğüne bile müsaade etmeyerek gayet ağırbaşlı, gayet ciddi ve resmî, başını eğerek beni selamlardı. Ben de bir hükümdar ailesinin çocuğuna hürmet borcunu eda edercesine aynı ağırbaşlılık, aynı ciddiyet ve resmiyetle başımı eğerek karşılık verirdim. Yalnız dudaklarımda ancak onun tarafından fark edilebilecek bir çizgi olurdu ki ona, “Jack, good evening!” dostane hitabını göndermiş olurdu.

İşte onun hatırası sebep olmuştu, bu mini mini siyah şeyi görür görmez hemen ona Jack demiştim. Daha pek küçüktü, evvela sütle besledik, sonra tirit vermeye başladık. Evvela kadifeden bir mantosu vardı, bir küçük sepetten yatağı oldu. Kendisini sevdirmekte sabırsız davranarak hemen ihtarlara, tembihlere, azarlara itaat etti; ceza verilecek hataları olmadı denebilir ve yine bütün küçük vücudunda saklanan güzellik, sevimlilik, oynaklık kabiliyetlerini bir an evvel göstermekte acele ederek, hayret verecek bir süratle serpildi, büyüdü.

Büyüdü? Bu kelimeyi kullandıktan sonra kendi kendime gülümsedim, o büyümek hadisesinin büyük sınırını aştıktan sonra nihayet kırk dört numaralı bir iskarpin kadar büyüye-bilmişti. İnce ve düzgün, parmaklarından başlayarak ancak dört parmak kadar yükselen beyazı daima temiz bacakları üzerinde vücudu geliştikçe küçüklüğünün toparlaklığını kaybetmiş, ona boyuna göre yükseklikten fazla bir uzunluk vermişti. Ne kulaklarını, ne de kuyruğunu kestirmiştim. Zaten bunlara kıyılamazdı. Bütün zekâsının şiddeti sinek uça derhâl dikilen sivri, küçük kulaklarında, ne zaman neşesi tamamiyle açılmaya cesaret bulmak ihtiyacıyla bir iltifat arasa taşkın neşesi daima ucu kıvrık ve yukarıya dikilmiş duran bir karışık kuyruğundaydı. Onun güzelliğinin, hoşluğunun

3 Erkeklerin resmî törenlerde giydikleri, ön tarafı bel hizasında, arka tarafı yarlardan arkaya dönen ve ortasında bele kadar bir yırtmacı bulunan, iki kanatlı bir etek biçimindeki siyah takım elbise.

bütünlüğü bunların bütünlüğüne bağlıydı. Onlardan bir parçasını ortadan kaldırmaya kalkışmak sade bir cinayet değil, aynı zamanda zevk selametine karşı bir günah olacaktı.

Kumların üstüne upuzun oturur, ön ayaklarını birbirine yapıştırarak uzatır, böyle yatarken yamyassı olur, gözlerini bana dikerek yüzümde belirecek mananın güneşli mi bulutlu mu olacağına dikkat eder, mana açıklık kazanıncaya kadar durur, sanki siyah tunçtan dökülmüş bir heykeldir, bir kılında bile hareket yoktur, o zaman ben ona bir hiddet ifadesi gönderirim, daha yassılaşır; kumların içine batacak, gömülecek zannedilir, kulakları düşer, kuyruğunun kıvrımı çözülür, gözlerinde, “Şaka mı? Sahi mi?” diyen bir soru vardır. Ben şakaya çeviririm, çehremden hiddet manasını silerim, gözlerime bir tebessümün cesaret veren parıltısını korum, o derhâl davranır, onun da gözlerinden bir gülen dalga geçer, kulakları titreyerek dikilir, kuyruğu tekrar kıvrılarak oynar, “Geleyim mi?” diyerek bekler. Tebessümüme biraz daha açıklık gelsin, kâfidir... Hemen hопlaya hопlaya yaklaşır, gözlerinde bahtiyar bir mana tutuşmuştur, kuyruğu havalara fırlayacak gibi sallanır, iki ön ayağını dizlerime dayar, “Bakınız, hem çağırıp hem de kovmayacaksınız!” anlaşmasını yaptıktan sonra teminat alınca sıçrar, göğsüme doğru tırmanır, kaşla göz arasında bir fırsat bularak sivri kırmızı dilinin küçük ve seri bir darbesiyle çenemi yalar, sonra yaradılışının bu taşkınlığından daima azarlandığını hatırlayarak kendi kendisine, “Yine yanıldım!” azarlamasını yaptıktan sonra vücudumun sıcağından kendinden geçerek kucağıma siner ve mini mini başını ayaklarının arasına alarak sanki uyurdu.

Dalkavuk! Ah! Onun bütün dalkavukluklarını bilirdim. Zaten köpeklerin etrafında türlü rivayetlerle, türlü delillerle meydana getirilen sadakat şöhetlerine hiçbir zaman inanmadım. Sizden karınlarını doyuracak gıdayı, vücutlarını barındıracak yeri, yalnızlıklarına eğlence vesilesi veren oyunları bekledikleri için, sizinle iyi münasebette bulunmanın en basit menfaat gereklerinden olduğuna inanan bir siyaset felsefe-

siyle size bağılıdır. Bu bir sadakat icabı değil bir zekâ vazifesidir. Mademki zekidirler, bunda hiç şüphe yok, o hâlde sadık görünecekler, sadık olmakla sadık görünmek birbirinden ayrı iki şeydir. Bağlı olmak sadık olmak değildir ki hiç kimseden bekleyemeyeceğimize bütün hayatta kanaat hâsıl olan bir fazileti köpeklerde aramak için ısrar edelim.

O hâlde, karar vermiştim ki o sadık değildir, beni seviyor görünmekte ve kendisini sevdirmek için her oyunu oynamakta büyük bir menfaat olacağına inanacak kadar da zekidir ki hemen birçok misafirlerimin ağzından, “Köpeğiniz konuşur mu?” sorusuna benzer sözler işittim.

Görünürde yok! Nerededir acaba? Bahçenin ta ortasında, kümesin tel kafesleri etrafında, tavuklara oyun yapmakla mı meşguldür? Evin tavuklarıyla münasebeti pek dostçaydı, gerçi onlar bu oyunların altından bir ihanet çıkmasın diye oldukça tedbirli bir şekilde pek sokulmazlardı. Yoksa evin içini تنها bularak mükellef bir koltuğun ipek okşayışları içine bir derin uykunun tembelliklerini mi sermiştir? “Jack!” diye seslenirdim, o mutlaka işitirdi. Eğer bir sebeple evin sınırlarını aşacak surette, çıkarken görünmesin diye, bahçenin yan kapısından kaçmamışsa, sesimi işitemeyecek kadar uzaklara gitmemiş bulunurdu. Derhâl hangi delikteyse onun oradan çıktığını, hoplaya hoplaya, atlaya atlaya bana geldiğini, kuyruğunu sallayarak, kulaklarını dikerek, “Hayırdır inşallah?” endişesiyle beklediğini görürdüm.

O zaman, başlıca oyunlarımdan birini yapardım: Üzüm, incir, portakal, ne yiyorsam suyunu emdikten sonra posasını ona atardım. O bu iltifata sevinçle karşılık vermek dalkavukluğunu göstererek derhâl sıçrar, posayı ağzına alır, belki bir defa yutar, ikincisini yutmaya çalışır, başarılı olamazsa, yavaşça, sinsi sinsi bir oyun yapıyor gibi çevrilerek, bir taflan⁴

4 Gülgiller familyasından, kışın yapraklarını dökmeyen, salkım durumunda beyaz çiçekli, yapraklarından eczacılıkta faydalanılan, boyu altı metreye kadar uzayan ağaççık.

kümesinin arasına tükürür, sanki yine yutmuş zannını vermek isteyerek tekrar yanıma gelirdi. Israr etmeye gelmezdi. Eğer bu fena oyunda devam edilecek olursa o zaman sanki havlanacak, korkutulacak bir tehlike hissetmişçesine kapıya doğru seğirtir, “Şakanın sırası değil, vazife başına koşmak lazım!” demek isteyen bir bakış fırlattıktan sonra, belirsiz tehlikeye karşı havlardı.

Yine pek hoşuna gitmeyen oyunlardan biri susta durmaktı.⁵ Durur, durur, derin bir teslimiyetle, fakat mahzun mahzun, dersini bilmediği için yüzü duvarda ayakta durdurulan bir mektep çocuğu kederiyle, nihayet müsaade edilmesini beklerdi. Kuvvetleri iflas etmeye başlayınca sallanır, divan duran⁶ ayakları sarkmaya başlardı. O zaman ben başparmağım la tehdit ederdim, tekrar kuvvetlerini toplayıp davranırdı, fakat bütün çehresinin manasını öyle bir hü zün kaplardı ki nihayet müsaade ederdim. O anda olanca neşesini tekrar bulur ve birden zincirlerinden çözülmüş bir mahkûm sevinciyle sıçrayarak dizlerime atılırdı. Bir gün galiba bir mart ayında, onun takati her vakitten daha çabuk tükendi ve divan duramayarak bir dakikada öne kapandı. Bir merhamet etmedim, nasıl oldu da onu yakalayarak ta burnunun üstüne şiddetlice bir şamar indirdim. Öyle bir sızladı, öyle bir ağladı ki, işte bugün seneler geçtikten sonra o şikâyeti hâlâ işitiyorum. Bana, “Zalim!” diye haykırıyor gibiydi. İnsanların ne zalim şeyler olduğuna o da kani olmuştu elbette.

En güzel oyun sofra zamanıydı. O gelir, yemek odasının kapısında gözlerini bana dikerek beklerdi, “Haydi oradan!” diye kovardım. Tin tin koşarak başı eğik, merdivenleri inmeye, bodrum katının yolunu tutmaya başlardı. Ardından ona işittirecek kadar kahkahayla gülerdim. Derhâl geri döner, yampiri yampiri oynayarak gelir, “Ben zaten bu şakanın böyle bittiğini kaç kereler tecrübe ettim!” derdi.

5 (Köpek) Arka ayakları üzerinde durur hâle gelmek.

6 Mec. Dediğini yapmaya hazır durumda olmak, emrini beklemek, el pençe divan durmak.

Onun sinsiliğinin en bariz belirtisi şuydu:

Ne zaman bahçede kimse bulunmazsa derhâl ya bez sandalyelere ya kamış koltukların minderine hoplar, kıvrılarak uyurdu. Ben bahçeye mi çıkıyorum, daha gölgemin önüne geçmesine meydan kalmadan uyanır, yavaşça atlar, büzüle büzüle, yassıla yassıla, çarpık çarpık, kenardan yürüyerek, kaçmaya pek cesaret edemeyerek, yaklaşan cezayı beklerdi.

Fakat en büyük sinsiliği biraz yaşlandıktan sonra meydana çıktı. İkide birde hep görünmeyerek, yan kapıdan sıvıştırdı. Jack nerede? Jack nereye gitti? Onu çalmasıyla diye korkardım.

Hâlbuki Jack için çalınma ihtimali yoktu. Asıl çalan, şunun bunun tavuğunu çalan oydu. Evet, müthiş bir tavuk hırsız! İrice bir kediden daha küçük olan bu afet, mahalle içinde bir felaket oldu. Haftada bir iki komşu kadın yahut çocuk ağlarcasına bir şikâyetle bana gelir, “Beyefendi! Sizin köpek yine bizden bir tavuk aşırıldı!” derdi. Ve bu inanılmayacak şey Jack’in sahtekârlığına o kadar yakışık alan bir şeydi ki ben her defasında onun zararını karşılar, köpeğimin mahalleye borcunu öderdim.

Bahçıvanın defalarca şahit olmasıyla da sabit olan bu borçlar şüpheye yer bırakmıyordu.

Jack hastalandı ve ne olduğunu pek anlayamadık. Çenesi kilitlendi, boğazı tılandı, ne su içebildi, ne bir lokma gıda alabildi. Dediler ki, “Bu da kuduzun bir türüdür...”

Büyük ansiklopediye müracaat ettim ve bu iddianın doğru olduğuna inandım, fakat iş işten geçmişti.

Nihayet Jack öldü, onun layık olan matemini tuttuk ve yine ona layık bir mezar olarak bahçenin bir köşesinde bir yer kazarak üstüne de kasımpatılarla donanmış bir sırık diktik.

On gün kadar sonra mahallenin benden iki üç kere tazminat alan bir çocuğu ağlayarak bana geldi, “Beyefendi! Sizin

köpek bizim en güzel, her gün yumurtlayan bir tavuğumuzu çaldı...” diye başladı. O kadar ağlıyordu ki, aşağısına devam edemiyordu.

“Ne vakit çocuğum?” diye sordum.

Boğula boğula:

“Bu sabah!” dedi.

“Gel öyleyse...” dedim, o yine Jack’in borcu ödenecek diye düşünerek arkama düştü, mezara kadar gittik.

“Bak çocuğum,” dedim, “on günden beri Jack burada yatıyor, sor kendisine, bu sabah böyle bir kabahat yaptı mı?”

YENİ GELİNDEN

Beni tebrik ediyorsun, teşekkür ederim. Mektubunda baştan başa sitemi andıran bir eda var. Üç senelik bir ayrılığın, hayatımda görülebilecek en büyük vakaya dair sana duygularımı bildirmekten beni alıkoymaya kadar tesir yapabildiğine, biraz şaka ederek biraz da güceniklik göstererek şaşıyorsun. Bunda haklısın, fakat göreceksin ki ben de susmakta haklıydım. Bunu anlatabilmek için üç sene evvel, sen henüz İstanbul'da benimle beraberken cepheden dönecekleri beklerken, heyecan içinde, saatten saate ümitten ümitsizliğe dönen yuvarlanışlar arasında bir arada aynı hisle, aynı emelle geçirilen zamana fikrimizi döndürmek lazım gelecek.

Hatırlarsın değil mi? İkimizde de saklanan mektuplar, resimler vardı. İkimiz de resmî tebliğlerin kısacık belagati¹ arasında onların hayalini meçhul ve karanlık diyarların her dakika ölümün nefesleriyle titreyen ihtimallerinde takibe çalışır, bazen bir kelimededen fena mana çıkaran bir korkuyla yürüğümüzde bir düğüm, bazen bir gizlilikten kuvvet bulan bir ümitle gözlerimizde bir parıltı, heyecan içinde kıvranarak, bu müthiş ruh azabının teselli sükûnunu yalnız ikimizin hissinde ortaklıktan, hâlinde benzeyişten doğan bir bilmemezlikte bulurduk. Birbirimize daha sokulur, yan yana, aynı vaziyette, omuzlarımızın sürüşmesinden, başlarımızın dokunuşundan bir dayanak bulmuş olmak kuvvetini alarak daima daha fazla beraber bulunmak vesilelerini arardık.

¹ Sözün etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunulan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi; fasih ve hâle uygun söz söyleme.

Nihayet, heyhat! Bir dakika geldi ki bu beraber bulunmak, bu vaziyet benzeyişliğinden doğan anlamamazlık siliniverdi; küçük bir kurşun parçasının kör ve hain bir seyriyle bütün hayatımın kararlaştırılmış mecrası kesilmiş, ileride nasıl bir hat takip edeceğine bir soru işareti bırakarak orada durmuş oldu. Sana cepheden mesut bir ömür vaadiyle gelene karşılık bana yalnız ümitsiz bir geçmiş hülya karşısına meçhul bir geleceğin tehdit gölgesini diken bir matem haberi geldi.

Sen artık saadetin parlaklığını benim hüsrانımın karanlıklarına kadar getirip saçmaktan bir utanma duygusuyla benden saklanıyordun. Ben uğradığım felaketin feryatlarını senin sessiz sevincine karıştırarak onun ahengini bozmaktan sakınarak uzak duruyordum; nihayet sen kocanla beraber çekildin gittin. Aramıza, talihimizin farkları da eklenerek uzun denizlerin mesafeleri girdi.

Ben İstanbul'un zor, günden güne daha bayağı ve iğrenç, günden güne daha korkunç hayatında yapayalnız, bütün tanıdıkların arasında kayıtsız ve detsuz kalmaktan kararan bir ruhla, her türlü manevi dayanak noktasından tam bir mahrumiyet içinde, ancak matemın deva kabul etmez sızısıyla yaşadığımdan haberli, uykusunun derinliğinde sancısının ıstırabını duyan bir hasta uyuşukluğuyla yuvarlanıyordum. Hep böyle uyuşuk kalacaktım, eğer hayatın zalim pençesi omuzumda gittikçe daha derinlere tırnaklarını batırarak beni sarsmaya, uyandırmaya lüzum görmeseydi.

Her gün geçtikçe cömertliğini daha fazla esirgeyen bir zeminde sırtı biraz daha çöken babamın üzerinde ağır bir yük olduğumu her vakitten fazla biliyordum. Eve her dönüşünde, artık didinmeden yorgunluk itirafımı açıkça anlatan bir ümitsizlikle, “Ne var ne yok?” deyişi vardı ki ben bunu kendi kendime, “Sen yirmi dördündesin, ben elli sekizinde, bugün de hiç, hiçbir yeni hadise getirmeyerek geçti, öyle mi?” şeklinde tercüme ediyordum.

Bazen onunla karşı karşıya uzun ve ağır bir sükût içinde, her ikimiz de ağlamaktan korkarak, birbirimize aynı saniye-de bakmaktan ürkerek, ben bir dikişle meşgul, o bir kitabın dönmekte geciken yaprağına dalgın, dururduk. Sonra, bir aralık, olmayacak bir bahaneyle vesile bularak İstanbul'un iğrenç hayatından, bu günün kokmuş kirinden bahsedirdi. Tesadüf olunmuş bir komşu kızı, garip bir hikâyesi, işitilmiş bir tanıdık aile hanımı başlangıç olur ve etrafında temiz, yüksek, düzgün olarak tanınıp sevilen bir hayatın yıkılmasını, çamurlara bulanmasını görmekten sızlayan bu ihtiyar adamın acıları başlardı. Evlerden kaldırımlara taşan, sokaklarda dalga dalga yuvarlanan bu kirler deresinin dehşetiyle o, ellerini tutacak bir yer, kenarına sığınılacak bir sağlam duvar arar gibiydi. Ve... Evet, bütün bu sözlerin altında, ben anlardım ki onda benden, hayır, yanlış söylüyorum, benden değil, beni karşılayabilecek bir yalnızlığın içinde tehdit edecek tehlike-den korkan bir his vardı. Onun karanlıklara bir selamet limanı vadeden ışığı ararken gözlerinde yalnız beni korumak isteyen bir düşüncenin heyecan titremesi seziliyordu.

Nihayet bir gün...

Bir gün babamın, “Ne var ne yok?” sorusuna verilecek olumlu bir cevap imkânı belirdi. Bana bir talip çıkıyordu: Ah! Bu ferahlama dakikasını görseydin. Yalnız babamın yüzünde birden tutuşan bu sevinç şimşegine şahit olsaydın hemen anlardın ki o dakikayı tamamiyle yaşatabilmek için her şeye karar verecektim. Nitekim karar verdim.

Bütün şartlar uygundu: Her şeye rağmen nezih ve asil kalmış bir aile, küçük fakat manevi mevki yüksek bir aile, hayatın tehlikelerine ve zorluklarına karşı koyacak kadar, fazla değil, fakat yetişebilecek kadar dayanıklılığı olan bir vaziyet. Saymaya lüzum yok değil mi? Yaş otuz beş, tahsil oldukça, lekesiz bir geçmişin karşısında tehlikesiz bir gelecek... Ancak, evet, ancak, güzel değil. Hatta hiç güzel değil, belki de biraz çirkin, öyle hastalıklı, sakat, iğrenilecek kadar çirkin değil ama nasıl tabir etmeli, işte açıkça çirkin...

Araya girenler böyle dediler ve derhâl babamın parlayan yüzüne, ışıldayan gözlerine bir sisin donukluğu döküldü; bana baktı, her kararı bana bırakan bir tevekkülle, bir teslimiyetle, “Bir kere görsen, kızım!” dedi.

Pek samimi olduğunda şüphe edilmek tabii olan bu ciddi felsefede devam edecektim, eğer babamın beni durduran kesin bir hükmüyle muhakemeyi asmaya mecbur olmasaydım. “Olamaz,” dedi, “mutlaka göreceksin, ancak o zaman razı olabilirim.”

Belki o da kendi samimiliğinden pek emin değildi. Lakin vicdanına karşı bu borcu ödemek istiyordu. Ben düşüncesinden dönmemeye karar veren bir inatla gözlerimi, dargın, indirerek susuyordum. Niçin görmek istemiyordum? Bunu anlıyorsun değil mi? Görmeden bulunan bir kuvveti, gördükten sonra kaybetmek tehlikesinden korkuyordum. Hâlbuki bir emrivaki karşısında bulunulunca artık gevşeklikle sarsılmak ihtimali kalmayacaktı.

Araya girenler, iki tarafın bu inadını bir uyuşma noktasında kırmada başarılı oldular. “Bari resmini getirelim,” dediler. İki taraf bu uzlaşma suretine rıza gösterdi, bir gün bir zarf içinde bir resim geldi ve bana verildi.

Ertesi sabah evden çıkarken babamın, “Nasıl buldun kızım?” sorusuna pek razı bir şekilde cevap verdim. “Hiç çirkin değil baba... Hatta öyle bir hâli var ki bana onunla mesut olabilmek ümidini veriyor.”

Oldukça fazla delillere muhtaç olan bu cevap onu tatmin etmiş oldu. Hâlbuki ben resmi açmamış, ona kesinlikle bakmamıştım.

Nihayet bir arada buluşmak lazım geldi. Ben onu inceden inceye incelememek için âdeta bakmaktan korkuyordum. Onda da çekinen, sanki benden yılan bir heyecan vardı ki beni biraz merhamete sevk ediyor, bu başlanmış oyunda nefis feragatini yalan bir meyil göstermeye kadar ilerlet-

mek için beni teşvik ediyordu. Biraz da kendi nazarımda bir kahraman, insanlık takatinin üstünde bir kudret sarf ediyor olmaktan doğan bir gururla yükselmiş bir vücut gibiydim. Evet, biraz da bunun neşesiyle oyalanıyordum.

İlk günlerin bu ayrıntısında gecikmeyeceğim. Nihayet son saat geldi, o saat ki artık onu yakından görmemek, bütün varlığın teferruatıyla ona bakmamak mümkün değildi. Ne zaman ki her merasim bittikten sonra ikimiz yapayalnız, ben gelinlik giysimin içinde, o henüz resmî kılığında, odamızda, yan yana oturduk, ne zaman ki bütün ömrümde bana eş olacak bu adamla nefes nefese, omuz omuza, hatta... Bırakalım.

Artık bu dakikada hayatıma kesin bir hat çizecek olan bu adamı olduğu gibi görmemek mümkün değildi. Bir aralık bütün varlığımı ölümün meydana gelecek zamanına bağlayan bu saati düşünmek için gözlerimi kapadım, içimden yalnız kendi duyacağım bir dille, kelimeleri kapalı ağızda telaffuz ederek “Allah’ım!” dedim. “Temiz kalmak, temiz yaşamak isteyen bir kızın bu büyük feragatine senden tek bir mükâfat istiyorum. Öyle emret, öyle murat eyle ki beni kollarının arasına bıraktığın bu adamdan nefret etmeyeyim...”

Bu duadan sonra gözlerimi ona diktim. Bu dakikanın önemi idrak ediyor musun? İsterim ki sen de burada bir dakika durasın ve kendini aynı mevkiye, aynı şartlara koyarak bunun manasındaki genişliği tamamiyle kavrayasın.

Duamın kabul edildiğine mi inanayım, yoksa bir tür kendi nefsimi telkin hadisesi mi meydana geldi, her hâlde bu dakikada bende hükmeden bir nefret duygusu değildi. O, elbette çirkin bir erkekti, muhakkak çirkin, bunda hiçbir şüpheye imkân yok. Fakat her hâlde bende bir nefret doğurmayan, beni derin ve karanlık bir kuyu içine düşüyor olmak ürküntüsünden kurtaran bir hâli vardı hatta daha korkunç diye hayal olunan ve yaklaştıkça titreten bir tehlikenin farz olunduğundan daha hafif ortaya çıkmasıyla duyulmuş eskisine göre fazla bir

sevinç ve bunun yanı başında, onun korkak, beğenilmemekten, itilip geri atılmaktan ürperen dış görünüşünde öyle bir af ricası, öyle bir mazlumiyet ifadesi vardı ki evet, bu eskisine göre fazla sevincin arasında âdeta beni ona karşı teselli vermeye sevk eden bir merhamet bile vardı.

İşte sana bütün evliliğimin ruhunu söylemiş oldum. O günden bugüne kadar hep aynı hışsin gittikçe daha fazla kuvvet bulan tesiri altındayım. Sonra onun beni tedavi edencesine öyle bir inceliği, kırık hayatımın sakatlarını sarmaya çalışan öyle bir itina ve şefkati var ki bazen, kendi kendime ağlarken, gözyaşlarımın sorumluluğundan kesinlikle ona bir hisse ayırmaya cesaret edemiyorum.

GEZGİNCİLİĞİN DUYGULARINDAN

Ömrünün yarısını dünyanın bir ucundan öbür ucuna kadar gezgincilikle geçiren bir dostun bu merakına dair duygularını dinliyordum. O, bu zeminde söz söylerken kendini kaybedercesine, gözlerini süzerek anlatır. Bu sohbetini mümkün olduğu kadar zapt ediyorum.

Hiç bilmediğiniz, diyordu; görmediğiniz, hayalinizle bile uğramadığınız bir şehire girmek ve burada bir müddet yaşamak üzeresiniz. Yapayalnız kendi kendinize kalacaksınız. O güne kadar size ait hayattan, muhitten, bağlardan ayrılmışsınız. Daima içinde dolaştığınız, nereden başlayıp nerede bittiklerini, bütün sakladıkları şeylerle, manzaralarla, çehrelerle tanıdığınız sokaklardan, size hep birer aşına simasıyla bakan binalardan, her gün, her saat, hatta isimlerini bilmeye lüzum görmeden tanıdığınız adamlardan, daha sonra, asıl kendi ömrünüzden, evinizden, odanızdan, o kadar gizli rüyalarınıza yahut uzun düşüncelerinize kucağını açan, sizin varlığınızı yutmuş, sizin sıcağınızla ısınmış, âdeta benliğinizi tamamladığına inandığınız yatağınızdan, sizin için hep birer dost olan, ne zaman gözlerinize ilişse ruhlarının derinliklerinden çıkan bir sesle hitap eden bütün yüzlerce ufak tefekten uzak kalacaksınız. Bunların hepsi bir rüzgâr darbesiyle yunkunuzdan silinecek ve siz çantanızı sürükleyen bir hamalın arkasında, bütün medeni dünyanın demiryolu istasyonlarına benzeyen bir büyük ve boş binanın size bir mana ifade etmeyen halk dalgası arasında, kalabalıkta yabancılığınıza dikkat edilecekmiş ve bunun için yakanıza yapışılarak sizi sorguya

ekeceklermiş vehmine benzeyen bir hisle ilerlersiniz. Bunda bile garip bir lezzet vardır. Nihayet sizi istasyonun merdivenlerine kadar getirirler, çantalarınızı önünüzde bırakırlar, parasını bekleyen hamalla, emrinizi bekleyen arabacının her sözünü anlamayan ve kendilerini anlayamadığınız için size acınacak bir mahlûk nazarıyla bakan gözleri önünde, bir dakika sonra içine gireceğiniz bu yeni-şehirle, bu tanınmamış, bilinmemiş cihanla burada ilk temasınız, onun ruhuyla sizin ruhunuz arasında ilk çarpışma meydana gelir.

şimdi arabadasınız. Bu yeni hayattan bildiğiniz tek şey arabacının anlamakta acele etmeyen yüzüne birkaç kere fırlattığınız misafirhanenin isminden ibarettir. Ve önünüzde sallanan antalarınızla, sizi sürükleyip götürürlerken, şehir de, iki tarafınızdan akıp gider.

Daha geniş beklediğiniz sokaklardan, daha zengin umduğunuz binalardan, daha güzel ve daha temiz zannettiğiniz halktan başlayarak en ufak teferruata kadar bütün bir şehri teşkil eden şeyler, görürsünüz ki hep bildiklerinizin uzağındadır. Bunlar zevkinizi memnun etmekten ziyade sinirlerinizi gıcıklayan bir tesir yapar; her şeyde bir başkalık, görmeye alışılmış örneklere uymadıkları için bir tuhafılık fark eder gibisiniz. Daha iyi görmek, bu hızlı gezinti içinde mümkün olabilen duygu yoğunluğunun en yüksek haddini almak için iki tarafınıza yetişmek isteyen bir aceleyle gözleriniz sokakların isimlerini okumaya çalışarak, bazen hususi bir şekil gösteren bir köşeyi zihninize nakşetmeye uğraşarak, muhteşem bir binanın cephesine bakarken kendi kendinize buna münasip bir ad takarak, bir yandan da istasyondan itibaren geçilen yolları, görülen sokakları, dönülen noktaları hesap ederek şehrin umumi taksimine dair toplam bir fikir edinmek istersiniz. Sonra, arabanın galiba kestirme yollardan kıvranıp dolanan bir şaşırmasıyla o dakikaya kadar çizilmiş hatlar birbirine karışarak, kuzey ve güney, batı ve doğu zihninizin içinde do-laşık bir iplik yumağı olarak geçer, geçer, gidersiniz.

Bu dakikada sizde hüküm süren his: “Artık yeter!” fikridir. Bu kadar görmüş olmak sizin için kâfidir. İstersiniz ki etrafınızda kaynaşan halka sezdirmeden, fark ettirmeden, sizi şehrin öte tarafından dolaştırıp geri götürsünler, istasyona bıraksınlar ve siz aynı yolu takip ederek kendi yurduzuza, kendi sokaklarınıza, kendi evinizde kendi yatağınıza dönesiniz. Ne gariptir ki bunun mümkün olmadığını bilerek bunda da garip bir zevk bulursunuz.

Araba durur. İşte hayatınızın belirsiz bir kısmını geçireceğiniz yere ilk adımınızı attınız, onun sizi yutmak için açılan geniş kapısından girdiniz, artık onun tasarrufu ve hükmü altında, filan hücreye yerleştirilecek, üzerine filan adet yapıştırılacak bir şeysiniz.

Burası demiryolu istasyonları gibidir; onun kendine mahsus bir şekli, ayrı bir ruhu, belirli bir şahsiyeti, bir milliyet ve kavmiyeti yoktur; İsviçre’de neyse Almanya’da da odur, İtalya’da neyse İspanya’da da öyledir. Ayrıntılara ait farklarda birer dakika geciken araştırma fikriniz, lavabonuzun yeni şeklinden, telefonunuzun başka bir kolaylığından, elektrik düğmelerinin daha tuhaf bir başkalığından küçük rahatlıklar topladıktan sonra vereceğiniz kararı bekleyen müdür muavini:

“Teşekkür ederim!” dersiniz.

Sizi, “Mösyö!” diye selamlayarak her vakit emrinizi alacak kendisi olduğuna dikkatinizi çeken oda hizmetçisine de hafif bir baş silkmesiyle cevap verirsiniz; kapınızı kaparsınız, işte bu dakikadan itibaren artık siz, siz değilsiniz, başka bir dünyanın başka bir adamısınız ve artık yeni hayatınıza başlarsınız.

Sizin burada isminiz odanızın üzerinde hüviyet cüzdanınızın yerini tutan rakamdır. Her şeyden evvel bunu ezberlersiniz. Size bu rakamla bir var olmak hakkı verilecektir. Bilirsiniz ki müdüriyet dairesinden hizmetçilere, kapıcıdan

yemek odasına kadar herkesin zihninde siz bu rakamla bilinen, tanınan bir mevcutsunuz. Size mektuplarınızı verirlerken, asansör kapısını açarlarken, sabahleyin kahvaltınızı getirirlerken bütün, “Mösyö!” diye nazik tebessümlerin altında bu rakamın gölgesi vardır.

Artık nefsinizi bu yeni isminizle kâfi derecede tanıdıktan sonra etrafınızı anlamak istersiniz. Pencerenizden bakarsınız, güneşi düşünürsünüz, o eski dost size nereden gelecek diye araştırırsınız. Sizin pencerenize bakan başka pencereler vardır. Bunlar meraklı gözler gibi sizi sıkar, itiraf etmezsiniz ama sizin pencereniz de aynıyla böyle meraklı bir gözdür. Hemen perdelerinizi tecrübe edersiniz, bunlarla odanıza münasip bir mahremlik, sonra daha emin bir saklanma imkânı, nihayet, her şeyden uzak, her şeye kapalı bir gece yaparsınız. O zaman muhtelif lambalarınızı düşünürsünüz. Düğmelere dokunarak birer birer gecenizde mini mini güneşler yaratırsınız ve artık kanaat gelir ki pencerenizi, kapınızı kapayınca bu dört duvarın içindeki havaya tehlikesiz; tecavüzsüz, müdahalesiz tasarruf hakkı sizindir. Bu, yabancı şehrin içinden ayrılarak tamamıyla size bırakılmış, sizin edilmiş bir noktadır.

Artık çantalarınızı açabilirsiniz, birer birer eşyanızı çıkarırsınız ve bunlardan her birini aldıkça ellerinizin onları okşayan bir teması, gözlerinizin onlara bir tatlı selam yollayan gülümsemesi vardır; bunlar birçok yabacıların arasında birdenbire tesadüf olunuveren eski dostlardır. Mendillerinizi, gömleklerinizi, çoraplarınızı dolapların ayrı ayrı gözlerine yerleştirirken âdeta onlara, “Burada pek rahat edeceksiniz, zannederim. Epeyce zaman kapalı kaldınız, nefes alamayarak bunalmış olacaksınız. Şimdi bu geniş yerde sıkılmazsınız.” diyen bir hitabınız vardır.

Nihayet hazırsınız, artık kendinizi şehre resmen takdim edebileceksiniz. Yıkandınız, giyindiniz, henüz kendi sigaranızla dolu kutunuza son bir kez “her ihtimale karşı” bakışı attınız, ilk gün için düşündüğünüz ziyaretlerle gezintilere

dair kararlarınıza bir kere daha baktınız, bu sırada kapınıza vurulur, “Tık! Tık!”

Misafirhaneye girer girmez sizin için tedarik etmelerini haber verdiğiniz şehrin haritasıyla rehberini getiriyorlar. Evvelce hiç hazırlanmadığınız bu şehirle ilk tanışmayı kolaylaştıracak olan bu şeylere sinirlice ellerle dokunur, acele eden gözlerle bakarsınız. Uygulama faydası ikinci derecede kaldığına tecrübeyle vâkıf olduğunuz bunlara layık olduklarından fazla bir zaman vermeyi daha iyi yapılacak bir işiniz olmayan boş saatlere bırakarak odanızdan çıkar, tekrar kapınızın üstünde size yeni imzanız gibi bakan rakamı okur, asansörün önünde beklemektense misafirhaneyi iyi görüp anlamak için merdivenden inmeyi tercih edersiniz, size büyük bir gezinti yaptıracak olan arabayı ısmarlarsınız.

İşte asıl şehirle müşterek hayata bu saatten itibaren başlarsınız. Artık siz bir misafir, bir yabancı, bir başka yurt adamı değil gibisiniz. Siz de bu şehrin binlerce sakininden biri, onun binlerce parçaya dağılan umumi hayatının bir ferdisiniz. Zihninizde, ruhunuzda hemen hemen başlayan bir benimseme çabasıyla bu muhitin havasını yuttukça ona saniyeden saniyeye kuvvet bulan bir tasarrufla sahip olmak hakkını alırsınız. Yavaş yavaş dakikalar, saatler, günler geçtikçe evvela elinizde yalnız fihristine bakılan, bölüm başlıkları okunan, kesilmemiş yapraklarının arasından birer ikişer satırı görülen bir kitap hakkında edinilmiş umumi fikir belirsizliğiyle, fakat sonra, yaprakları kesilip de okundukça her sahifesi ayrı bir açıklık alarak, şehir şüphelere boğulmuş gölgeli hâlimden ağır ağır sıyrılır, evvela o üzerine bulutlar yığılmış bir manzara iken tabaka tabaka şekillerin açıkça belirdiğine dikkat edersiniz.

Etrafınızda sahası gittikçe açılıp genişleyen bir daire peyda olmuştur ve bunun ta merkezinde siz varsınızdır; bütün duyularınıza, görgülerinize başlangıç ve son olan sizsiniz. Burada ne kadar görülüp öğrenilecek şeyler toplanacaksa

onların iplik uçları hep gelip odanızın eşiğinde yumaklanacaktır. Artık gözünüzü kapayınca eşiğinizden başlayarak bir harita çizebilirsiniz. Sokakları, hatta isimleriyle, hatta hususi saatleri ve ifadeleriyle tanırırsınız, hayalinizle onların arasında dolaşabilirsiniz, şuraya buraya üzerlerinde, artık gerçek adlarıyla, umumi binaları, tanınmış yahut öğrenilmiş hususi evleri sıralarsınız; pazarları, çarşıları, bahçeleri bilirsiniz; dükkânları, lokantaları, kahveleri, şekerlemecileri tanırırsınız; gününüzü planlarken kararlarınızın her durağına bir ad takabilirsiniz; filan dükkânda alınacak eldivenden, filan lokantada yemecck yemekten, filan bahçede yapılacak gezintiden, filan tiyatroda alkışlanacak sanatkârdan kendi kendinize bir tanışıklıkla bahsedersiniz. Artık burada pek de yalnız değilsiniz, tek varlığınızın etrafına birer ikişer gelip toplanan isimler, boşa gitmiş simalar, işitmeye alışılmış sesler, görülüp anlaşılmaya başlanmış varlıklar dizilir, hatta kalabalığın bile, sokaklardan yalnız başınıza geçerken iki tarafınızı dolduran halkın bile şimdi bir hususi ifadesi vardır. Sanki bu memleketin dilini de öğrenmiş gibisiniz. Sokakları, binaları, insanları, önünde durduğunuz camekânları, karşısında geciktığınız cepheleri hep size anladığınız birer lisanla söylemeye başlamışlardır.

Beş on gün içinde daha dün size tamamıyla yabancı olan bu şehirle öyle mahrem münasebetler peyda olmuştur ve bu yeni hayatın başkalıkları sizi sararak geçmişe ait varlığınızı öyle ayırmıştır ki kendi kendinizi asıl hayatınıza, asıl muhitinize karşı bu derece unutkan görmekten utanırsınız.

Bu, biraz, bir gençlik taşkınlığı içinde beraber bir gece geçirilen ve size her şeyi unutturarak daima birlik bulunmuş, daima birlik yaşanacak vehmi veren bir kadın gibidir.

Bütün bu duygulardan sonra bir de bakarsınız ki şehrin yabancıları olmak hazzı ortadan silinmiştir. Birden kendi kendinizden sıyrılmış olmak zevkini kaybetmişsinizdir. O güne kadar sizi oyalayan büsbütün başka bir hayat rüyasından

uyanmak ve buradan kaçmak, kaybolan zevki başka bir bilinmeyen şehirde bulmak lazım gelir. Eşyanızı dolaptan çıkarır, onlara, “Ümit ederim ki siz de burada durmaktan artık yorulmuşunuz. Tekrar dolaşalım, olmaz mı?” dersiniz.

Böyle, oradan oraya, o şehirden bu şehire bu gezgincilik nihayet bir bezginliğe varır, o zaman yine eşyanızı toplarken onlara, “Ne dersiniz? Yine kendi köşemize dönsek nasıl olur. Bütün arkadaşlarınız da sizi orada bekliyorlar.” dersiniz.

Çantalarınızı bağlayarak size ilk günü o kadar başka ve o kadar yeni görünen sokakları bugün göre göre bıkıp usandığınız yerler gibi selamlayarak istasyona gidersiniz.

Bu dakikada yurduna, evine barkına dönen adamın ta içinde bir küçük hayal vardır ki gizlice küçük parmağının ucu ile bir damla yaş siler gibidir.

Gezgincilik merakına müptela dost bu uzun sohbeti bitirirken, farkında olmadan, küçük parmağının ucuyla bir damla yaş gizlice siliverdi. Bu ne demek oluyordu?

HİKÂYE DEĞİL¹

Bu hanımefendinin çok nükteli, çok düşünceli, ekseriyet üzere pek derin hikmetlerle ve daima bitmek tükenmek bilmeyen bir neşeyle dolu sohbetlerinden lezzet almak için sık sık giderek kendisinden bir çay isterim. Bu akşam onu sandalyesinin içine gömülmüş, neşeye bedel hüzne batmış, hatta gözlerinin kızarmış olmasına bakılırsa, henüz yaşlarını silmiş buldum ve bu manzara o kadar alışkanlıklarına aykırıydı ki, derhâl bir saygısızlık yaparak, sordum:

“Ne oldunuz; rica ederim, bir can sıkacak vaka mı var?”

Biraz doğruldu:

“Evvela oturunuz. Semaver kaynıyor, orada tereyağı, ekmek, reçel de var; kendi kendinize çayınızı yapın, isterseniz hem yer içer, hem de sigaranızı da içersiniz. Ben biraz kendimi bulayım da nakledeyim.”

Bu sözler soruda ilerlemeye cesaret verdi:

“Naklolunacak bir hikâye var demek oluyor?”

O, bu sefer tekrar sandalyesine gömüldü.

“Hikâye değil... Ben mevzu bulur, hikâye icat eder bir kimse değilim; sadece bir vaka... Her gün görülen, her gün işitilen, hastane koğuşlarını, şifa umulan sayfiyeleri, fakir kulübelerini dolduran veremli kız vakalarından biri! Buna o kadar alışmış olmak lazım gelir ki, artık sarsılmaya, ağlayıp sızlamaya, hele bunu müstesna bir hadise gibi düşünerek

¹ *Yedigün*, numara 59, 25 Nisan 1934, s. 19-21.

nakletmek için zahmete girmeye lüzum yok, değil mi? Fakat bakınız, nasıl üzgünüm, nasıl bütün varlığımla sarsıldım. Siz gelmeden evvel hümgür hümgür, hıçkırır hıçkırır ağlıyordum, sadece ölmek üzere olan, belki şu dakikada ölmüş bulunan bir genç kıza, daha genç kız olmamış bir çocuğa ağlıyordum... Çünkü bu sade, her gün emsali görülen bu alelade faciada bir hususiyet var. Siz çayınızı yudum yudum içerken ben de size parça parça bu facianın hususiyetini söyleyeyim.”

Söyledi, ben de hemen onun ağzından nasıl çıktı ise kaydediyorum.

Ne kadar fakir olmak mümkünse o kadar fakir, ne kadar küçük olmak mümkünse o kadar küçük, fakat ne kadar mesut olmak mümkünse o kadar mesut bir aile... Artık bu ailenin fakirliğine, küçüklüğüne hürmeten onun saadetine dokunmak lazım gelmez miydi?

Talih böyle düşünmedi; o saadeti onlara bırakmaya münasip bir iş nazarıyla bakmadı. İşte o biçare yavrucuğa felaketlerin en büyüğini havale ediyor, o harap çatının üzerine öyle bir müthiş yumrukla iniyor ki, çatı çökecek ve altında kalanlar bir daha başlarını kaldıramayacaklar.

Bu aileyi nasıl tanıdım, onları niçin önemsiyorum, ta buradan kalkıp Topkapı’ya kadar niçin giderdim, bugün niçin gittim, bunlar bütün teferruata ait, uzun uzun anlatılmak külfetine değmeyecek ayrıntılar... Onları bırakalım, asıl işaret etmek lazım gelen şeylerde duralım.

Topkapı’da eski bir kale duvarına yapışık ufak, bir aşağıda, iki yukarıda üç odalı bir ev... Arka tarafından bir parçacık kale duvarından ayrılıyor zannedilir ama hep oldu olası öyle imiş. Yine öteden beri köşedeki odanın bir tarafı sokağa doğru sarkmış, o tarafa yürüyünce zangır zangır sallanıyor. Lakin hafifçe basınca, o tarafa koşmaya kalkışmayınca pek de belli değil. Üç gözlü çekmecenin üstündeki ayna biraz eğrice dur-

masa odanın sarktığına dikkat bile edilmeyecek. Asıl mahzur çatı meselesi. Her vakit kiremitleri aktardıkları, şuraya buraya eski tenekelerden yamalar koydukları hâlde yine bol yağmur yağarsa kale duvarıyla evin arasında akıntılar oluyor, fakat şuraya buraya leğen, tencere, filan koymakla işin önüne geçilebiliyor. Önüne geçilemeyen bir fenalık sokak kapısından girer girmez adı Arnavut kaldırımıyla döşeli avlucukta sizi karşılayan küf kokusudur. Bakınız, evde bir rutubet var ki ne menşeyini, ne defetmek çaresini bulamıyorlar. Çatının akıntısı için merak etmiyorlar. Her tamirden sonra Kemal, bunun için yeni bir çare bulduğundan bahseder.

Bakınız size ne Kemal'den ne ailenin diğer fertlerinden bahsetmedim. İşte hikâye usulünden haberdar olmadığımın iyi bir delili! Evden başladım, ilk önce aileyi anlatmalı, değil miydi? Fakat mademki Kemal'in adı geçti, ilk önce onu anlatayım.

Galiba şimdi on altısında, sarışın, ince, yeşile çalar gözleri uzun kirpiklerle donanmış, sülüne benzetilebilen bir çocuk! O kadar sevimli, o kadar temiz ve saf huylu ki bütün mahallenin yaşlıları onun etrafında bir muhafız bölüğü özeniyle hazır ve nâzır, sırma teli gibi büyümüş, kalmış... Babasının kahvesinde bir köşede berberlik ediyor. Kahve, mahallenin bir köşesinde, evden beş on adım ötede... Annesi pencereden seslenir, Kemal kahveden cevap verir. İlk mektebi bitirdikten sonra kahvede işleyen berberin yanına çırac olarak koymuşlardı. Hem ona hem babasına çıraclık ediyordu. Sonra berber askere gidince başka berbere lüzum görmediler. Kemal hemen bütün mahallenin saçını, sakalını keser, ustasının yokluğunu da hiç hissettirmezdi.

Baba, ana, bir de Kemal, hikâyenin şahısları bitti; zannedersiniz. Hayır, asıl hikâyenin kahramanına geldik. Bu kahraman tabiri de bu hikâye için ne kadar zıddına olmak mümkünse o kadar zıt bir kelime. Kahraman değil, bilakis cılız, kavruk, iri mavi gözlerinin içinde daima gizli bir dert

saklarcasına hazin bir manayla on dört yaşında bir kızcağız: Sabire.

On dört yaşında, Kemal'den sanki iki yaş küçük ama gör-seniz hiç olmazsa dört yaş fark var dersiniz. Neden böyle? Aynı baba ve anadan çıkan bu iki çocuktan niçin birincisi sıhhatle, kuvvetle serpilip giderken, ikincisi, içinde saklanan bir kurtla kemirilen bir meyve gibi büyüyeceğine büzülüp çürüyor denecek kadar kavruk? Eğer siz tabiatın bu oyun-larından haberdarsanız onu kendi kendinize hallediniz. Ben öyle ince düşünemem, gördüklerimi oldukları şekilde alırım, ötesini inceleyenlere bırakırım. Bu kavruk meyvenin içinde saklanan kurt, nihayet bir gün meydana çıktı. Zaten onu ben söylemeden siz de anladınız ki, çocukta verem vardı. Bunu kendi kendisine itiraf etmek istemeyen anası da çoktan anla-mıştı, hatta bir gün bana göz pınarlarında toplanan yaşı serçe parmaklarında durdurarak:

“Hanımcığım,” dedi, “çocukta ince hastalık olmasın, diye korkuyorum.”

O zaman ben de cesaret bularak ne vakitten beri zihnimi gıcıklayan bir fikirden bahsettim:

“Bir kere muayene gününde Haseki hastanesine götürsen de göstersen.” dedim.

Orada hemen açık açık söylemişler, “Çocuğa süt, yumur-ta, balık, et, mümkünse şarap verin, iyice besleyin, fakat her şeyden evvel ona hava ve güneş aldırın. Evinizin bahçesi var mı? Kuytu bir tarafta fakat bol bol güneşle dolu bir yerde onu saatlerce yatırın. Dikkat edin, yatıracaksınız, sade dinlenecek, hiç yorulmayacak.” demişlerdi.

Bu sözlerin manası pek açık değil mi? İletin adını söyle-memişlerdir elbette, ama artık yapılacak işleri anlatınca va-sıflarını da beraber anlatmış oluyorlardı. Gördünüz ya hikâ-

yede hiçbir yenilik, başkalık yok. Ben size bunu söyleyeyim, siz bana bunun aynı yüzlerce veremli kızlardan bahsedin. Ancak...

Hanımefendi burada derin bir nefesle göğüs geçirdi.

Ancak benim hikâyemin bir özelliği var. Anlamışsınızdır elbette, küçük evin bahçesi değil, pencerelerinden girebilecek bir parça güneşi bile yok. Buna karşın basık ve karanlık avlusunun rutubetle dolu, küf kokulu havası var. Çocuğa lazım olan bahçe, güneş, açık ve temiz hava... Bunu nerede bulacaklar? Hiç zor bir iş değil. Bahçe, güneş, hava istediğiniz kadar; işte kale duvarına yapışık küçük evin yüz adımlık bir uzaklığında koskoca, ucu bucağı bulunmayan mezarlık var. Ulu, geniş, şen ve neşeli mezarlık. Şen ve neşeli diyorum: Gözünüzün önüne getirin, otlayan kuzuları, keçileri; mezar taşlarının üzerinden atlayarak birdirbir oynayan çocukları; yalancı dolmalarıyla, un helvalarıyla kır âlemi yapan civar aileleri, hatta utlarıyla, kemanlarıyla rakılarını içmeye gelen zevk erbabını. Mezarlığın şurasına burasına bunlardan dağtın, herkes kendi âleminde buraya bir hayat, bir cümbüş hareketi versin.

İşte hiç tereddüt etmeden, bir gün Kemal bir eski seccade ile bir şilteyi, iki üç yastıkla bir çarşafı, bir battaniyenin içine sarıp bağladıktan sonra sırtlayınca annesinin, kardeşinin önüne düşünce, yavaş yavaş, kızcağızı yormayarak oraya kadar götürdü. Bir uzun ve kalın servinin siyah gölgesi güneşe siper olmayacak bir kabir kenarı buldular, şilteyi oraya serdiler. Sabire'yi güneşin altına yatırdılar. Onun gözlerine derhâl fer, yüzüne renk geldi; etrafta hayatın neşesi taşarken oynayanları, eğlenenleri uzaktan seyrederek, ayaklarının altında, hatta üzerinde yattığı kabrin içinde çürüyen ölümü düşünmeyerek bu ölümler saltanatgâhından yaşamak kabiliyetleri toplamak üzere o her gün burada, annesinin yanında, uzun saatler geçirdi. Güneş, hava, işte bolca vardı.

Gıda meselesi daha kolay oldu, kahvede bunun sözü olmuştı, bütün komşular durumdan haberdardı. Her gün bir aralık Kemal kesilecek iki saç arasında vakit bularak elinde dolu bir sepetle gelir, annesine verir, yine koşa koşa kahveye dönerdi. Komşulardan keçileri, tavukları olanlar vardı; süt ve yumurta tayin edenler oldu, mahallînin kasabı her gün ona iki külbastılık et, suyu alınsın diye bir yığın kemik gönderiyordu; şaraba gelince onu da ben...

Neyse orası lazım değil. Görüyorsunuz ya, her iş yoluna girmişti. Yalnız bu hastanın, belki şu geçici şifa görünüşünden sonra birdenbire çöküverecek olan bu veremli kızın, burada, mezarlıkta, bir kabrin üzerinde Allah’a güvenerek güneşten, havadan, gıdadan yaşamak ümidi dilenmesinde öyle acıklı bir vaziyet, öyle bir ağlanacak tezat vardı ki burada ne o, ne kimse bunu görmüyor, hissetmiyordu.

Ben iki kere gidip onu orada gördüm. Hakikaten büyük bir fark vardı. Ben de ümide kapıldım, annesine dedim ki:

“Bir kere daha hastaneye götürsen, yine o doktora muayene ettirsen.”

Götürmüş, yine o tabip uzun uzun muayene ettikten sonra, dudaklarını bükmüş, canı sıkkın:

“Dediklerimi yapmadınız mı?” demiş. Cevap aldıktan sonra:

“Devam edin, daha besleyin, yalnız mevsim ilerliyor, üşütmemeli, iyi sarıp sarmalamalı ve sıcak saatlerde güneşlendirilmeli.” demiş.

Ben bu ayrıntıyı, meydana gelen ümitlerle hiç uygun bulmayarak dinledim, nihayet bugün öğleye doğru kızcağızı bir kere de kendi gözlerimle görmek için oraya gittim.

O yatmıyordu. Nefes almakta zorluk çekiyor diye kabrin üzerinde bir tarafa eğilmiş, düşmeye fırsat bekliyor zannolunan büyük eski mezar taşına yastıkları dayamışlar, onu

yarı oturtmuşlardı. Dudakları kısık, geniş geniş açılan burun kanatları ateşle soluyarak gözleri bulanık, orada dargın dargın bekliyordu. Ne bekliyordu? Bana gülümsedi, bir kelime söylemedi, ara sıra başını iki tarafına hafif hafif sallıyordu. Fazla durmadım, netice anlaşılıyordu, âdeta kaçarak buraya geldim. İşte...

Hanımefendi buraya gelince durdu, tam bu sırada kapı vuruldu, hizmetçi girerek:

“Topkapı’dan bir genç çocuk gelmiş, sizi görmek istiyor.” dedi.

O zaman sarışın, güzel fakat bütün varlığı bir siyah bulut içine sarılmış denecek bir çocuk girdi; bir dakika durdu, sonra yutkunarak:

“Sabire öldü, siz gittikten iki saat sonra.”

Yine durdu ve ağlamamak için ayrıntıya boğuldu:

“Kaç gündür o yürüyemiyordu. Mahallede eş dost teskere² gibi bir şey yaptılar, arkadaşlarımdan biriyle ben oraya kadar götürüyordum. Zaten ne ağırlığı kalmıştı. Kuş kadar bir şeydi. Bugün yine öyle götürmüştük. Ümit dünyası! Siz gittikten sonra, bir aralık bir kan boşanmış.”

Devam edemedi. Hanımefendi üzüntüsünü zapta çalışarak:

“Ne zaman defnedecekler?” dedi.

“Yarın sabah!” diye cevap verebildi.

“Nereye?” diye soruldu. Yerinde sallanarak buna da cevap verebildi.

“O yattığı kabrin yanında bir boş yer varmış, oraya...” dedi.

2 Hastaları, ağır eşyaları taşımaya yarayan dört kollu tahta sedye.

DELİLER EVİNDE

Şişli'nin daha ilerisinde bir şifa evi vardır ki şehrin işle, eğlenceyle, ümit ve neşeyle dolu gürültüsünden kaçmış, ona ıstırap çeken bir insanlığın acılarını karıştırmaktan sakınarak, gidip ta ölülerin yakınında kendisine her şeyden uzak ve yapayalnız bir bucak kurmuştur. Kara bahtlı insanlık için en son şifa evi olan bu ölüm alanında kendisini hiç yabancı bulmayan bu deliler yuvasına sık sık giderdim. Aradan uzun yıllar geçti, orada toplanmış duygularım bugün yine olanca canlılığıyla kaynaşıyor. Beni oraya götüren bir ilişik vardı: Yakından tanınıp sevilmiş eski bir dost orada hastaydı, sonra bu şifa evinin başında öyle bir adam vardı ki hemen her gidişimde işinin arasından koparılmış bir saatini bana türlü türlü beyin hastalıkları örneklerinden göstermekle geçirirdi.¹

Burada, ne kadar kazaya uğramış akıllar, vakit vakit ölçülemeyecek kadar yükseklere çıkarken birden bire derin uçurumlara yuvarlanıveren zekâlar, üstlerine bir daha sıyırlamayacak bir unutkanlık bulutları yıkılmış hafızalar, kendi kendisini yeniden bulabilmek için çırpınan ve bu savaşta yorgun düşüp büsbütün boğulan benlikler görmüştüm. Her gidişimde yüreğimin içinde kızgın bir demir saplanıp kalmış

¹ Halid Ziya Uşaklıgil, *İzmir Hikâyeleri*'nde bulunan "Uzak Hatıralar"da, eski dost olarak ifade ettiği Affan Sabit'ten bahsetmektedir. Şifa evinin başındaki adam da, yine "Uzak Hatıralar"da sözünü ettiği meşhur İtalyan ruh hekimi Dr. Luigi Mongeri'dir. Mongeri, Osmanlı İmparatorluğu'nda modern psikiyatrinin kurulmasında öncülük etmiş, Süleymaniye ve Toptaşı Akıl Hastalıkları Hastaneleri'nde uzun süre başhekimlik görevini üstlenmiştir. Bu hikâyede bahsedilen şifa evi, Mongeri'nin ölümüne kadar başhekimlik yaptığı Fransız Lape (La Paix) Hastanesi olmalıdır.

olurdu ve kendi kendimi avutmak için de, “Ne bilirsin? Böylesinin daha iyi olmadığını kim sana söyledi?” derdim.

Bunu bir gün müdür tabibe de söyledim:

“Yanılıyorsunuz,” dedi, “bu gördüklerinizin çoğunda kendilerini bir aralık bulup oldukları gibi gören bir duygu vardır; hele ilk günlerde hasta kendisinin yavaş yavaş bir uçuruma doğru kaymakta olduğunu duyarken, bunu başkalarından saklamak, kendisini de onlarla birlikte aldatmak için uğraşırken en acınacak bir zavallıdır...”

Bu başlangıçtan sonra o, yüreğinden taşan acıma duygularına kapılarak, taşkın bir söylevle âdeta bir hutbe yapardı:

“Buradan geçenler irkilip durarak düşünmelidir. Ta ötede şehir bütün işlek hayatının içinde homurdanırken, şuracıkta, topraklarının içinde birer birer yıkılıp devrilenler artık bir daha kalkmamak üzere uyurken, burada da, şu duvarların, bu çatının sükûn ve şifa vadeden yalancılığı arasında, var olmakla yok olmak çarpışmasının manzaralarını görürsünüz. Hayata yanlış evlenmelerin günah bedeli olarak gelmiş çocuklardan, bir küçük tesadüfün neticesiyle karanlık bir uçuruma yuvarlanan gençlerden, yaşamak denen kudurgan denizde kırık bir dümenle çalkalana çalkalana en son yalçın kayalara çarpıp düşen insanlardan toplanmış bu kümeye, şu duvarlarla çatıların yalan söyleyen sesi: “Geliniz buraya! Burada sizi bekleyen derin bir dinlenme döşeği bulacaksınız.” der. Onların size bakarken “Niçin?” diyen gözlerinin yangınlarında, dudaklarının burkuluşunda, ellerinin tırmalamak istiyor zannedilen hareketlerinde yahut donuk ve kara bir uyuşukluğun içinde kendi kendisine hıncını kemirerek zehirlenen varlıklarında o sese karşılık veren bir haykırış var gibidir: Yalan! Burası dinlenme döşeği değil, ıstırap, mihnet ocağıdır. Başka türlü olsun diye düşünülmüş, uğraşılmıştır, fakat ne yazık ki bütün yapılabilenler yaranın üzerine ince bir boya sürmekten ileri gidemez.”

Bu sözlerde ne kadar acılık vardı! Burada derin bir merhamet duygusu ile mustarip insanlığın sefaletini ortadan kaldıracak sebepler aranmış, hastaları bir annelik şefkatinin kucağında uyutmak, avutarak aldatmak, kendi kendilerine manevi düşkünlükleri unutturulmak istenmiştir. Ta kapısından başlayan sükûn ve şifa vaadine en ufak teferruatta bile sadık kalmak istenmiş, biçare düşmüş insanlığa karşı sağlıklı insanlığın bir acıma borcu ödenmeye çalışılmıştır. Fakat gördüklerimle anladım ki o zavallıların kaybolmuş benliklerinde kaybolmayan ve vakit vakit uyanıp yaşayan bir his vardır; bir his ki kendi düşkünlüklerinin acısıyla sızlar. Denebilir ki kendi kendilerini görüp anlamaktadırlar ve duygularının kargaşalığı arasında eski benliklerini bulmak için hamleleri vardır. Bundan başka onlarda sağlıklı insanlardan sıkılan, kendi düşüşlerinden haberdar olup da bunun ayıbından ezilen, sizinle beraber yürümek, sizin mıntıkanızın arkasından gidememek, açtığınız ufuklara yetişememek acısıyla bir elem hâlleri vardır ki bütün bu yuvarlanmış ve sönmüş zekâların altında hâlâ yaşayan bir varlığın gözlerinden sanki şu biçare kırık şeye yaşlar döküldüğüne hükmettirirdi. Bunun içindir ki onları daima sıhhatte olanlarla sıkılğan ve çekingen, kendilerine benzeyen felaket arkadaşları ile alışkan ve sokulğan bulurdum.

Burada kendisini sık sık gidip yokladığım eski dostta hastalığın ilerleyişini adım adım takip ettim. Onda hepsinden önce hafıza sönmeye başlamıştı. On, on beş günde bir onu gördükçe geçmişle bağlarının daha gevşeyerek çözüldüğüne dikkat ederdim. Bu günle hiç ilişiği, hele gelecekle ufak bir kaygısı yok görünürdü. Yavaş yavaş lehçesine darlık geliyor, sözleri bulmakta zorluk çekiyordu. Bu sıralarda yutkunup susar, utanarak gözlerini indirirdi. Müthiş buhranlar geçirdiğini, sanki manevi varlığını gittikçe daha derine çekip boğmak isteyen sulardan bir tekme ile çıkmak, nihayet biraz nefes

alabilmek için açık havaya kavuşmak azmiyle çırpındığını söylerlerdi. Fakat tekrar batır ve her defasında daha boğularak, daha aşağılara giderek, benliğini yutup yok etmek isteyen kuvvetle uğraşmak imkânı bulamayarak, sanki ellerini kollarını salıverirdi.

Karşısına oturdum, “Beni dinle!” derdim.

Gözlerini kaldırarak bakardı, dınlemek azmiyle başlardı. Sonra birden, ta gözlerinin içinde sanki acı bir mananın karartısı, “Neye gerek? Pek iyi biliyorsun ki senin arkandan gidemeyeceğim.” derdi.

Ve ben, “Geçen gün geldiğimde...” diye başlayıp o günün bir hatırasını uyandırmaya çalışırken, yavaş yavaş, onun çocuk zihnine sindire sindire söylerken, gözlerine bir siyah bulutun etekleri dökülür ve bakışının bulanık yüzeyinde sanki anlayışı devrilip batardı. Ben yüreğimde bir burkuluşla susardım ve açıkça görürdüm ki onda da burkulan bir şey, sızlayan bir elem vardır.

Benimle beraber hastalarını görmeye gelenler pek çoktu. Çocuklarını arayan kadınlar, kocalarını yoklamaya gelmiş eşler, dostlarını soruşturan sözünde, sevgisinde duranlar, misafir odalarını doldururlardı. Dostumun özel bir odası vardı. Beni oraya götürürlerdi, hatta hastaların teneffüs avlusunda, onların arasında dolaşmaklığım bile müsaade edilmek suretiyle bir imtiyaza sahiptim. Bir gün dostumun odasında onu yine söyletmeye çalışırken yanında birisiyle müdür tabibin geçtiğini gördüm. O beni selamlayarak:

“Müsaade eder misiniz?” dedi. “Size memnun olacağınız birisini tanıtayım.”

Yanındakiyle beraber girdiler ve onu bana göstererek:

“Doktor Charcot!”² dedi.

2 Jean Martin Charcot, Fransız nörolog. Nörolojinin babası olarak bilinir. Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud’un hocalığını yapmış ve psikanaliz üzerine ona ilham vermiştir. Histeride ilk hipnozu kullanan kişidir.

Birdenbire kendimi toplayamadım. Bu ancak kırk yaşlarında, pek temiz giyinmiş, sakallarına bıyıklarına biraz kır düşmüş, düz ve arkaya doğru taranmış saçları ensesine kadar uzamış, uzunca boylu, güleç yüzlü bir adamdı.

“Charcot! Charcot!”

Meşhur Fransız akıl hastalıkları uzmanının ismini taşıyan bu adam onun ailesinden miydi? Müdür tabip onu bana daha ziyade anlatmak için izah etti:

“Meşhur Fransız âlimi! İstanbul’dan geçerken bir müddet için bizde misafir oluyor. Burada tetkiklerini ve gözlemlerini genişletmek istiyor.” dedi.

İkisi de dostumun yatağına ilişerek oturdular. O zaman söylemeye başladı:

“Evet,” dedi, “burada beş on gün kalmak ve hastaları birer birer yoklayıp haklarında malumat almak istiyorum.”

Pek güzel Türkçe söylüyordu, daha doğrusu anlaşılıyordu ki bu bir Türk’tür. O hâlde niçin Charcot? Hâlâ kendimi toplayamamıştım. Yalnız kalınca müdür tabipten sormak üzere sabrederek onu dinledim. O gülerek ve gözünün ucuyla hasta dostumu işaret ederek devam etti:

“En fazla bana merak veren sizin dostunuzdur. Onu gözlem altında tutuyorum. Hatta bunun ta yanı başındaki bitişik odayı aldım. Beş dakika bana uğrarsanız zapt ettiğim gözlemleri gösteririm... Hele bu gece...”

Aşağısını anlatıp anlatmamak lazım geleceğinde tereddütle, müdür tabibe baktı, gözleriyle ondan izin aldı:

“Bu gece sizin dostunuzun başına gelenlerden haberiniz yok.”

Başımı çevirerek dostuma baktım ve onu her vakitten daha yorgun, daha düşkün gördüm. Demek bu gece onun başına her zamankinden başka şeyler gelmiş olacak.

Charcot devam etti:

“Evet, bu gece ne oldu, neler oldu.”

Ve buna fazla manalar anlatmak isteyen bir gülümsemeyle söylerken sağ gözünü, “Ne demek istediğimi anladınız a,” diyen bir ifadeyle kırıpıyordu.

Birden yanımda dostumun kızdığına, bir köpürüşle soluduğuna dikkat ettim. Öteki aldırmadı, alaycılığında devam ederek:

“Ayıp değil a!” dedi. “İnsan hâli bu. Ne olur ne olmaz, bazı defalar insanın deliliğine hükmettirecek hâlleri vardır.”

Bu sözleri kesik kesik, sanki aralıklarla bir takım saklı manalar sıkıştırarak, karşısındakinin üzüntüsüyle eğlenmekten zevk duyan bir şakacı hazzıyla gülerek söylüyordu. Demin sorgularımın zekâsında bir ışık uyandıramadığı dostum, birdenbire, kıpkırmızı, ayağa kalktı. Gözlerinde bilinemez nereden çıkıp tutuşmuş bir ateşle, Doktor Charcot’ya baktı:

“Deli sensin!” dedi.

Ve çevrilerek, bir söz söylemeye kuvvet bulamayarak, sanki zekâsı bu son sarf olunan hamleyle büsbütün tükenerek duvara döndü. Ne onları, ne de beni görmek istemiyordu.

Charcot? Charcot?

Hep beynimin içinde bu isim çarpıyordu. Bir Türk olduğunda şüphe olmayan bu adam belki bu lakapla tanınmıştı. Asıl ismi neydi acaba?

O, dostumun hiddetinden bıkkın görünmedi. Gülüyordu:

“Zavallı genç!” dedi. “Hakikatten haberdar değil. Dün gece pek fenaydı, yine buhran geldi. Odalarımız yan yana değil mi? Bir aralık hemen oracıkta, bu odada bir şeyin yuvarlandığını işittim, kulak verdim, onu düşmüş zannettim. Sonra tepinmeye, duvara vurmaya, bağırmaya başladı, etraf-

tan koştular. Bereket versin, vaktinde yetiştiler. Yoksa hasta-neyi hepimizin başına indirecekti.”

Gölerek sölýlerken birden sesini indirdi. Sanki müdür tabibe iřittirmek istemeyerek, bařı büsbütün benden yana çevrilmiř:

“Ben de korkumdan sakır sakır³ titriyordum,” dedi, “ya ben de böyle olursam, ya bende de buhranlar olur da böyle bağıırır çırpınırsam o zaman deli olduğuma kanaat etmek lazım gelecek diye...”

Ayağā kalktı, beni kolumdan yakalayarak ayağā kalkmaya mecbur etti. Koluma girdi, odadan dışarı çıkarmak için sürüklemeye başladı.

Artık anlamıştım. Bu bir zavallı deliydi ki kendisini Charcot zannediyordu. Yardım istercesine müdür tabibe baktım. O bana işaret ederek anlattı ki korkacak tehlike yoktur. Böyle, onunla kol kola dehlizde yürüdük. Müdür tabip de bizi arkamızdan takip ediyordu.

O sıkı sıkı koluma yapışarak:

“Ah bilseniz,” diyordu, “bu korkuyla nasıl bir azap içindeyim. Hâlbuki ben burada gözlemlerimi zapt etmek için misafir ediliyorum. Geceleri her gördüklerimi yazmakla meşgulüm. Gözüme uyku girmiyor. Burada ne kadar deli varsa hepsiyle ayrı ayrı düşüp kalkıyorum. Bir büyük kitap yazacağım. Bir kere onun sermayesini toplamak işi bitsin, o zaman gidip Büyükkada’da çamların arasında bir evde kitabımı yazacağım. Zaten o güne çok bir zaman kalmadı. Fakat bu deliler arasında bulunmak, onların içinde yaşamak o kadar tehlikelidir ki tasavvur edemezsiniz. Yahut pek iyi tasavvur edersiniz. Zaten bütün insanlar az çok deli değıl midir? Bu bir ölçü meselesidir. Terazinin gözü bir tarafa fazla sarksın, derhâl bozulur. Belki siz de biraz delisiniz! Bakayım gözlerinize...”

3 (ses taklidi söz) Çok kuvvetli ve aralıksız titremeyi anlatır.

Bunları söylerken müthiş bir merakın heyecanlarıyla parıldayan gözlerini gözlerime diyor, söylediklerini nasıl dinlediğimi, hakkında ne düşündüğümü bilmek isteyen bir azapla soluyordu. Birden gözlerini gözlerimden ayırarak yere baktı, sustu, bakışını çevirip arkadan gelen müdür tabibi gördü ve gözünün ucuyla onu bana işaret ederek:

“O da delidir. Burada yaşayıp da deli olmamak mümkün müdür? Ne dersiniz; o da benden şüphe etmiyor mu?”

Yine benim dostuma döndü:

“Sizin dostunuz zavallı genç, kendi hâlinde hiç haberdar değil. Buraya hava değişimine gelmiş zannında! Hava değişimi! Şifa evinde hava değişimi olur mu? Olsa olsa buraya benim gibi fennî tetkiklerde bulunmak için gelinir, değil mi?”

Kolumu sıkarak bu sorunun cevabını bekledi.

“Değil mi?” diye tekrar etti. “Bende hiçbir şüphe uyandıracak alamet gördünüz mü?”

Kolumu kurtararak:

“Şaka ediyorsunuz.” dedim.

Bugün buradan çıkarken boğazımda tıkanan bir düğüm vardı. Kendi kendimden emin olmak ihtiyacıyla eve döndükten sonra Max Nordau’ın⁴ “Dışarıdan Görülünce”⁵ kitabını bir daha okudum.

4 1849-1923 yılları arasında yaşamış olan Macar fizikçi, yazar ve eleştirmen.

5 Bu kitap Alman hâkiminin Fransız edip ve şairlerini birer birer tetkik ederek deliliklerine hüküm verdiği bir eserdir. (yazarın notu)

BÜYÜK ADAM

Babasını sever miydi? Buna, “Evet, severdi.” denemez. Onun için duygusu sevgiden daha fazla bir çekinme, bir ürk-meyle anlatılabilirdi. Annesinin büyük bir konaktan çıkma bir besleme olduğunu şöyle böyle, henüz sekiz yaşının yeti-şebileceği bir anlayışla öğrenmişti, babasına gelince... Onun ne olduğunu pek iyi bilmiyordu, yalnız büyük bir adam oldu-ğuna inanmıştı.

Beslemelikte edinilmiş huylarını kocasına karşı bütün davranışlarında da kullanan annesinin onu soyup giydiri-şinden, yemekte yerinden ikide birde kalkıp bardağına su koyuşundan, yere düşen havlusunu alıp dizlerine yerleştirir-şinden, her sözüne, “Peki efendi! Evet efendi!” deyişinden başlayarak evin içinde babasının somurtkanlığına kim bilir nerede ne büyük işler başardıktan sonra köşe minderinde yan yatarak çatık kaşlarla, süzük gözlerle yorgunluk alışına kadar her şeyle anlamış ve inanmıştı ki babası büyük bir adamdır.

Aralarındaki bağlarda da bir babalık ve oğulluk ilişkisi yoktu; babası onu-sevmiş, okşamış, öpmüş müydü; bunu bil-mezdi, kendisi de onun büyüklüğünün uzağında dolaşmaya öyle alışmıştı ki bunu düşünmezdi bile... Babasının ne diz-lerine çıkmış, ne başını göğsüne dayamıştı; onun kokusunu bile bilmezdi, onun hakkında yalnız bir duygusu vardı, onu bir büyük adam diye tanımak ve bununla övünmek...

Bu, kendisinin yüreğinde bir baba için duyulmak üzere bi-rikmiş ne varsa onları duyurmaya yetiyordu. Onu küçücük evlerinden çıktıktan sonra yürürken, bekçiye, köşede bakka-

la, komşuları terlikçiye, hatta ilk mektebin, kendi mektebinin kendi öğretmenine selam verirken gördükçe göğsünün içinde kabaran bir kıvanç olurdu.

Babası neydi, ne yapardı, bütün gününü nerede ne işlerle geçirirdi? Bunu pek iyi bilmezdi ama onun bir memur, şu hükümet dedikleri makinenin, her işin yolunda dönüp işlemesine pek büyük yardımı olan bir tekerleği bulduğuna inancı vardı. Sokaklarda, şuradan buradan geçişlerinde, büyük konaklarda, yüksek binalarla kendi küçücük, bir tarafına yaslanmış, kapkara evleri arasında bir ölçü yapmamış, buralarda kimlerin yaşayabileceklerini, onlarla kendi babasının arasında nasıl bir açıklık kalabileceğini düşünmemişti. Yalnız annesiyle birlik çıkışları olurdu, büyük binaların önünden geçerken başını kaldırır, bakar, babasının ağzından ikide birde “daire” diye çıkan söz için: “Burası olmalı.” derdi. Kim bilir, babası orada ne yapıyor? Bütün bu sokakları dolduran kalabalık, gürültü, birbirine çarpamadan dönüp işliyorsa, bütün bu hayat kurumunda düzen bozulup kırılarak parçaları dağılıveren bir şişe gibi yerlere serilip dökülmüyorsa, bunu babasının ellerine, onun büyük başının içinde işleyen düşüncelerine borçlu olmalıydı. Bunu küçücük zihninin sisleri arasında düşünürken çatısından kaldırımına kadar gözleriyle yokladığı o büyük binaların bir tarafında babasının gölgesini göreceğini umardı. Ve sevmediği, hatta sevmediği için kendisine biraz da hınç duyduğu bu adam hakkında yüreğinde başka türlü bir duygu, bir övünme, böyle bir kimsenin oğlu olmaktan doğan bir sevinç kabarır ve bu duygu sevgi duygusundan boş kalan yeri doldurmuş olurdu.

Daire? Bu ne demektir? Nasıl bir yerdi ki bütün iplerin uçları gelip orada toplanırdı ve bu uçlar babasının parmakları arasından geçirdi?

Bunu kendi kendisine büsbütün açık değil, ancak şöyle böyle sezilen, bir karartı arkasında beliren bir sorgu gibi düşünürken babasının şişkin karnı üzerinde düğmeleri iliklenmiş

ceketiyle, elinde bastonuna dayana dayana, koltuğunun altında sıkıştırılmış koca cüzdanıyla -bunun içinde dört beş köfte yahut iki lop yumurta, biraz kaşkavalla¹ iki dilim ekmek olduğunu bilmekle beraber- ağır ağır, olanca büyüklüğünü ve kafasının içindeki işlerin yükünü zor taşıyorcasına sallana sallana yürürken, etrafına selamlar dağıtıyorken görür gibi olurdu.

Bir gün akşam yemek bittikten sonra annesi korkak bir sesle babasına ertesi gün için yapılacak bir işi anlattı; o, kaşlarını çatarak, dudaklarını şişirerek, gözlüğünü burnunun üstünden çıkarıp süzük gözlerle sanki daha iyi anlamak için dik dik bakarak, sordu:

“Olur, gidersin ama oğlanı ne yaparız? Mektep kapalı, onu yalnız bırakmak doğru değil...”

Annesi korka korka, yalvarırcasına:

“Acaba?” dedi. “Yanınıza alsanız da daireye götürseniz olmaz mı?”

O dakikaya kadar söylenen sözlere pek dikkat etmeyen çocuk bu daire sözünü işitince yüreğinde bir çarpıntı duydu ve gözlerini kaldırarak babasına baktı.

O, biraz düşündükten sonra:

“Olur,” dedi, “yalnız kılığına kıyafetine biraz çekidüzen vermeli...”

Çocuk bu gece uyuyamadı, artık şu sözün ne demek olduğunu anlayacak, babasını orada görecekti, onun ne büyük adam olduğunu öğrenecekti. O gün bayramlık giysilerini giydi, saçlarını taradı, başında mektep kasketi daha eğrice, daha sevimli bir biçim aldı.

Baba oğul beraber yan yana yürüdüler, uzun uzun sokaklardan geçtiler, artık çocuğun bacaklarında bir gevşeklik

¹ Tekerlek biçiminde yumuşakça bir peynir çeşidi.

başlamak üzereyken bir yan sokağa saptılar, bir basıkça eve girdiler, babası kapıda duran adama, şapkasının kenarına dokunarak selam verdi, o elinden bastonunu alıp bir tarafa yerleştirirken: “Eyvallah!” diye karşılıklıta bulundu, karanlık bir yerden geçtiler, çocuk içinden “Burası nedir acaba?” diyordu, bir odanın açık duran kapısından girdiler. Babası başını epeyce eğerek, ta dipte, pencereğin yanında büyükçe bir masanın başında oturan genç bir adama selam verdi, o önünde kâğıtlardan gözünü ayırmayarak hafifçe bir selamladıktan sonra ta kapının yanında bir masanın üzerine cüzdanını attı, bir eski boş iskemleyi odanın kenarından çekip masanın duvar tarafına koyduktan sonra oğluna:

“Sen şurada oturursun, beklersin.” dedi.

Kendi de yerleşti, masanın bir gözünden büyükçe bir defter, bir başka gözünden bir küme kâğıdı çıkardı.

O zamana kadar yazı yazan ve onların geldiklerini ancak şimdi görmüş gibi başını kaldırarak bakan birisi sırtarak:

“Vay, efendim, günaydın.” dedi. “Biz de merak edip duruyorduk. Nasıl oldu da her gün erkenden damlarken bugün geç kaldı, diyorduk. Meğerse mahdum² beyefendiyle berabermiş. Ne kadar olsa çocuk ayağı... Maşallah, ne kadar da büyümüş, serpilmiş, bu genç yaşta böyle evlat yetiştirmek, herkese nasip olacak bir nimet değil, hayrülhalef³ desenize... Değil mi, başefendi?”

Başefendi denen o dipteki genç gözlerini kâğıtlarından kaldırdı ve gülerek:

“Küçük bey, babasına tıpatıp benziyor. Hele kasketi de ne kadar yaraşmış!” dedi.

O zaman çocuğun aklı başına geldi, kasketini çıkarmayı nasılsa unutmuştu, hemen eliyle onu kavrayıp çıkardı; fakat

2 Erkek evlat, oğul. (Kelime bu anlamı Türkçede kazanmış olup daha çok saygıya değer insanların erkek çocukları için hürmet ifadesi olarak kullanılırdı.)

3 Hayırlı evlat.

kıpkırmızı, nereye koyacağını bilemeyerek dizlerinin üzerinde tuttu ve öylece kaldı.

Babası gözünün bir ucuyla çocuğu göstererek ve başefendiye bakmaya cesaret edemeksizin “Günaydın!” diye başlayan ve zevzekçe hep sırtan adama:

“Alayın sırası değil!” dedi.

Fakat alay hep öyle devam etti.

O zevzekçe adamdan başlayarak sıra ile başefendiye kadar hep birer birer ona takılıyorlardı; bir aralık babası gözlüğünü takarak hokkasına baktı.

“Buna gene kum koymuşsunuz! İnsaf be yahu!” dedi.

Hep birden kakahayla güldüler. O iki elleriyle çocuğu göstererek:

“Tam sırasını bulmuşsunuz!” demek istedi.

Hokkayı temizlemek için yerinden kalktı, dışarıya çıktı. Tam bu dakikada o zevzek adam kapının öte tarafında oturan, ancak yirmi yaşlarında bir gence:

“Haydi!” dedi.

Gene elinde bir kâğıtla yerinden fırladı, öteki de masasından kalkıp geldi, babasının cüzdanını aldı, içinde ne var ne yok hepsini çıkarıp yerine buruşturulmuş kâğıtlar tıktı ve sanki hiçbir şey olmamışçasına cüzdandan aşırıdıklarını alarak tekrar geçip yerine oturdu.

Elinde kâğıtla çıkan genç de geri geldi:

“Oldu.” dedi. “Hiç farkında değil...”

Bütün bu şeyleri pek iyi anlamayarak fakat yüreğinde derin bir sızlayışla gören çocuk, o zaman babasının elinde temizlenmiş hokkayla ve parmakları mürekkeple simsiyah olmuş döndüğünü gördü.

Ve gene gördü ki, babasının ta arkasında, ceketinin altında, oturulacak yerin biraz üstünde, kalın bir yazı ile bir kâğıt var. Ve okudu: “Günaydın...”

O zaman elini uzattı, kâğıdı koparıp attı, babasına göstermeden. Sonra eğilip, hıçkırıklarını zapt ederek babasının kulağına, birinci defa olarak sevgi anlatan bir hitapla:

“Babacığım,” dedi “bana izin veriniz, daireyi gördüm, şimdi eve döneyim. Yemin ederim ki uslu uslu oturur, derslerime çalışırım.”

O da böyle alayla başlayan güne çocuğun şahit olmamasını istemiş olacak ki hiç ses çıkarmayarak evin anahtarını cebinden çıkarıp çocuğa verdi.

Eve girdikten sonra, merdivenden koştu, yatağına gitti, yüzükoyun kapandı, o zamana kadar zapt edilmiş hıçkırıklar birden taşıtı, saatlerce ağladı, ağladı, sonra uykusuz geçen gecesinden kalan bir yorgunlukla derin derin, fakat hep göğsü körüklenerek uyudu.

Birden, babası, o büyük adam, bir tarafına iğne batmış bir balon gibi boşaldı; birden kökü kurumuş bir ağaç gibi yaprakları sarktı, söndü, döküldü. Ve daire kâğıttan yapılmış bir ev gibi tutuştu, yandı, külleri savruldu.

Fakat o zaman babası için hiçbir vakit duymadığı bir sevgi ile yüreği dolarak uykusundan uyandı ve akşam o eve dönünce, cesaret etti, yanına gitti, birden kucağına atıldı, iki kollarıyla babasının başını kavrayarak yüzünü yüzüne sürdü, öptü ve birinci defa olarak babasının kokusunu duydu.

HAZİN BİR CUMA

Balkan Savaşı'ndan birkaç ay evveldi. O zamana kadar memleket sarsıntılar içinde kıvranmış, bütün yürekleri korku veren bir geleceğin titremeleri, bütün gözleri karanlık bir günün sisleri bürümüştü. Hep bekliyorduk. Neyi? Bilmiyorduk, fakat o kadar kötü vakalar içinde öyle ümitsizlikle dolmuş idik ki iyi olarak hiçbir şey bekleyemezdik.

Benim de en çok kara duygulara boğulduğum bir cuma günüydü, parlak bir bahar günü, bir vesile ortaya çıktı. Şişli'den Okmeydanı'na, oradan deniz kenarına, sonra sandalla Eyüp'e, iskeleden camiye gitmek vesilesi.

O gün, yaşadığım günlerin en acılarından biri oldu ve duygularımı aşağıda okunacak yazılarla zapt etmek istedim.

Camiye girdim, ta yukarıda تنها bir yer buldum ve kafesin arasından baktım. Namaz vaktine yarım saatten fazla bir zaman vardı, biraz sonra toplanacak cemaatin ilk akınları, tek tük, şurada burada, yavaş yavaş gelip, gözleriyle bir yer seçerek ya bir duvar kenarında ya minberin eteğinde yahut ta oraya, ağır hareketlerle, sabırlı bir vaziyetle, uzun bir müddet yerini değiştirmeksizin aynı noktada kalmaya karar vermiş bir ifadeyle oturuyorlardı.

Okmeydanı'ndan başlayarak denize, oradan başlayarak Eyüp iskelesine ve oradan da ta cami avlusuna kadar bütün yolları dolduran sefalet ve miskinliğin hazin manzarasından sonra bu sükûn ve sükût bucağında bütün yürüyüşlere birer

gölge kayışını veren insanların silinip kayarak rüya hayalleri şeklinde yürüdükleri bu cami içinde birkaç duygulanma dakikası yaşamak istedim, gözlerimi kapayarak buraya kadar görülmüş şeyleri bir toplam hâlinde toplamak, duygularımı ayıklamak ihtiyacıyla durdum ve her şeyden evvel kalbimde derin bir acı duydum.

Başından sonuna kadar bütün görülen şeyler, hatta aralarında nadir güzellikler bile teşkil ettikleri tezatla, tamamen ya çirkin ya acıydı. Gözlerimin içinde yalnız çamurdan, harabeden, büyük ve soluk şekillerle renklerden, harap ve sefil bir insan kümesinden, kendisini manasız bir güzel hava heyecanında unutarak bütün mahrumiyetlerini, kederlerini, illetlerini bir duymamazlık içinde seren kötü bahtlı bir halkın sefalet hayatından bir toplam vardı.

Alınan gıdanın azlığını gösteren soluk benizleriyle, çıkık omuzlarıyla, yuvarlak sırtlarıyla cılız vücutları akşam eve, mevsimin henüz soğuk rüzgârından kim bilir nasıl hastalık tohumları toplayarak, dönecek çocuklar, daima bataklık, daima kokmuş sokaklardan hava almaya çalışan basık ve karanlık evlerin kafesleri arkasında günlerden, saatlerden habersiz bir kasvet ömrünün birbirine benzer eteklerini düren kadınlar, daha sonra, bütün bu çürük, yıkık, renk ve şekli bir küf kokusu getiren mahalleler içinde, her şeyi yandıktan, kül olup bittikten sonra artık dünyada hiçbir şey beklemeyen, hiçbir emel beslemeyen, bir feragat ve teslimiyetle, yangın yerinde hayatının emel ve hayal küllerini çiğneyenlere mahsus bir edayla, çökük omuzlarını, sarkık kollarını dolaştıran ihtiyar ve genç, ekseriyet üzere hem genç hem ihtiyar erkekler, bütün bu mahrum halk, kazaya uğramış bir gemiden yürek darlığı ve sıkıntıyla atılıvermiş gibiydiler.

Sandalda bir rahatlama dakikası hissetmiştim, en evvel başımın üstünde gök, gözlerimin altında deniz, bu iki mavi beni bir dakika uyuşturmuş, sızlayan noktalarıma bir duygusuzluk vermişti; fakat tekrar, etrafından Haliç'e doğru dökü-

lup akıyor zannedilen, gya korkunç bir afetle yıkılıp tekerlenerek, sefil ve dağınık bir yığın siyah enkaz gibi yuvarlanıyor vehmini veren o fakirlik ve elem levhaları, bilinemez nasıl garip güzelliklerini beraber sürükleyerek, öldüren hastalıklarının korkunçlukları içinde vahşi bir güzellik peyda eden veremli kızlar gibi beni sardı, daha sonra iskeleden cami avlusuna kadar, mezarların arasından, bu güzel bahar gününü alkışlamaya çıkmış kadın yığınları, bu binlerce ciğerlere bir an için isabet eden g ne le dirilmeye çalışan insan g lgele-ri, mezarlarla kucak kucağa bir kavu ma hayatı yaşıyan bu insanlık bende ko mak, kaçmak, uzaklara, bütün bu görülen şeyler bir daha görülmeyecek bir uzaklığa kadar gitmek ve yere kapanarak bu mahrum hayatın hatıralarının resmini göz-lerimden boşaltmak ihtiya ını veriyordu.

Nihayet, burada, caminin bu تنها köşesinde, bir kafe- sin arkasında, ba ımı mermer direğin soğukluğuna dayaya- rak, bir teselli bulmak istedim. Bekledim ki bana me ul bir semtten, mahiyeti zihnimde beliremeyen bir yükseklikten bir tesellinin havası gelsin.

Birden, namaz vaktini bekleyerek camiye mensup hafız- lardan biri, m ezzinlere mahsus mahalden okumaya ba ladı. Gözlerimi a arak baktım; onun edip ve vakur bir hâli, bir kıyafeti, güzel bir yüzü vardı; seyrek ve sarı sakalı ile yarı kapalı gözleri bütün hâline derin bir kederin ifadesini veri- yordu. Cana yakın ve tesirli bir sesle, yavaş yavaş, okuduğu- na refakat eden bir ciddiyet ve samimiyetle devam ediyordu. Birden, bende toplanmış duygulanmalardan sonra, bu kederle, ruhumun derinliklerinde bir titreme duydum.

Şimdi cami yavaş yavaş doluyordu, dalgın gözle bakıyor- dum; hiçbir ses yoktu, bütün hareketlerde hep o bir g l hâli vardı ve bütün ba lar eğiliyor, bütün sırtlar kamburlaşıyor, bütün bu cemaat belliydi ki yüreğinin içinde türlü karışık elemelerin toplamıyla sanki kıvranarak b z l yordu. Onlar da ruhlarının sisler altında uyuyan matemlerini dinleyerek, bu

okunan şeyin manası takip edilemeyen fakat herkesin kendine göre kendi tarafından tercüme edilen yükseklikleri arasında, ifade edilmesine, bir şekil verilmesine imkân bulunamamış acıların ifadesini bularak, onda hiçbir şiir ve musikin yorumuna yetişemeyeceği dertlerin tercümelerini, şerhlerini ve aynı zamanda teselli eden ve ferahlık veren hamlelerini duyarak, varlıklarının en derinlerine kadar uyuyuyorlardı.

Bu dertli ve elemli halkın, bütün buraya bir matem hayatının yanında bir dua arzusuyla gelmiş biçare insanlığın üzerine, ta yukarıdan bir kerem bulutu yırtarak dökülüyor zannedilen o ses, güya ağır ağır rahmet ve şefaattamları serpe serpe iniyordu. Ne ifade ediyordu? Bunu düşünmeye ihtiyaç yoktu. Ondan öyle bir ihtisas toplamı yükseliyordu ki her kalp onda ihtiyacını bulabilirdi. Onda vaat ve teselli, niyaz ve temenni, ümit ve kurtuluş vardı; ondan sabır ve tahammül, bekleyiş ve teslimiyet alınırdı ve bu rahmet ve şefaattamlarından altına her uzanan kâseye ihtiyaç olan deva damlarıydı.

Birden bende bu sesin manası daha yükseldi, daha genişledi; gözlerimi tekrar kapadım ve hayalimde caminin duvarlarını açan, kubbesini kaldıran iki nurdan kol gördüm. Göklere kadar uzanan, bütün kuzey ve güneyi, doğuyu ve batıyı geniş bir merhamet kucağına davet ediyormuşçasına genişleyen bu kolların arasında alay alay mazlum bir insanlık gördüm.

Onlar hep boyunlarının üzerinde gittikçe daha ağır bir boyunduruk sürükleyen, hep dudakları bir mahrumiyyetin azabıyla kilitlenmiş, hep başları düşük, hep omuzları çökük, sonsuz bir hicranın ıstırap yükünü çeke çeke, küme küme bu kolların arasına sığınmaya geliyorlardı.

Şimdi çıplak ayaklarla, arkalarında beyaz gömleklele Fas'tan Mısır'a, Cava'dan Hint'e, Kâşgar'dan Taşkent'e, Basra'dan Kosova'ya kadar hayattan bütün kara bahtının hissesi inlemekten ve sızlamaktan ibaret kalan bu mazlum

insanîyet gelip bu sığınılacak yerde toplanırken hep birlik ağlıyor, aczini, sefaletini, ümitsizliğini ve mahrumiyetini, derdini ve elemiini bir matem haykırışı içinde tekrar ediyor ve bu inilti ve ıstırap nağmeleri sanki hepsi birleşerek o sesin içinde toplanıyor, o ses hepsinin birleşmiş bir şikâyeti oluyordu.

O zaman bu seste bir yakınma ve ona refakat eden merhamet ve şefaât dileyici bir ifade belirliyordu.

Sanki buraya kadar gelip dikilen bir bayrak altında, bu dakikada bütün dünyanın başı eğik ve kanadı kırık çocuklarını toplayan, merhamet ve şefaâtle dolu bir kucak içine alan kollar gittikçe uzanıyor, parmaklarının ucundan derin bir acının titremeleri akarak gökleri yara yara yükseliyor, bir adalet ve merhamet kürsüsünün etek uçlarını yakalamak istiyordu.

Artık sesin şikâyetinde dolgun ve taşkın bir mana vardı; bütün zamanları ve mesafeleri kaldırıp hepsini bir küme içinde yoğurarak, bu muhtelif devirlerden, bu muhtelif iklimlerden toplanıp gelen o debdebeli felaket menkıbesinden yalnız bir yakınma ahengi çıkararak hepsini birden, nihayet taşıvermiş bir heyecan içinde döküyordu.

Sesin düğümlenen hıçkırıkları, taşan gümbürtüleri, boğulan ağlamaları vardı ve önce bir kerem bulutundan sakın damlalar şeklinde düşerken şimdi sanki bütün göğü kaplayan ve birden bire yırtılıp boşanan kara bir buluttan bir çağlayan heybetiyle taşarak her şeyi dalgalarına boğmak ve alıp sürüklemek, götürüp uçsuz bucaksız denizlere atmak istiyordu.

Silkinip bu hayalden çıktım, göğsümün üstünde bu çağlayanadan serpilmiş damlaların serinliği vardı...

BİR GÜN İÇİNDE¹

Balkan Savaşı'nda yurt en acı günlerini yaşamıştı. Bu savaş başından sonuna kadar hep o zaman yurdu elinde tutan hükümetin idareden, tedbirden, tanzim ve tertip fikrinden uzak olan aczi neticesiyle yüreklerde en derin yaralar açtı. Kâğıtlarımı karıştırırken bu yaralardan birinin kanayan bir yazısını buluyorum. İnsan bunun yanına dünün Sakarya'sını, İnönü'yü, bu günün bir saat düzeniyle işleyen asker hayatını koyunca iki idarenin arasındaki farkın büyüklüğünü ölçmeye kuvvet bulamıyor.

Bir gün içinde kaç facia levhası! Bütün gün yalnız ölümün korku düşünceleriyle yazılmış bir facia ki sahnesine sığamarak taşıyor. Düşünüyorsunuz ve diyorsunuz ki bu sahne, asıl ötede koca bir memleketin geniş sahasında yüz binlerce insan tarafından oynanan, çelikle, ateşle, kanla, dumanla yazılmış korkunç kasidenin bir küçük mısraıdır. O zaman içinizde bütün bu hakikatlere inanmamak isteyen, onları inkâr eden, güllelerin yağmurları altında parçalanın vücutları, ateşlere yedirilen köyleri, süngülerle delinen kadın ve çocuk kümelerini, açlığın, çamurun, ateşin arasında kıvranan insanlığı, oyun bitince dudaklarında bir tebessümle ayağa kalkacak zannettiren bir şüphe uyanıyor. Vahşete meyyal bir şairin cehennemî hayalinden çıkmış bu mümkün bir şeye benzemeyen facianın üzerine perde inince geniş bir istirahat nefesi alarak onun kâbusundan kurtulmuş olmak lezzetini duyacaksınız zannediyorsunuz.

¹ *Tanin*; 12 Zilkade 1331(1913); nr. 1727, s. 3-4.

Yine evime, bir daha sokağa çıkmamak azmiyle girdim ve panjurlarımı kapayarak şimşeklerden kaçan sinirliler ürküntüsüyle kendimi karanlıkların uyuşturucu kucağına teslim etmek istedim. Sanki gözlerimi kapamak ve böylelikle görülmüş şeylerin anılarını söndürmek ihtiyacının altında durdum. Bir sarhoş gibiyim; beni bağırmaya, kıvranmaya, etrafımı ısırp kemirmeye sevk eden bir sarhoşluk deliliğiyle vahşi bir sarhoşum. Ve her kötü sarhoşluğun sabahında, ağır baş ağrısı ve ıstırap sabahında tekrar başlamamaya yemin eden ve her akşam tekrar zehirlenmeye koşan bir müptela zaafıyla işte kaç defadır evimde kapanmaya, bir daha dışarı çıkmamaya yemin etmişken hep yine çıkıyor ve daha fazla zehirlenip kavrulmak için garip bir azap ihtiyacının arkasına katılarak sokak sokak dolaşıyorum.

Bu gün en evvel bir kümeye tesadüf ettim. İstasyona yakın bir sokak başındaydılar. Birbirine kuvvet vermek istiyorcasına topluca fakat karmakarışık, hepsi perişan kıyafetleriyle ve ölümün ilk soluğu ile solmuş yüzlerinde derin bir teslimiyet manasını taşıyarak, sallana sallana, hemen oracığa birden ve birlik yıkılıp düşüvereceklermiş zannını veren bir hâl ile yürüyorlardı. Arkalarında bir genç, bütün bu ölüm ve yas manzarasının arasında dinç gençliğinin neşesinden hiçbir şey kaybetmeyen bir güzel çavuş şu hasta takımına bağlıdı:

“Dur!”

Onlar yine sallanarak ve asker intizamı ile değil, birer ikişer saniye ara ile durdular; gözlerinin camlanmış bakışlarıyla çavuşa baktılar. O, yol arayan bir ifadeyle yana ve aşağıya sapan caddeleri hesaplayarak düşünüyordu. Hastalardan biri, durunca yürümekten alınan hızı kaybederek çömeldi; bir başkası itilip kalkılmayacağından emin bir itimat ile kendisine en yakın bir arkadaşın, diğer bir hastanın omuzuna elini koydu, bir üçüncüsü toprağın üstüne bayağı oturdu.

Nihayet çavuş karar verdi:

“Sağınıza yürürsünüz, sonra aşağıya doğru inersiniz...”

Ve fazla bir tedbir eseri olarak ilave etti:

“Yolunuzu şaşırırsanız iskeleyi sorarsınız...”

Daha sonra, kim bilir nasıl bir düşünce ile elini uzattı, parmağını birer birer gezdirerek saydı:

“Bir, iki, üç...”

Onlar on iki kişiydiler. Çavuş bitirince hastalara haber verdi:

“On iki kişisiniz.” dedi. “Dikkat ediniz...”

Döndü ve galiba başka bir hasta kafilesini hat boyundan toplayıp iskeleye sevk etmek üzere ayrılarak yürüdü. Muhakemesinin nasıl bir sevgiyle bu hesabı yapmaya lüzum görmüş ve bu adedi onlara haber vermişti?

Kaç gündür bütün köy sokaklarında düşüp kalan, yıkılıp devrilen hastalardan başka bir şeye tesadüf olunmuyor. Çavuş sanki onları böyle acı bir ihtimalden sakınmak istemiş, onların tehlikeli yolculuklarına kendine göre bir dille bir selamet duası yapmıştı.

On iki!

Bu sayı nasıl bir kümenin yok olmasından arta kalmıştı? Nasıl bir mahvedici el; genç ve dinç, ümitle, sevinçle dolu bir toplamı almış, ondan nasıl zalim bir hevesin oyunlarını deneyerek bir kayda bağlanmayan kalem darbeleriyle çıkarmalar yaparak, sonunda köyün ıssız bir sokak bucağına on iki harabe yığmıştı?

Ben biraz geride, onları sıkmayacak fakat iyice görebilecek bir mesafede, bakıyordum. Düşünüyordum ki bu on iki sayısı son çıkarma artığı değildi. İskeleye kadar baygınlıklar geçirilerek, duvarlara tutunularak, şurada burada oturup din-

lenilerek ve kim bilir, bazen daha fazla sürüklenmektense hemen oracıkta bir taşın üstüne yatılıp artık büsbütün rahat bir uyku ile uyumak istenilerek, aşılacak merhalelerden sonra iskelede öbek öbek kıvranıp, gelmeyen vapurlara, gidilemeyen hanelere, bulunamayan bir yudum ilaçla bir lokma ekmek bekleyerek ağır ağır sürüklenen sonu yok saatleri, o saatlerin zincirine dolaşan yağmurları, soğukları, rüzgârları, uzun geceleri düşünüyordum. Bu on ikiyi hayalimde iskeleye, iskeleden hastane yatağına, oradan artık köyüne gönderirken hep o mahvedici el tarafından başlanılan çıkarmayı takip ediyor ve titriyordum.

En sonunda, hayalimin ta derininde bir görüşle başka bir ufuk açılıyordu: Bu bir köy evinin karanlıkça bir odasıydı. Onu, on ikinin arta kalanını ocağın yanına oturtmuşlardı. Onun artık bir türlü ısınamayan, daima üşüyen sırtını, başını hırkalarla, sargılarla örtmüşlerdi; gözlerinde donuk bir cam bakışının altında bir daha tutuşamayacak zannedilen sönük bir ışıltı vardı. Başını kaldırmayarak yalnız kirpiklerinin arasından kayan bir endişeyle, geri dönmüş olmasına sevinemediği oğluna dalgın bakan ninesini tetkik ediyor, sonra, öksürmemek için dudaklarını kısıarak, burnunun kanatları açılarak sık sık soluklarla, ocağa kütük taşıyan karısına bakıyordu. O zaman gözlerini kapıyor, sargıları içinde hasta bir çocuk gibi duran başını ocağın duvarına dayayarak işlenecek tarlayı, yapılacak kulübeyi, yetiştirilecek çocukları düşünüyordu. Bunlar kendisinden sıhhat, kuvvet istiyordu. Toprak, o eski arkadaş kendisini bekliyordu. Fakat onu böyle kırık ve düşkün değil, dinç ve gürbüz beklerdi. Etrafını kuşatan çocukları olacaktı. Bilmiyordu ama her hâlde köyün en çocuk zengini babası o olacaktı.

Bu düşünceler kısık dudaklarına uzak bir saadetin gülümsemelerini indirirken o dakikaya kadar zapt edilmiş öksürük birden kopuyor ve onunla sarsılırken elini sallayarak:

“Ocağa bir kütük daha!” işaretini veriyordu. Onun Edirne bataklıklarında alınmış, ciğerlerinin içinde, bir titremesi vardı ki mümkün değil ısınamıyordu.

Çavuş ayrıldıktan sonra bir dakika tereddütlü gözleriyle baktılar. Onlar beklemedikleri bir zamanda kendi hâllerine bırakılmış çocuklar gibiydi. Bu tereddüt dakikasını içlerinden birinin bir cesaret hamlesi kesti. Yere bıraktığı mavi yemeni bohçasını aldı. O vakit, bu işaret üzerine oturanlar kalkarak, birbirini kaybetmekten korkuyormuşçasına, on iki sayısını iskeleye tam teslim etmek isteyen bir kaygıyla yan yana sokula sokula yürümeye başladılar.

Simdi aramızda mesafe genişliyordu. Onlar sokağı döneceler ve gözden kaybolacaklardı. Bir köşeye gelince tekrar durdular. Aralarında bir konuşma, danışma var gibiydi. Yine bu duruş içinde daha dinççe olanlara dayanan, düşmemek için tutunan mecalsizler oldu. Kendisinde arkadaşına ödünç verebilecek bir kuvvet bakiyesi bulan, bu vergiyi esirgemi-yordu. Bunlar ortada miras olarak kalabilen sıhhat sermayesini aralarında birbirine eş hisselerle ayıran, fazla paylardan eksikleri tamamlayan kardeşler gibiydi. Bir aralık ikisi ilerledi, bir üçüncünün koltuklarına girdiler. Ve şimdi biraz daha yavaş, kim bilir ne uzun saatlerden sonra kalkacak olan vapuru kaçırmamak azmiyle, yürüyerek kayboldular.

Ben de yoluma devam ettim. İlk önce istasyona doğru gidecektim, sonra büyük caddeyi inerek iskeleye ve iskeleden yalılar boyunca yol tutarak Fener’e kadar yürüyecektim.

Bütün yolumda hasta kabilelerine tesadüf ettim. Zaten kaç gündür ancak bu görünüyor; getirilip bırakılan, sonra toplanıp götürülen hastalar, arkası alınmayan bir hasta ordusu...

Ve bu hasta ordusu muhtelif müfrezelerinin perişan manzaralarıyla geçerken insanın sabır ve tahammülünü, mantık ve muhakemesini alt üst eden bir hakikat sabit oluyor. Me-

denî hayatın en derin esasını teşkil eden zembereğin bu sa-
vaşta yokluğu, en küçüklerinden en büyüklerine kadar, resmî
ve hususî teşkilatta intizam fikrinin hiçliği...

Büyük caddeden takım takım geçen bu mahzun, boynu
bükük hasta simalarının arasından ilerledim. Bunun içinde
son kuvvetleriyle cesurane yürüyenler, duvar kenarlarına
yaklaşmak için bir dayanak ihtiyacı duyarak sürünenler var-
dı. Üşüyerek kalkan omuzlar, yırtık çarıklarda çamurlara bu-
lanmış ayaklar, soluk ve sökük elbiseler altında adaleleri eri-
miş çıkık kemikler, içlerinde artık bir ümit ışığı parıltımayan
gözlerle bulutlu yüzler, şurada burada bahçe parmaklıklarına,
duvar köşelerine yaslanarak daha yürümek mi yoksa hemen
oracığa düşürmek mi lazım geldiğinde tereddüt edenler,
bütün bu mahşer hayalleri, bütün bu yüzlerce ölü heyulları
takım takım, akın akın geniş caddeyi dolduruyordu.

Yürek parçalayıcı manzara burada en dolgun derecesin-
deydi. Harp, asıl o boğuşma meydanında değil; o kurşunla-
rın, güllerin, süngülerin dehşetiyle, bütün duygular, faci-
aları ve ıstırapları susturan bir buhran içinde hayatı, ölümü
küçümserken değil; asıl burada, şu kenarda acılığını ifade
ediyordu. Burada ölümün kudurganlığı değil, yaşamının
ümit veren sesi işitiliyordu. Ve yaşamak saadetini terennüm
eden bu zeminden o ölüm ve yas kabileleri, ıstıraplarını,
elemlerini sürükleyerek geçerken öyle yürek parçalayacak
bir tezat yükseliyordu ki asıl harbin dehşet menkıbeleri o za-
man anlaşılıyordu.

İskelede bu manzara son şeklini almış oluyordu. Bütün
iskele onlarla doluydu; sonra küçük meydanda, deniz kena-
rında, oraya inen sokak ağızlarında yalnız onlar vardı. He-
men hepsi oturmuşlar, artık buracığa yerleşmişlerdi ve he-
men hepsinin gözleri denize dönmüştü. Oradan işitilecek bir
düdük, görülecek bir dumanı bekliyor gibiydiler. O düdüğü,
o duman onlara hayat getirecek, bu ölüm macerasına son ve-
recekti.

Daha geliyorlardı, daima geliyorlardı. Bunlardan ne kadar vardı, ya Rab! Daha ziyade görmemek istedim; yüreğimde her şeye küsen, her şeyden iğrenen bir kinle Fener'e doğru yürüdüm. Artık hiçbir şeyi görmemek, düşünmemek azmiyle hislerimi boğmak istiyordum; fakat hep, irademin üstünde bir his gözlerimi denize çevirerek ben de o dumanı arıyordum; kulaklarımda daima bir düdük sesi işitmek isteyen bir ihtiyaç vardı.

Öyle zannediordum ki şu saatte kışın acıyarak duran rüzgârlarıyla yağmurları nihayet sabrı tükenip yeniden başlama-
dan evvel duman görünecek, düdük işitilecek olursa bütün o iskelede denizi kollayan gözlere bir yaşamak parıltısı gelecek ve onları tekrar varlığa bağlayacak...

BİR DAHA YOK¹

Onu evvela arkasından gördüm, yüzünden görseydim de birdenbire tanıyamayacaktım. Saray sinemasından² çıkarırken benden iki adım önde yürüyordu, onun önünde de biri erkek biri kız, henüz çocukluktan gençliğe doğru yol almış, iki narin, zarif çocuk vardı. Giyinişleri, yürüyüşleri, hele birbirine sokularak zapt edilmiş kahkahacıklarla konuşuşları öyle hoş idi ki ilk önce gözlerim onlara ilişti, onlardan atladıktan sonra kendisine baktım. Bu da kim oluyordu? Onu sırtından görürken bile hâlimden, tavrından yayılan bir şeyle hissediyorum ki bana büsbütün yabancı değil... Tam kapıdan çıkacakları sırada çocuklara seslendi: Fif!

Fif genç kıza bir tuhaflık yapmakla öyle meşguldü ki işitmedi, o zaman ötekine seslendi: Min!

İkisi birden başlarını döndürünce emir verdi:

“Sağa bükülünüz! Gloria’da³ birer pasta yeriz...”

Kendi kendime, “Tuhaf!” dedim, ben de oraya uğramak niyetindeydim. Demek bu adamı nihayet tanıyarak merakımı halledeceğim. Sesi de bana yabancı gelmedi, kulaklarımın tellerinde pek eski ihtizazlar bana haber verdi ki bu adam bence pek tanınmış birisidir.

¹ *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1935, s. 6.

² Demirören AVM’nin bulunduğu yerde önce 1913’te Luxembourg Sineması yapılır. Bu sinema daha sonra Glorya ve nihayet 1930’larda Saray Sineması olur. Geniş fuayesi ve salonuyla bütün Türk filmlerinin galalarını da ağırlayan sinema, aynı bloktaki Lüks Sineması’yla birlikte uzun yıllar önce kapanmıştır. 2000’lere kadar gelen bina, bir süre önce yıkılmış ve yerine AVM yapılmıştır.

³ İstiklal Caddesi’ndeki Gloria pastanesi.

Tahmin ettiğim gibi çıktı. Orada, ellerimizde birer börek, yüz yüze gelince derhâl, ben onu, o beni tanıyıvermiş olduk, her şeyden evvel bana çocukları takdim etti:

“Yeğenlerim. Küçük kardeşimin oğlu Afif, kız kardeşimin kızı Nermin...”

Fif ile Min’in ne demek oldukları anlaşıldı. O devam etti:

“Ne kadar seneler geçti! Birbirimizi göremedik. Gerçi görmek de mümkün değildi. Ben hep şurada burada sürterek İstanbul’dan uzaklarda yaşadım. Şimdi de, işte üç sene oluyor, Kanlıca’nın malum harap yalısının kuru köşkünde yapayalnız, yine İstanbul’dan uzaktayım. Yalnız haftada bir kere, mekteplerinin tatil günü, gidip yeğenlerimi evlerinden toparlayıp gezmeye götürüyorum...”

Beni şöyle bir muayene gözüyle süzdükten sonra ilave etti:

“Tebrik ederim, hiç değişmemişsiniz...”

Gülümsedim:

“Köy hayatı...”

Ben de onu süzdüm ve daha ziyade gülümseyerek:

“Siz tamamıyla değişmişsiniz, fakat geriye doğru yürüye-
rek! Ne kadar genç olmuşsunuz, ancak otuz beş...”

Pek memnun göründü:

“Evet,” dedi, “üstümden on senelik bir yük attım.”

Birden koluma girdi:

“Bizimle beraber çaya gelseniz! Çocuklara dans etmek vesilesini vermek istiyorum, onları görürken biraz daha gençleşiriz...”

Ve böyle çocuklar önde, biz kol kola, iki adım geride, bir cazla çay veren yerlerden birine yöneldik.

Onu on senelik bir gençliğe geri dönmüş gördüğümden bahsederken hiç de yalan söylememiştim. Tamamıyla dökülmemiş ve beyazlamamış saçları boyanmamıştı ama o kadar derinden kesilmişti ki akla karası pek göze çarpmıyordu. Hele bıyıklar... Ben onu ucu hafifçe bükülmüş bıyıklarla bırakmıştım, şimdi bıyıkların bükülebilecek uçları olmadıktan başka üstünden, altından o kadar alınmıştı ki ihmal edilerek üç gün tıraş olunmamış denebilirdi. Fazla olarak bir de tek gözlüğü vardı. Tek gözlük kullanır mıydı? Hiç hatırlamıyorum. Hele giyişi? Galiba pantolonunun paçaları biraz bolcaydı; ceketin yanları da omuzlarının genişliğiyle tezat teşkil ederek göze çarpacak kadar kasılmıştı. Koluma giren ellerinde sallanan açık kahverenginde -az çok elbisesinin renginde- eldivenleriyle, sağ kolunda asılı kulplu düz hezaren⁴ bastonuyla ve gayet şen, kıvrak, biraz tango ölçüsünde yürüyüşüyle bu dost, iddiasını ispat ediyordu: Muhakkak hiç olmazsa on sene daha gençti.

Hep beraber oturunca... Hayır, yanlış söylüyorum, biz ikimiz oturduk, gençler daha oturmadan oynayanların arasına katıldılar. O zaman dostum, gözünün alışkın bir hareketiyle, tek gözlüğünü attı; cam, şeridinin ucunda yeleğinin düğmesine çarparak sallanırken o iskemlesinin arkasına yaslandı ve dalgın bir gözle yeğenlerine bakarak kendi kendisine söylüyormuşçasına hafif bir sesle mırıldandı:

“Bilmezsiniz, azizim,” dedi, “böyle gençleşirken gençleri böyle önüme katarak onlara bakarken ne duyuyorum. Buna hem acı hem tatlı diyebilirim, karışık bir duygu! Derdini unutmak için sarhoş olmaya çalışan bir bedbaht gibi... Bedbaht, evet, bütün yaşlılar, bütün hayatının sonuna yaklaşanlar, bütün bir daha geri dönmeyecek olan gençlikten gittikçe daha uzaklaşanlar gibi bedbaht...”

4 Bambu ve Hint kamışı denen bitki ve bu bitkinin saplarından yapılmış.

Dudaklarımın arasından Toselli'nin⁵ meşhur şarkısının son sözlerini mırıldandım:

“Mai piu! Bir daha yok!”

Artık bir daha gelmeyecek gençlik için sızlayan bu adam bunu demek istiyordu. O, hep öyle yeğenlerini takip eden dalgın gözleriyle söylüyordu:

“Bir yandan onlara bakarken onlarda kendimi görüyör vehminden doğan tatlı uyuşukluk bir yandan da artık hayat-tan hissesini aldıktan sonra onda kendisine ait bir pay kalma-mış olduğunu bilmekten gelen acılık içinde, bilseniz, nasıl bir hâldeyim.”

Sonra göğüs geçirdi:

“Bir aralık ben de kalkayım, ben de bu gençliğin arasına karışayım; ben de, bakınız, işte heveslerine kapılarak oynama-ya çalışan şu yaşlılar gibi, isterse gülünç olsun, kendimi biraz daha unutayım; diyorum. Sonra bu heves içimden yük-selirken birdenbire yaşımın, asıl yaşımın ağırlığı omuzları-ma basarak beni âdeta bir hınçla iskemleme oturtuyor: ‘Otur, oturduğun yerde!’ diyor. Oturduğum yerde oturabilmek mümkün olacağına inansam, bu da bir şeydir! Ah! Bu acıyı bilemezsiniz...”

“Çocuk!” dedim.

İstemeyerek ağızımdan çıkan bu kelimeye şaşarak bana baktı:

“Evet, çocuk!” dedim. “Aramızda yirmi senelik bir fark olduğunu ve bu farkın senin açından daha ne kadar derin bir acısı olduğunu düşünmüyorsun...”

5 Enrico Toselli (1883-1926): İtalyan piyanist ve besteci. Enrico Toselli'nin meş-hur şarkısı yani 1900 tarihli “Serenata Rimpianto” (Pişmanlık) adlı eseri, daha birçok şarkının yanı sıra şiirler ve operetler yazmış olmasına rağmen, hatırlanan tek eseridir.

Bu farktan doğan bir hisle ona, “Sen!” diye hitap edivermiştim. O, bana cevap vermeyerek:

“Şimdi bunlara bakarken, dün daha çocukken, bugün gençliğin şaşaalı zeminine ilk adımlarını atan yeğenlerime bakarken, bilir misiniz, demin sinemada filmde gördüğümüz gibi, hani ya hakikatin arasına gelip giren eski anıların hayalleri nasıl karışıyor, işte böylece bugünün benliğinin arasına onlar girerek, beni bir hayal âlemine götürüyor ve o zaman bütün geçmiş yıllardan boş kalan yere birşeyler, bilir miyim neler, koymak istiyorum...”

Caz bir saniye durur gibi oldu, oynayanlar ellerini çırparak, tekrarını istediler ve tekrar halka çevrilmeye başladı.

O zaman bana boş geçen yıllarını anlattı; şimdi nasıl yeğenlerini taşıdığını, onları sevdiğini fakat onları severken kendisini düşündüğünü söyledi. Acaba bugüne kadar kardeş gibi yaşamış olan bu çocuklar birbirini başka bir duygu ile sevecekler miydi, yoksa biri sağa biri sola mı gidecekti? Fakat ne olursa olsun sevecekler ve sevilleceklerdi. Hâlbuki kendisi?

Böyle uzun uzun söyledi, nihayet caz susunca o da sustu ve düşündü. Çocuklar geldiler; biri sağına biri soluna, ona sokuldular. Gençliklerinin sıcaklığını ona vermek, ona biraz kuvvet aşlamak istiyor gibiydiler. Hep sustuk, bir müddet öyle kaldık, o hep dalgın gözlerle belirsiz bir noktaya bakıyordu. Sonra çocuklardan erkek:

“Ne düşünüyorsun, amca?” dedi.

Kız onun omzundan başını çekerek:

“Sahi, dayı! Ne kadar düşüncelisin!” diye ilave etti. O, doğrularak:

“Düşünüyorum ki...” diye başladı, fakat devam edemedi, tam bu sırada caz bir baygın tangoya başladı; hemen bir saniye kaybetmek istemeyerek, çocuklar amcanın, dayının ne düşünüyor olduğunu daha ziyade merak etmediler ve yerlerinden fırladılar.

MAHALLENİN ÇAPKINI¹

Ne olacağı daha yumurtadan çıkar çıkmaz belli oldu; anasının kanadı arasında, bütün kardeşlerinden evvel onun başı görülür, ben kümese yaklaşırken ayaklarımın pıtırtısından en önce o uyanarak, mini mini, simsiyah, içinde karadan başka bir boyanın gölgesi görünmeyen, kuzguni bir boncuğa benzeyen gözünü, hemen her defasında sağ taraftan tek gözünü bana gösterirdi. Bakardı, ben de ona bakardım, ben onun karası içinde hile düşünen, şeytanlık tasarlayan bir haşarılığın ilk parıltılarını sezmeye başlamıştım. Ve düşünürdüm: Hele ilk gününde daha yumurta dünyasından henüz çıkınca, o bana bakarken acaba ne anlardı? Bu güneş, şu toprak, önüne konan kıyılmış yumurta, küçük çanak içinde su, kısaca yumurta dünyasında hiç görülmemiş bütün bu şeyler ki şimdi onu şaşırtmaksızın, düşündürmeksizin, öteden beri alışkınmışçasına, gözlerinin önüne serilmiştir; onun kara boncukları üzerinde ve mini mini yuvarlak güzel başının içinde titreyen beyninin ipliklerinde nasıl yansımalar yapmaktadır? Ben onun karşısında bunu düşünürken o oradan oraya seğirterek,

¹ *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1935, s. 6.

hiçbir şey düşünmeyen bir çeviklikle, uçan sineklere koşar, gagasında bir küçük böcekla başkalarının hücumundan kurtulmak için sığınacak bir köşe arayan bir kardeşini bir tarafta sıkıştırarak ağzından avını kapardı.

Neden hepsinden ziyade onunla meşgul oldum? Bunu ben de pek iyi anlamamıştım ki anlatayım. Bir kere o hepsinden başka bir renkteydi. Başının üstünden başlayarak bütün sırtında bir parmak kalınlığında koyu kahverenginde, yer yer siyahla karışık bir çizgi vardı ki büsbütün beyaz olan ötekilerden onu ayırt ederdi. Sonra onu ötekilerden ayırt eden başka bir şey vardı: Hepsinden daha kurnaz, hepsinden daha çevik ve elbette hepsinden daha güzeldi. Hep onu yakalamak, tostoparlak edip, sadecce öpmecyc kanaat cdcmeyerek, bir dakika ağzımın içine tıkmak isteği duyardım; hiç şüphe yok ki bunu yapmadım, yapsaydım bu şakadan elbette hoşlanmayacak, yeniden yumurta hapsine dönmeye benzeyen bu oyundan aramızı bozan bir güceniklikle çıkacaktı. Ona başka bir oyun yapardım. Kafesin arasından bir değnek uzatarak onu korkutmaya başlardım. Hiçbir defa korktuğunu görmedim; ötekiler hep kaçışıp analarının tüyleri arasında sinerken o tek başına değneğe hücum vaziyeti alır, yumuşak tüylerinde bir kızgınlık ürpermesi şişerek pembe gagasıyla sanki bu ortaya çıkan düşmanı ısırmaya davranırdı. Kendi kendime hükmetmişim ki bu bir horoz olacak; hem çetin, gözü pek, kurnaz ve yaramaz bir horoz... Sonra biliyordum ki arkasındaki lekenin saklı boyaları yavaş yavaş dağılarak, düzgün çizgiler ve dalgalar yayarak ona kim bilir ne parlak bir giysi yapacaktı.

Hiç aldanmadım. Nasıl düşündüysem öyle oldu. İlk önce civcivlikten piliçliğe geçerken güzelliğinden çok kaybetti; hele bir aralık âdeta bir yarasaya, bir kurbağaya benziyor gibiydi. Tavuk yavrularının aksine bütün kuşların ilk yumurta-
dan çıkışlarındaki iğribüğü, kambur kumbur bir çirkinlikle âdeta iğrenç oldu; sonra sanki birdenbire gelişti, doluştu, er-

kekliğe doğru yol alan toy bir delikanlı hoşluğuyla serpildi. Anlaşıldı ki bu gül ibikli, parlak renklerle, hele kuyruğunda yükselmeye başlayan iki kıvrık tüyle, pek süslü, pek yakışıklı bir çil horoz olacak.

Öyle de oldu; o kadar güzeldi, o kadar şuh ve şendi ki kümeste öteden beri hüküm süren kırmızı horoza yol verdik ve bu kalabalık harem dairesinde, bir Şark hakanı gibi, türlü türlü kadıncıkları arasında onu tek bir erkek olarak bıraktık.

O bu kalabalıktan hiç yılmadı, hiç yorgunluk ve bezginlik getirmedi; birer birer kadınların etrafında çark çeviren kanatlarında, On dördüncü Louis sarayının asilzadelerini, Directoire İncroyable'larını² kışkandıracak türlü edalarla, her kadına kendisine bağışladığı zevkin mükâfatını bir reverence³ ile ödemeyi unutmazdı.

Sonra, ya bulunmuş yahut bulunmamış da bulunmuş gibi gösterilmek istenen bir tane, bir böcek için onları telaşlı telaşlı çağırışları olurdu; eğer hakikaten bir bulunmuş şey varsa onu gagasının nazik bir ikramıyla o sırada hevesini tahrik eden kadının önüne kor ve bu efendilikten sonra onun etrafında bir kanadını topraklara sürterek; “Küçük bir şey ama sizi düşündüm de!” demek isterdi.

Mesuttu, şendi, şatırdı ve bütün bahtiyarlığını ya kümesin çatısına, ya komşu duvarına, ya bahçenin kenarında gübre kümesinin üstüne fırlayarak kanatlarını çırpıttıktan ve bacaklarının üstünde yükseldikten sonra tiz bir düdük sesiyle, yaşamaktan sevincini güneşe, havalara, etrafa, etrafın bütün horozlarına ilan ederdi.

Ne iyi olacaktı, eğer böyle devam etseydi...

2 Muhteşem yönetim kurulları.

3 Selam vermek yahut teşekkür etmek için dizleri kırarak veya eğilerek yapılan hareket.

Yan sokağı baştan başa kesip almakla doymadı, kalabalık haremiyle yetinmedi; ona bir kabadayılık, “Var mı bana yan bakan?” diyen bir bıçkınlık geldi. Bu hâlinde de öyle bir hoşluk vardı ki onu komşu horozlarını döğüp kaçırmak için seğirtiyor ve bunu utanarak, kızararak söyleyeceğim -onların haysiyetine en büyük lekeyi sürüyor görürken- ben de kendi kendimden sıkılmakla beraber saklanamamış bir iftihar duygusu uyanırdı. O savaşlardan gül ibiğiyle sapasağlam çıkar, esvabının çil boyaları hafif kan lekelerini saklar, fakat rakipleri lime lime olmuş ibiklerle, kanlara bulanmış gövdelerle, arkalarına düşmüş kuyruklarla, miskin miskin kümeslerine yakın duvar diplerine sinerler ve kendi tavuklarını her türlü kaza ihtimaline bırakırlardı.

Ah! O tavuklar... Onlar bu yaman delikanlının hücumlarını hiç de kaza şeklinde saymazlardı hatta bunu gizli gizli umulmuş da hemen görünür görünmez yakalanan bir fırsat gibi sayarlar, daha birkaç adım öteden yere yaslanarak bu taşkın sevginin hamlesini kabule hazır bulunurlardı.

O zaman onun ötüşünde, beri tarafta kanları şıpır şıpır damlayan öteki horoza karşı zaferi haber veren bir boru genişliği bulunurdu.

Ben de beride kıs kıs gülerdim. Ne kadar olsa onun zafereinden sahibine sıçrayan bir övünme duygusu da vardı.

Ben de bu övünme duygusunun karşılığını da öteki horozların sahiplerinde aramak lazım geleceğini düşünmemiştim bile. Gecikmedi, nihayet bizimkinin kümesine en yakın bir kümeste bir izbandut peyda oldu: Kırmızı, iri, tam dövüş için yetiştirilmiş bir horoz ki benim çil horozumdan evvel beni düşündürdü.

Bir gün onları tutuşmuş gördüm, yine içimde bir ümit vardı fakat bir aralık onu dövüşte ne olursa olsun devam etmek isteyen inadına rağmen yavaş yavaş geriliyor görmekte gecikmedim. Belki yarım saat de böyle devam etti. Sonra ge-

rileyeyeğine başını hasmının kanadı altına saklamaya çalıştı, bir müddet de öyle ikisi beraber, o saklanarak, öteki başını bulup gagalamaya uğraşarak, döndüler, durdular.

Artık bu acıklı bir seyir oluyordu ve gariptir bu acıklı seyre ben yabancı kalmazken bütün tavuklar, her iki tarafın tavukları, birbirini bıçaklayan belalılarını karşılıklı duvar kenarında, sigaralarını tellendirerek seyreden sokak alüfteleri gibi, pervasız, umursamaz, cereyan eden facia hiç umurlarında olmayarak, otlamakta, gagalarına isabet edecek taneyi aramaktaydılar.

Ben bundan bir hikmet çıkarmaya çalışırken benimle beraber arkamda dövüşü seyreden Laz bahçıvan yavaşça kulağıma fısıldayarak:

“Bizim çil horozu kesmeye kıyamam, fakat artık birisine vermekten başka çare kalmadı! Ben size bir horoz getireyim ki, hiçbirine göz açtırmaz.”

Yutkunarak ilave etti:

“On lira istiyorlar ama bence yirmi de versek azdır.”

DİŞLEK ZEHRA¹

Bu lakabı ona Azra ile Suada verdiler. Şişli'nin şu iki yaramaz ve kurnaz kızları... Onu ne zaman görseler ki bu sık sık olurdu, en ciddi, en ağırbaşlı tavırlarını takınırlar, “Nasıl-sınız, Zehra Hanım? Ne vakittir sizi göremedik...” derlerdi. O, hemen üst dizisi her vakit meydanda duracak kadar ileriye çıkık dişlerini daha ziyade açık bırakacak surette kalın etli ve soluk dudaklarını burnuna doğru yaklaştıran bir gülümsemeyle ve cilveli bir taze kadın edasını veren bir kırıtmayla ilk önce bu hatır sorgusunun düzeltilecek tarafından başlar, “Zehra Hanım!” hitabına karşı, “Yine unuttunuz!” sitemini anlatan bir manayla, “Bayan Zehra!” derdi. Son zamanlarda bunu âdet etmişti, en yeni şeylerin yabancı olduğu olmadığına mutlaka bir delil vermek merakıyla kim ona, “Hanım!” derse dakikasında, “Bayan!” diye yapıştırırdı. Bu yanlışlığı hemen her defasında mahsus tekrar eden Azra ile Suada, küçükten beri birinin hatırına gelen şey ötekinin de hemen hatırına gelmek suretiyle aralarında yerleşmiş olan duygu ortaklığıyla, içlerinden, “Seni dişlek karı seni! Hele sana aramızda verdiğimiz bu lakabı bilsen, işte o zaman böyle gülünç kırıtmalarla dökülüp saçılacağına yerinde şap gibi donar kalırdın!” derlerdi.

Ona ne için bu lakabı layık görmüşlerdi. Hakikatte dişlek olmak ne kadar mümkünse o kadar dişlekti, bunun söz götürcek bir yeri yoktu. Fakat Azra ile Suada, pek yaramaz, pek kurnaz ve gülmek, alay etmek, her gördükleri şeyden bir eğlence çıkarmak meraklarına rağmen -ki bu merak henüz yirmisini bulmamış yaşlarında hayatı kendilerine en geniş

¹ *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1935, s. 6./24 Haziran 1935, s. 6.

bir pencereden gösteren yaşayışlarının tabiatıyla doğmuş bir neticesiydi- şunun bunun organ noksanına, vücut yapısının bir bozukluğuna dikkat edecek, bunda durarak bir alay ve-silesi arayacak yaradılıştaki değildiler; hatta ne vakit böyle bir şeye rastlasalar kendiliğinden meydana gelen bir anlaşma ile başlarını öte tarafa çevirirler, içlerinden, “Yazık!” diyen bir acıyıyla bir daha o tarafa bakmazlardı.

Tersine Zehra Hanım’ın, hayır, onun ısrarla düzelttiği gibi Bayan Zehra’nın, ayrı ayrı, aralarında saygısız gözlerin rahat rahat geçmesine müsaade eden ve içinde daima işleyen keskin dilini bol bol gösteren seyrek dişlerinin öne doğru aşırı derecede ileri duruşuna da dikkat etmeyecekler ve bundan ilham alan bir duygu ile ona dişlek lakabını yapıştırmayacaklardı. Bu lakabı da ilk önce hangisi bulmuştu, galiba ikisi birden... Onlarda her vesile ile böyle bir ikizlik vardı. Anneleri onları beraber doğurmamıştı amma bir yıl ara ile o kadar beraber büyümüşler, eşyadan ve kişilerden alınan duyguları daima o derece beraber almışlardı ki bütün düşüncelerinde ve sözlerinde, beyinlerini bir gizli tel alım verimi bağliyormuşçasına, aynı saniyede doğan bir ortaklık bulunurdu.

Bu lakap da öyle bulundu. Bunun biricik sebebi de bu kadının mizacında bitmez tükenmez bir kinin her vesileyle alevlenen ateşini hemen fark etmiş olmalarıydı. Bu kin nereden doğmuştu ve neye, kime karşıydı? Bunu araştırıp bir karar vermek, genç kızların muhakemelerini yormaya lüzum görmedikleri bir meseleydi; ortada bir hakikat vardı, o hakikati olduğu gibi, görüldüğü gibi almışlardı. Dişlek Zehra’nın ta içinden tutuşup bütün vücudunun gözeneklerinden fışkıran, hele dişlerinin aralıklarından bol bol taşan bir kin ateşi vardı; öyle bir kin ki yaradılışının en derin kaynaklarından geliyordu. Bütün insanları, bütün hadiseleri, ortada ne varsa, hayat denen sahnede neler görünürse hepsini birer birer alıp kemiren, parça parça edip didikleyen sonra bunları çamurlara atıp buladıktan sonra, doymak bilmeyen bir açlıkla başka

ekiştirilecek şeylere doğru uzanan bir kin... Bu kinin o ayrı ayrı, avlarına daha yakın olmak için sanki ileri uzanan dişler öyle gözle görünen silahları gibiydi; bu ekiştirici kadının ağzında onun ruhuna, sanki içinin eşyasına ön camlıkta sergi kuran öyle uygun bir örnekti ki. Azra ile Suada bu lakabı bir vücut eksikliği bakımından değil, bir mana işareti itibarıyla almışlar ve derhâl, bu, herkesi, her şeyi ayıran, bütün gör-düklerinin, tanıdıklarının üstüne zehirli tükürüklerini fırlatan kadın için en layık bir ad olarak kabul etmişlerdi.

Ne zaman hatırlarına o gelse, bütün varlığına ait ayrıntılardan evvel dişlerini görürler ve bu dişlerin engellerine takılmış paçavralar hâlinde İstanbul'un tanınmış aile hayatlarını bulurlardı. İlk günlerde, onun bu ekiştiriciliğine şahit olunca, bütün yüreklerinin temizliğiyle irkilmişler, hemen püskürüp sanki bir yumrukla onun taşan zehirlerini dişlerinin iç tarafına tıkmak istemişlerdi. Sonra fark ettiler ki bu bir nevi hastalıktı; deliliğin, beyin bozukluğunun bir neticesi ki ancak belirtileri takip edilmekten başka bir zahmete değmezdi. Hatta buna sinirlenmekten, kızmaktan çok, onu bir sabırla, tahammülle, bir eğlence gibi almak, daha doğru olurdu. Ve işte bir kere buna karar verince artık Dişlek Zehra'yı istediği gibi, yüreğinin çirkef kaynağından nasıl geliyorsa öyle dinleyip, belki bulantıları zor yenerek, fakat ağızlarını, burunlarını tı-kayıp kokmuş bir ölünün gizli kalmış hastalıklarını araştıran bilim adamları sabrıyla bu iğrenç insan numunesini en derin yerlerine kadar görüp anlayabilmek için, söyleyip taşmakta serbest bırakmak yolunu tutmuşlardı.

Bu kimdi, nerede yaşırdı, ne ile geçinirdi, bunları hiçbir zaman layıkıyla öğrenememişlerdi. Nasıl tanıdılar? İlk önce Beyazıt'tan eve, Şişli'ye dönerken tramvayda tanışmışlardı. İki kardeş üniversitede derslerinden dönüyorlardı; onlar nasılsa kimyaya heves etmişler, o sene kaydedilerek hemen her gün Şişli ile Beyazıt arasında bu uzun yolculuğa büyük bir eğlence gibi başlamışlardı.

Dişlek Zehra yanında kızıyla beraber ön sıradaydı. Dişlek Zehra'dan o kadar bahsolundu ki kızına dair söz söylemeye vakit kalmadı; fakat bu ihmal büyük bir ziyan teşkil etmez. Dişlek Zehra ne ise kızı da odur, hatta onu görünce meşhur bir sözün ilk yarısını Azra, öteki yarısını Suada zihinlerinden geçirdiler; “Kenarına bak bezini, anasına bak kızını al!” dediler. Aralarında biricik fark birinin kırkını aşmış, ötekini yirmisine yaklaşmış olmasından ibaretti. Mizaç itibarıyla da birbirinin eşi olduklarını sonradan öğrendiler, aynı lakabı vermek münasip olsaydı ona da hem bedenlen, hem ruhen bir nitelik olmak üzere Dişlek Şahinde demekte gecikmeyeceklerdi. Bir ikinci fark da anasının limon renginde cildine karşılık, kızının elmacık kemiklerinin üzerinde kiremit renginde bir damganın, dudaklarında altlı üstlü birer yarım kiraz kabuğunun, tırnaklarında koyu kırmızı birer boya lekesinin bulunmasıydı.

Araba doluydu, iki kardeş ta onların önünde ayakta durdular. Hemen Dişlek Zehra onlara yerlerini ikram etti:

“Biz çok oturduk, siz böyle buyurun!” dedi.

Onlar teşekkür ederek kabul etmediler. Sonra sormaya başladı: Şişli’de oturduklarını, sokaklarını, evin numarasını sordu; nereden geldiklerini, nereye gittiklerini öğrendi.

“Ben sizi bu taraflarda oturuyorsunuz da Beyoğlu’na sinemaya gidiyorsunuz zannettim.” dedi; sonra kızını tanıtarak:

“Kızım Şahinde pek sinema meraklısıdır da.” diye ilave etti.

Evet, Şahinde!

Bu eski tarzda isimden utanırcasına bir hâl aldı, münasip yeni bir ad bulacağını söyledi. Kızın babasız büyüdüğünü, on senedir öksüz kaldığını haber verdi. O da bir aralık edebiyat şubesine devam etmek istediğini, fakat edebiyatla beraber piyanoya da pek meraklı olduğundan nihayet fikrini

değiştirdiğini, sabahtan akşama kadar piyanosunun önünden kalkmadığını, belki Conservatoire² devam edeceğini uzun uzun, anlattı, sonra:

“Zaman acayip! Sokağa tek başına çıkmak istemez, ben de her gün beraber gidip gelemem ya.” dedi.

Şahinde annesinin bu son sözünü bir dudak burmasıyla karşıladı. İki kardeş bunu fark ettiler, gözlerinin ucuyla Şahinde’nin incele incele bir siyah iplik hâline gelen kaşlarının manasından bir netice çıkarmak istediler.

Dişlek Zehra, kızının yalnız sokağa çıkmak istemediğini söyleyişinden ötekiler alınmış olmasınlar diye:

“Ah, efendim, ah!” dedi. “Zamane kızları öyle tuhaf oldular ki! Her genç kız, sizler gibi ağırbaşlı, kibar tavırlı olsa. Bakınız iki kardeş birbirinize ne iyi yoldaş oluyorsunuz. Ne temiz bir ailenin çocukları olduğunuzu hemen anladım. Kızım Şahinde de, Allah cümlelerin evladını kazadan korusun, aynıyle sizler gibidir. Ah, ben neler gördüm, neler bilirim, amma sırası değil, müsaade ederseniz sizi ziyarete gelirim de anlatırım. Semtler de birbirinden pek uzak... Ben Şişli tarafını pek severim amma yattığı yer nur olsun merhum efendinin yadigârı olan evden bir türlü ayrılamıyorum. Bozdoğan Kemerî³ civarında oturuyoruz. Merhum efendiyi belki işitmişsinizdir, meşhur Bedestenli⁴ Hacı Nesib Efendi; hâlâ Bedesten’in kubbeleri onun şöhretiyle cınlar.”

2 Konservatuvar.

3 Bozdoğan Kemerî, şehrin üçüncü ve dördüncü tepeleri olan Fatih ile Beyazıt arasındaki çukur sahada uzanıyor ve dışarıdan gelen suyun Beyazıt’taki başhavuza akmasını sağlıyordu. İlk yapıışı hakkındaki bilgiler kesin değildir. Roma İmparatoru Hadrianus zamanında 123 yılına doğru İstanbul’da birtakım su tesislerinin yapıldığı bilinmekte, fakat Bozdoğan Kemerî’nin bunlarla ne derecede ilgili olduğu açık şekilde anlaşılmamaktadır.

4 Tarihteki adı Çarşı-yı Kebir (Büyük Çarşı) olan Kapalıçarşı’nın çekirdeğini oluşturan ve Bizans dönemine ait olduğu düşünülen ilk bedesten “İç Bedesten, yani Cevahir Bedesteni (Bedesten-i Atik)”, Ayasofya’ya gelir getirmek amacıyla 1460 yılında inşa edilmiştir. İkinci önemli yapısı “Yeni Bedesten” diğer adıyla “Sandal Bedesteni (Bezzasistan-ı Atik)” ise, 1545-1550 yıllarında geçirdiği onarım sonucunda eklenmiştir.

Hep ardı arası kesilmeden söylüyordu, daha devam edecekti, birdenbire Şahinde ayağa kalktı:

“Anne geldik!” dedi.

Ve birinci defa olarak iki kardeşlere hitap etti:

“Siz sinemaya gelmez misiniz? Bugün Greta Garbo⁵ oynuyor!” dedi ve galiba bu meşhur yıldızın bir tavrını taklit ederek iki kardeşleri selamladı. Annesi önde, o arkada, annesinin Azra ile Suada’ya:

“Yerimizi başkasına kaptırmayınız!” tavsiyesiyle Tepebaşı durak yerinde indiler.

Bu ilk tesadüften sonra ana kız, on gün geçirmeden Azra ile Suada’nın ziyaretine geldiler. Bu ziyareti yapmak için kendilerinde sade bir hak değil aynı zamanda bir vazife bulmuşlardı. Annelerini çoktan kaybettikleri için Şişli’nin zarif, fakat küçük, itinayla, fakat tevazuuyla döşenmiş evlerinde, derslerinden boş kalan günlerinde belirli saatlerde yalnız akan dostlarını kabul eden genç kızlar, ilk önce bu ziyareti, “Bayan Zehra!” diye haber veren hizmetçinin yüzüne şaşırarak baktılar. Sonra hatıralarının arasından şu on dakikalık tramvay komşularını zorlukla bulup çıkardılar.

Bu ilk ziyarette Azra ile Suada onlardan bir şeyler öğrenemediler fakat Bayan Zehra ile Şahinde, Azra ile Suada’nın hemen bütün hayatlarını öğrenmiş oldular. Babalarının yol müteahhidi bir mühendis olduğuna, annelerini beş yıl evvel kaybettiklerine, babalarının işleri için memleketin her tarafında dolaşmaya mecbur olduktan sonra Şişli’nin bu güzel evini alıp artık burada yerleştiklerine ve o gün de söyledikleri gibi kimya derslerini takip ettiklerine, birbiri ardı sıra dizilen sorgularla haberdar oldular.

O gün daha dişlek lakabı hatırlarına gelmemişti amma Bayan Zehra İstanbul’da, hele Maçka’da, Ayaspaşa’da, Şiş-

5 Greta Garbo (1905-1990): Hollywood’un sessiz film döneminde ikonlaşan İsveç doğumlu film oyuncusudur.

li'de, Taksim'de tanıdıkları ailelerden bahsetmeye başlayıp da, ilk önce belki onlar da tanıyorlar diye tedbirli bir şekilde, sonra yavaş yavaş münasebette olmadıklarını öğrendikçe daha büyük bir cesaretle, bu ailelerin özel hayatlarından, giyinışlerinden, yaşayışlarından, yaşlıca hanımların hâlâ taze görünmek ve genç beyleri toplayıp onlarla pek açık saçık görüşmelerinden, genç kızların erkeklerle denizcilik, binicilik, yüzücölük âlemlerinden, tenis oyunlarından, şurada burada çay toplantılarından bahse başlayıp da, ana kız, birbirine sözlerinin manasını genişletip çirkinleştiren bakışlarla gülümседikçe, Azra ile Suada hemen anlamışlardı ki karşılarında böyle arkası gelmeyen bir gevezelikle söyleyen kadın çekiştirici mahlûkların en yaman örneklerinden biridir.

Ondan sonradır ki dişlek lakabı kendiliğinden gelmiş oldu ve bu ilk ziyaretten sonra da artık Dişlek Zehra, hep yanında Şahinde'siyle ya bir sinemadan çıkışta yahut filan beyin, filan paşanın evlerine bir uğranıverdikten sonra, Azra ile Suada'ya kısa bir ziyaret yapmaya lüzum görürlerdi. Bu ziyarete kısa tabirini kullanan o olurdu, hakikatte ziyaretler kısa olmaktan pek uzak kalırdı. Onların hemen gelir gelmez boşaltılacak, oracıkta halının üzerine, gene kızların önüne silkilip yayılacak, bir dedikodu, daha doğrusu bir iftira çamuru torbası olurdu ve bu torbanın içinden türlü türlü murdar kıyafetlere bürünmüş, İstanbul'un en tanınan isimleri, en iyi yaşayan, en zengin bilinen simaları dökölürdü.

İlk günleri genç kızlar, bu nerede yüksek, nerede temiz, nerede iyi bir isim varsa ona takılan dişlerin zehrinden iğrendiler, hatta ürktüler; sonra bunun bir türlü bastırılamamış derin bir kıskançlıktan, yetişilemediği için kendilerinden yukarıdaki hayatı çekiştirmekle hırsını teskin eden bir ruh hastalığından ileri geldiğine hüküm vererek sabırla dinlemek kararını aldılar. Birkaç kere onlar da bunların nasıl bir muhite mensup olduklarını anlamak istemişlerdi. Dişlek Zehra bir gün insanları didiklemele kanaat edemeyerek Taksim'de, Nişan-

taşı'nda, Pangaltı'da yapılan yeni binalara da dış geçirmeye, bunlardan birinde bir kusur bulmaya yahut bunların nasıl eğri büğrü yollardan geçmiş paralarla yapıldığına hain imalar yapmaya başlayınca, onlar da, nasılsa istemeksizin bulunmuş bir cesaretle, birbirine yardım ederek, "Sizin evin nerede olduğunu bir türlü öğrenemedik, bir gün sizi ziyaret etmek lazım gelse ne yapacağımızı bilemeyeceğiz!" demişlerdi.

O zaman Dişlek Zehra:

"Siz o tarafları bilemezsiniz ki... Zaten söylemiştim ya, Bozdoğan Kemerî taraflarında. Mesela Unkapanı, Zeyrek... Yahut öte taraftan başlayalım, Şehzadebaşı, Saraçhane Caddesi, Fatih Parkı, yokuş aşağıya sapınız..."

"Sapınız!" dedikten sonra Dişlek Zehra'nın tarifi de saptı, Bozdoğan Kemerî'nin evi; dolaşık, karışık sokaklarda kayboldu ve genç kızlar bir türlü yattığı yer nur olsun merhum efendinin yadigârı olduğu için elden çıkarılmak istenmeyen bu evin bulunduğu yeri öğrenemediler. Dişlek Zehra ile Şahinde'nin ara sıra evle ilgili söylediklerine bakılırsa bu ev geniş sofalarıyla, yayvan odalarıyla, içinde su hazneleri, ulu ağaçları, ucu bucağı bulunmayan bahçesiyle, bostanıyla, eğer satılmak lazım gelseydi, Taksim'in en iyi taraflarında yedi katlı bir bina yaptırabileceklerdi.

Kadının sık sık uğradığı söz zemini, zamane kızlarıydı. Direklerarası'ndan,⁶ Divanyolu'ndan, İstiklâl Caddesi'nden, Şişli'ye kadar uzanan dişleri hep buralarda görülmüş kızlara, zamane kızları dediği genç nesle takılır, sonra sözü Şahinde'sine atlatarak ve Azra ile Suada'yı istisna eden bir tedbir cümlesi sıkıştırdıktan sonra:

"Kızım diye söylemiyorum, fakat Şahinde'm sırma teli gibi tertemiz büyümüştür. Hele boya namına hiçbir şey kullanmaz, ihtiyacı da yok ki! Allah tenine öyle solmaz bir pembelik vermiş ki..."

6 İstanbul'un 19. yüzyıldaki en önemli kültür ve sanat merkezlerinden biri.

Burada kız kardeşler kahkahayı zor zapt etmişlerdi. O, gayet cesur, devam ederdi:

“Onun merakı sinema bir, piyano iki...”

Ne kadar olsa, yaşlarının icabı, kız kardeşlerde oldukça muziplik de vardı. Sinema meselesinde Şahinde yoklanmaya hacet bırakmadı, vesile düşürüp ikide birde bütün gördüğü filmlerden, yıldızlardan bahsediyordu. Marlene Dietrich,⁷ Kate von Nagy,⁸ Brigitte Helm,⁹ Anny Ondra¹⁰ isimleri ağzından düşmezdi.

Piyano meselesi sarpa sardı. Ufak bir yoklama üzerine hemen annesi işe karıştı:

“Şahinde, pek utangaçtır. Kimsenin yanında çalamaz.” dedi.

Azra’nın kapağını açıp ikram ettiği piyano öylece, mahzun mahzun kaldı; Suada’nın kucaklayıp Şahinde’nin dizlerine koyduğu notalar, bir iltifat bakışına bile layık görülemez yavaşça halının üzerine kayıp döküldü.

Böyle, belki on defaya çıkan ziyaretler, gene kızlarda daha ziyade zapt olunmaya tahammül edemedikleri bir merak uyandırıyordu: Bu ana kız neyle geçiniyorlar, nasıl yaşıyorlardı?

Bir gün bu mesele az çok anlaşıldı. Dişlek Zehra bir gün evvela Azra’nın, sonra Suada’nın ellerini yakaladı. Parmaklarında birer yüzük fark etmişti, küçük birer pırlanta...

7 Maria Magdalena Dietrich (1901-1992): Bilinen adıyla Marlene Dietrich, Alman asıllı Amerikalı sinema oyuncusu ve şarkıcıdır. Uzun kariyerine kabare şarkıcısı olarak başlayan Dietrich, 1920’lerde Berlin’de film endüstrisine adım atarak 1930’larda Hollywood’da parlamıştır. Kadınlarda maskülen giyimin öncüsü olarak kabul edilmiştir.

8 Kate von Nagy (1904-1973): Alman ve Fransız sinemasında çalışan bir Macar aktris, model, dansçı ve şarkıcı.

9 Brigitte Helm (1906-1996): Fritz Lang’ın 1927 tarihli sessiz filmi Metropolis’teki Maria ve ikizi Maschinenmensch rolüyle en çok hatırlanan Alman bir aktrist.

10 Anny Ondra (1902-1987): Çek sinema oyuncusu. Kariyerine 1920 yılında başladı ve Çekçe, Almanca, Fransızca ve İngilizce filmlerde yer aldı.

Birden sordu:

“A, hiç dikkat etmemiştim. Hanım kızlarım galiba nişanlıdır.”

İkisi birden kahkahayla güldüler, “Hayır, ne münasebet?” dediler. “Annemizden yadigâr kalmış, iki ufak şey...”

Dışlek Zehra:

“Hanım kızlarıma inşallah ben birer koca bulacağım!” dedi. Sonra Azra ile Suada birbirine, “Anlaşıldı, kadın galiba kılavuz!”¹¹ manasını yollarken, o bu bahiste gecikmeyerek ilave etti:

“Yüzük merakınız olduğunu görüyorum.” diye başladı...

Merhum efendisinin eski Bedesten komşularından biri bu aralık buhran sebebiyle pek sıkıntıda imiş. Onda iki eski tarzda işlenmiş, biri necef,¹² biri firuze¹³ iki yüzük varmış ki satacakmış. Ne yapsın, biçare ihtiyar! İşler öyle kesat ki... Taşların o kadar önemi yokmuş ama işçiliği bizde kuyumculuğun en ince örneklerinden biri sayılırmış. Bunlar yok pahasına alınabilecekmış. Gelecek sefer bunları getirip bırakacakmış, fiyatlarını da o zaman haber verecekmiş. Dünya hatır dünyası imiş. Bir kere de beybabaları görünce bunları mutlaka hanım kızlarının parmaklarına takacakmış.

Bu son sözleri veda sırasında, genç kızların itirazına meydan bırakmadan söylemişti.

Onlar gittikten sonra Azra ile Suada tekrar birbirine baktılar, “Kadın sade kılavuz değil, mutlaka tellallık da yapıyor.” dediler.

¹¹ Evlenme işlerinde aracılık eden kadın.

¹² (İran’da bir şehir olan Necef adından) Yüzük taşı, tespih, mühür, satranç taşı vb. yapılan, ender rastlanan, parlak ve şeffaf bir kuvars çeşidi.

¹³ Yüzük, bilezik, küpe vb. kuyumculuk işlerinde kullanılan, açık mavi renkte, şeffaf olmayan kıymetli taş.

Bu günden sonra Dişlek Zehra ortadan kayboldu. Bir ay, iki ay geçti, onu görmediler.

Günden güne tutuşan bir merakla yine kızlar birbirine, “Ne dersin, şunun evini arayalım mı?” dediler.

Nereden bulacaklardı? Bunu pek iyi kestiremeyerek ders-ten çıktıktan sonra Fatih Parkı’na kadar uzandılar. Burada bir istikamet tayin etmek istediler. Zeyrek ne taraftaydı? Bozdoğan Kemerı nerelere düşüyordu? Bu mahalleleri hiç bilmezlerdi. “Sora sora insan Bağdat’ı bulur!” diye birbirine cesaret verdiler. Bozdoğan Kemerı’ne varmakta büyük bir zorluk çekmediler amma Dişlek Zehra’yı bakkala anlatıp da onun bir mahalle kadar büyük bahçeli evini buluncaya kadar terlediler. Dişlek Zehra diyemezlerdi ya... Bayan Zehra dediler, hani ya kendisine benzeyen bir de kızı vardır, Bayan Şahinde...

Nihayet bakkalın çırağı, ustasına:

“Canım, hani ya şu...” dedi ve onlara dönerek, “Gelin göstereyim. Ta şuracıkta...” diye önlerine düştü. Gene kızlar, küçücük, kapkara, bir tarafına yaslanmış, duvarlarından rutubet sızan bir evin önünde durunca hiç şaşmadılar; zaten bunu az çok anlamışlardı.

Lakin uzun uzun kapının tokmağını çalıp da nihayet galiba çamaşır yıkamakla meşgul olduğu için dirseklerine kadar sıvanmış sabunlu kollarla kapıyı açan yaşlıca bir kadın görünce biraz şaşırdılar.

“Bayan Zehra ile Bayan Şahinde evdeler mi?” diye korka korka sordular. Kadın âdeta betelenerek:

“A!” dedi. “Haninin Zehrasıyla Şahindesi ayol! Onlar çoktan defolup gittiler. Evi de bana sattılar, şimdi kim bilir cehennemin hangi bucağında... Kadın herkesi çekiştireceğine, biraz da kızını çekip çevirseydi. Bedestende tellallıkla, elin kızlarına koca bulacağım diye kılavuzlukla beş on para

kazanıp da Şahindesini o sinemadan bu sinemaya taşıyacağına biraz da mahallenin dedisine kodusuna kulak assaydı...”

Genç kızlar meraklarından bir sual daha iradına cesaret ettiler, “Başlarına bir felaket mi geldi?”

Kadın âdeta hiddetlendi:

“A çocuklar, siz nerelerden geliyorsunuz? Felaket demek de ne demek? Onların hikâyesi dünbürdüdük,¹⁴ âlemin ağzında bir sakız. O Şahinde mi, hanende¹⁵ mi, sazende¹⁶ mi, ne haspadır bilmem, Direklerarası’nda bir berberin kalfasına kaçmadı mı? Şimdi hep beraber Boğaziçi’nde mi, Kadıköyü’nde mi, bilmem ne olmayacak bir yerde, bir berber dükkânı işletiyorlarmış. Günahları boynuna, aralarında nikâh da yokmuş. Haydi, haydi, söyletmeyin beni! Gidin işinize, ben de çamaşırlarımı yıkayayım...”

Kadın “şırak” diye kapıyı Azra ile Suada’nın hayretten dona kalan yüzüne, yattığı yer nur olsun merhum efendinin yadigârı olan bu köhne evin zangır zangır sallanan kapısını, çarparak kapadı.

14 Bir kimseye ait sırrın herkes tarafından duyularak dedikodusunun yapılması.

15 Şarkı okuyan kimse, şarkıcı.

16 Ut, keman, tambur vb. musiki aleti çalan kimse, saz sanatçısı, çalgıcı.

KALEM OYUNCAKLARINDAN: KARA HALİL¹

Bu kahramanca unvanıyla yalnız bizlerin arasında meş-hurdur. Bir Hindistan mihracesinin oğluna benzeyen donuk, esmer çehresinde parlak siyah ışıltılarıyla iri gözlerinin bir gurur ve ağırbaşlılık anlamı vardır ki başkalarına takdim olunurken bu unvanını kullanmama pek müsaade etmez. İster ki, “Halil Vedat Bey!” diye bir resmiyetle ve gösterişle takdim olunsun. O kadar çirkin değil, hatta belki güzel; gönlüm istiyor ki pek güzel diyebileyim; biraz zannediyorum ki onu görünce köyümüzün sekiz yaşına kadar kızlarının gözlerinde baba zevkimi okşayacak bir şey bile var.

Büyük babasını andıran bir hâli ona babasının babası lakabını da verdirmiştir. Babasının babası olan bu efendi ekimde Meclis-i Mebusan’ın² ilk açılış tarihinde altı yaşını bitecek.

Daha okumak bilmez, sade Kara Halil değil kara cahildir. İlk defa olarak göğsüne kırmızı kâğıdı, yakasına kırmızı ve beyaz gülü, eline mini mini yaprağını alıp köyümüzde bir öz-gürce bir gezinti yapmaya hazırlanırken parmağının ucuyla kırmızı kâğıdın üzerindeki ilk kelimeyi göstererek sordu:

“Bu nedir, baba?”

1 “Kalem Oyuncaklarından: Kara Halil”; (hikâye); *Tanin*, 23 Temmuz 1324 (1908); nr: 5, s. 2-3.

2 II. Abdülhamit döneminin sonunda, 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile aynı yılın Kasım ve Aralık aylarında parlamento seçimi yapıldı. Ahrar Fırkası ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin katıldığı seçimlerde, İttihat ve Terakki Cemiyeti çoğunluğu sağladı ve 4 Aralık 1908’de 3. Meclis-i Mebusan açıldı.

“Hürriyet!”

Kelimelerin anlamına özel bir merakı vardır. Sordu, anlattım:

“Herkesin istediğini yapabilmesine derler.”

O zaman bu hoşuna giderek kaç gündür işittiği nidayı evde tekrar etti:

“Yaşasın hürriyet!”

Ve derhâl öğrendiği şeyleri kendi menfaatine çevirme tabiatına kapılarak, hiçbir zaman kendisine müsaade edilmiş olan şeyi istedi:

“Öyle ise ben dondurma isterim!”

“Yok, dedim. Hürriyet ama kanun dairesinde.”

“Kanun ne demek?” dedi.

Bunu anlatmak mecburiyetiyle dondurmayı almak arasında, bir dakika şaşkın, durdum; baktım ki birincisini anlatmak zor, dondurmasını almaya razı olmayı daha uygun buldum.

